

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK NÜFUSUN
YAŞADIĞI MEKAN İLE ETKİLEŞİMİ:
BERLİN-KREUZBERG ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru BARAN

Disiplinlerarası Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

EYLÜL 2013

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK NÜFUSUN
YAŞADIĞI MEKAN İLE ETKİLEŞİMİ:
BERLİN-KREUZBERG ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ebru BARAN
(519091023)**

Disiplinlerarası Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER

EYLÜL 2013

Anneme ve babama,

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Almanya’da nüfusları giderek artan ve yerleşik hale gelen Türkler, kendi kentsel ihtiyaçları çerçevesinde bir çevre oluşturmaya başlamaları bakımından araştırmaya değer bir konu olarak düşünülerek yaşadıkları mekan ile etkileşimi başlığı Berlin’de Türk kültürünü yansıtan ketsel imajı ile bilinen Kreuzberg özelinde incelenmiştir.

Çalışma sürecim boyunca desteğini, anlayışını ve sabrını esirgemeyen, konu seçimimde ve araştırmamda değerli bilgi ve birikimini paylaşan, her tez görüşmesinde beni cesaretlendiren, başta danışmanım sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER’e teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Almanya’da, Brandenburg Teknik Üniversitesi’nde geçirdiğim Erasmus dönemi boyunca tez danışmanım olarak gerek tez çalışmamda gerekse aldığım dersler konusunda her zaman destek olan ve alan çalışmamda her konuda yardımcı olan sevgili hocam Thomas Knorr-Siedow’a teşekkürlerimi iletiyorum. Çalışmamın değerlendirilmesi sürecinde değerli bilgi ve fikirleriyle tez çalışmama önemli katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Nilgün ERGUN ve Doç. Dr. Sırma TURGUT'a teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamın her aşamasında her konuda sabır ve anlayış göstererek bana yardımcı olan, içten desteğini daima hissettiğim değerli arkadaşım Tuğrul ARGUN’a ayrıca teşekkürlerimi sunmalıyım.

Ve en önemlisi canım ailem, kardeşlerim Cihangir ve Emirhan’a ve özellikle çalışmamı kendilerine ithaf ettiğim annem ve babama anlayış ve destekleri için sonsuz teşekkürler...

Haziran 2013

Ebru BARAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
1 GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı	2
1.3 Çalışmanın Yöntemi	4
2 GÖÇ ve KENTSEL MEKANA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR.....	5
2.1 Göç Kavramı	5
2.1.1 Göç tanımı.....	5
2.1.2 Göç ve aidiyet ilişkisi.....	5
2.2 Kentsel Mekan Kavramı	7
2.2.1 Kentsel mekan tanımlamaları.....	7
2.2.2 Kentsel mekan algısı ve aidiyet ilişkisi.....	8
2.3 Göç ve Kentsel Mekan Etkileşiminin İrdelenmesi.....	10
2.4 Bölüm Değerlendirmesi	10
3 BERLİN'DE GÖÇ SÜRECİ VE GÖÇMEN TÜRKLER	13
3.1 Türkiye'den Almanya'ya Göçe Genel Bakış	13
3.2 Almanya'da Göçün Bölgesel ve Mekansal Dağılımı.....	21
3.3 Berlin'de Göçmen Türkler	22
3.3.1 Berlin'de yaşayan göçmen Türklerin özellikleri.....	27
3.3.2 Berlin'de göçmen Türklerin kültürel ve sosyo-ekonomik hayatı	29
3.3.3 Berlin'de Türklerin ilk yer seçimleri ve bölgesel dağılımları.....	30
3.4 Bölüm Değerlendirmesi	37
4 BERLİN'DE KENTSEL MEKAN GELİŞİMİ VE GÖÇÜN ETKİSİ.....	39
4.1 Berlin Tarihsel Gelişimi	39
4.1.1 Prusya ve Alman İmparatorluğu dönemi	39
4.1.2 II. Dünya Savaşı ve öncesi dönem (1920 – 1945)	42
4.1.3 İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem (1945 – 1949)	45
4.1.4 Demokratik Almanya Cumhuriyeti dönemi (1949 – 1990).....	45
4.1.5 Yeniden birleşme ve sonrası dönem (1990'dan günümüze).....	49
4.2 Berlin Dokusal Özellikleri ve Kentsel Mekan Kurgusu	52
4.2.1 Yapılaşmış alan tipolojileri	52
4.2.2 Ulaşım sistemi ve kentsel açık alanlar	55
4.3 Berlin'de Kentsel Stratejiler ve Mekansal Uygulamalar	56
4.4 Berlin'de Göç Sonrası Kentsel Mekan Değişimi	58
4.5 Bölüm Değerlendirmesi	59

5	ALAN ÇALIŞMASI: KREUZBERG, WRANGELKIEZ.....	61
5.1	Kreuzberg	61
5.1.1	Konumu, büyüklüğü, demografik özellikleri	61
5.1.2	Göç öncesi kentsel gelişimi	63
5.1.3	Göç sonrası kentsel gelişimi	68
5.2	Wrangelkiez: Mahalle Ölçeğinde Çalışma Alanı	92
5.2.1	Konumu ve çevre ilişkisi	93
5.2.2	Alanda tespit ve analizler	96
5.2.3	Alanda sosyal doku araştırmaları	100
5.2.4	Alanın Kentsel Stratejiler çerçevesinde gelişimi	107
5.2.5	Alanın kullanıcı ve mekan ilişkisi açısından değerlendirilmesi	110
5.3	Bölüm Değerlendirmesi	112
6	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
	KAYNAKLAR.....	121
	EKLER.....	125
	EK A: GÖRÜŞME SORULARI	125
	EK B: ALANDA YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	127
	EK C: GÖRÜŞMELERDEN FOTOĞRAFLAR	128
	ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR

AABK	: Almanya Alevi Birlikleri Konfederasyonu
DITIB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
IBA	: Uluslararası Yapı Sergisi (Internationale Baustellung)
KGB	: Berlin Kürt Birliği (Kurdische Gemeinde zu Berlin)
TBB	: Brandenburg Berlin Türk Derneği (Türkischer Bund BerlinBrandenburg)
TGB	: Berlin Türk Birliği (Türkische Gemeinde zu Berlin)

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Berlin ve Almanya Nüfus Verileri (Kemper, 1998).....	22
Çizelge 3.2 : Berlin'de Alman ve Alman Olmayan Vatandaşların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2003).....	24
Çizelge 3.3 : Yabancı Nüfusun Berlin İçinde Dağılımı (Ohliger Ve Raiser, 2005)..	26
Çizelge 3.4 :Berlin İlçelere Göre Nüfus Sayıları (Kemper, 1998)	31
Çizelge 3.5 : Batı Berlin’de Almanlar, Alman Olmayan ve Toplamda Konut Göstergeleri, 1987 (Kemper, 1998)	32
Çizelge 3.6 : Konut Göstergeleri, Doğu Berlin, 1989 Ve Batı Berlin, 1987 (Kemper, 1998)	32
Çizelge 3.7 : Konut Göstergeleri, Doğu Ve Batı Berlin, 31 December 1994 (Kemper, 1998)	33
Çizelge 4.1 : Konut alanları yapılaşma tipolojileri.....	54
Çizelge 4.2 : Berlin İçinde Konut Alanları Yapılaşma Tipolojilerinin Dağılımı.	55
Çizelge 5.1 : Onarım Öncesi Ve Sonrası Konut Büyüklükleri (S.T.E.R.N., 1990)...	85
Çizelge 5.2 : Onarım Proje Maliyetini Gösteren Örnek Yapılar (S.T.E.R.N., 1990)	87
Çizelge 5.3 : Görüşme Yapılan Kişiler.....	102

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Araştırma yöntemi şeması.	4
Şekil 2.1 : Kentin imaj elemanları (Lynch, 1960).....	9
Şekil 2.2 : Algılama süreci (Rapoport, 1977).	9
Şekil 2.3 : Kültür, davranış ve çevre ilişkileri (Rapoport, 1990).	10
Şekil 3.1 : Berlin’de yabancı nüfus dağılımı, 30 Haziran 1991 (Kemper, 1998).	23
Şekil 3.2 : Berlin’de yabancı nüfus yaş grafiği.	23
Şekil 4.1 : 1650 yılı planı (Url-1).....	40
Şekil 4.2 : 1862 yılı Hobrecht Planı (Url-1).....	41
Şekil 4.3 : 1925 yılı Berlin Bölgeleme Planı (Url-1).	43
Şekil 4.4 : 1939 yılı Speer Planı (Url-1).	44
Şekil 4.5 : 1950 Yılı Planı (Url-1).....	46
Şekil 4.6 : 1961 Yılı Arazi Kullanım Planı (Url-1).....	47
Şekil 4.7 : 1984 ve 1989 Yılı Planları (Url-1).....	48
Şekil 4.8 : 1994 yılı Berlin Arazi Kullanım Planı (Url-1).	49
Şekil 4.9 : 2012 yılı Berlin Nazım İmar Planı (Url-1).	50
Şekil 4.10 : 1862 - 1994 yılları arasında Berlin tarihsel gelişimi (Url-1).	51
Şekil 4.11 : Berlin Dokusundan Örnekler, (FNP Bricht, 2009).....	52
Şekil 4.12 : 1870-1918 Yıllarında Yoğun Blok Yapılaşma Ve Kapalı Avlular, Karma-Kullanımlı Villa Tipi Yapılaşmalar (Url-3).....	53
Şekil 4.13 : 1920-1940 Yıllarında 3-5 Katlı Blok Yapılaşma Ve Savaş Sonrası.....	53
Şekil 4.14 : 1960-1980 Yıllarında 4-11 Katlı Büyük Ölçekli-Yüksek Katlı Konut Alanları Yapılaşma Ve 1990 Yıllarından Günümüze Devam Eden Çok Katlı Karma Kullanım Yapılaşmalar (Url-3).....	54
Şekil 4.15 : Berlin’de kentsel açık ve yeşil alanlar.	56
Şekil 4.16 : IBA 1952/57, Hansa Viertel Yerleşimi (Url).....	57
Şekil 5.1 : Kreuzberg- Friedrischain Konumu Ve İlçe Sınırı (Url-2)	62
Şekil 5.2 : Türklerin Oranı (2004 ve 2010).....	62
Şekil 5.3 : 25 Yaş Altı İşsiz Oranı	63
Şekil 5.4 : 1737 Yılı Planı Ve 1722 Yılında Bölgenin Görünümü	63
Şekil 5.5 : 1798 Yılı Planı, Kreuzberg	64
Şekil 5.6 : 1862 Hobrecht Planı Gelişme Aksı	65
Şekil 5.7 : 1926 Yılı Planı, Kreuzberg	65
Şekil 5.8 : (1)Treptower Park Girişi, (2) Görlitzer Tren İstasyonu, (3) Skalitzer Caddesi, (4) Oranienplatz Meydanını İçine Alan Wrangelkiez Bölgesi ...	66
Şekil 5.9 : Savaşta hasar gören yapılar (1945).	67
Şekil 5.10 : 1961 Yılı Planı Ve 1963 Yılı Otoyol Ağını Gösterir Plan.....	68
Şekil 5.11 : Kreuzberg Yeniden Geliştirim Bölgesi (Sanierungs Gebiet)	70
Şekil 5.12 : Kreuzberg Yapı Yaş Durumu	70

Şekil 5.13 : Yarışma Konusu Proje Alanı (Çelikhan, 1986)	73
Şekil 5.14 : Proje Alanının Çevresiyle İlişkisi (Çelikhan, 1986)	76
Şekil 5.15 : Proje alanı ve çevresi arazi kullanım planı (Çelikhan, 1986).	77
Şekil 5.16 : Proje Alanı Mülkiyet Durumu (Çelikhan, 1986)	77
Şekil 5.17 : Proje Alanında Nüfusun Bloklara Göre Dağılımı (Çelikhan, 1986).....	78
Şekil 5.18 : Kreuzberg Şehir Planlama Dairesinin Proje Alanı Taslağı (Çelikhan, 1986).....	79
Şekil 5.19 : Proje Alanı Alan Kullanım Önerisi (Çelikhan, 1986)	79
Şekil 5.20 : IBA 1987 Uluslararası Yapı Sergisi Kapsamında İnşa Edilen Yeni Yapılardan Örnekler (Url-2).....	82
Şekil 5.21 : Koruyucu Kent Yenilemesi Yönetim Şeması (Aygen, 1992).....	83
Şekil 5.22 : Proje Kapsamında Birleştirilen Dairelerin Eski Ve Yeni Hali	85
Şekil 5.23 : ‘Soziale Stadt’ Programının Uygulandığı Alanlar (Url-2).....	89
Şekil 5.24 : Wrangelkiez ve Kreuzberg Merkezi semt menajerliği alanları (Url-2)..	90
Şekil 5.25 : Berlin'de potansiyel alanlar (Nagel, 2012).....	91
Şekil 5.26 : Media Spree proje alanı master planı ve görünüşü (Nagel, 2012).....	91
Şekil 5.27 : Kreuzberg'ten görüntüler.	92
Şekil 5.28 : Wrangelkiez'in Berlin ilçeleri içinde konumu (Url-2).	93
Şekil 5.29 : Wrangelkiez ve çevre ilişkisi ve mahalle sınırı (Başaran, 2006).	93
Şekil 5.30 : Berlin Duvarının Wrangelkiez'den Geçişi (Url-1).	94
Şekil 5.31 : Wrangelkiez kentsel dokusu ve havadan görünüşü (Url-1).	94
Şekil 5.32 : 1722, 1880 Ve 1910 Yilinda Wrangelkiez'in Arazi Kullanım Durumu (Url-1).	95
Şekil 5.33 : Bölgenin Tarihsel Gelişimi (Url-3).....	96
Şekil 5.34 : Wrangelkiez kentsel dokusu (Für Stadtentwicklung& des Hauptausschusses, 2003).	97
Şekil 5.35 : Wrangelkiez'de Kentsel Donatıların Dağılımı (Url-2).....	97
Şekil 5.36 : Wrangelkiez Kentsel Donatıların Durumu (Url-3).	98
Şekil 5.37 : Wrangelkiez Kentsel Çekim Alanları Ve Odaklar (Url-3).	98
Şekil 5.38 : Wrangelkiez ticari fonksiyonların çeşitliliği (Url-3).	99
Şekil 5.39 : Wrangelkiez Ulaşım Ağı (Url-1).	99
Şekil 5.40 : Wrangelkiez'de Yapıların yaş ve yoğunluk durumu (Url-1).	100
Şekil 5.41 : 2004, 2009 Ve 2012 Yıllarında Wrangelkiez'de Nüfus Yoğunluğu.	101
Şekil 5.42 : Veli Toplantılarından Görüntüler (Başaran, 2006).....	107
Şekil 5.43 : Çalışma Ve Kurs Toplantılarından Örnekler (Başaran, 2006).....	108
Şekil 5.44 : Sokaklarda Yapılan Çalışmalardan Örnekler (Başaran, 2006).....	109
Şekil 5.45 : Aylık Yayınlanan 'Wrangelkiezblatt' gazetesinden örnekler (Quartiersmanagement Wrangelkiez, 2009).....	109
Şekil 5.46 : Wrangelkiez'de Çocuk Oyun Alanları Ve Görlitzer Park'tan Görüntüler .. (Çekildiği tarihi: 23-25.04.2013).....	111
Şekil 5.47 : Wrangelstrasse'den Görüntüler (Çekildiği Tarih: 26.04.2013).....	111
Şekil 5.48 : Wrangelkiez'de Kapı Zillerinden Örnekler (Çekildiği Tarih: 28.04.2013).	111
Şekil 5.49 : Wrangelkiez'de Türk Dükkanlarından Örnekler	111
Şekil 5.50 : Wrangelkiez'de Dini Tesislerden Örnekler (Çekildiği Tarih: 22.03.2013).	112
Şekil 5.51 : Wrangelkiez'de Konut Ön Cephelelerinden Örnekler	112

TÜRKÇE ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK NÜFUSUN YAŞADIĞI MEKAN İLE ETKİLEŞİMİ: BERLİN-KREUZBERG ÖRNEĞİ

ÖZET

Göç olarak adlandırılan insan hareketliliği, insanlığın başlangıcından bu yana çeşitli nedenlerle yaşanmış ve yaşanmaya devam eden bir olgudur. Başka bir deyişle dünyada ülkeler arası yer değiştirmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte bu nedenlerin genellikle dünya çapında ekonominin gelişimi ve savaş gibi büyük ölçekli olaylar olduğu görülmektedir. Göç ile birlikte insanların yaşam biçimleri değer yargıları ve kültürleri gittikleri yere taşınmaktadır. Göç, şehrin veya ülkenin ekonomik, demografik, sosyal ve siyasi kurumlarının yapılarında değişimler meydana getirerek, kültürlerin yeniden biçimlendirilmesine etki etmesinin yanı sıra kentlerin fiziki yapısında da değişimlere neden olmaktadır.

İnsanlar başka bir yere gittiklerinde ilk olarak buldukları çevre ile ilişki kurarlar. Göç ve algı ile aidiyet duygusunun etkileşimi burada başlar. Kentsel mekanların şekillenmesinde, mekanın kullanıcılarının fiziksel olarak çevre ilişkileri, buldukları mekanı algılamaları ve bu fiziksel mekan içinde davranışları, şehirlerin planlanmasında ve tasarımında mekan insan ilişkisinin iyi kavranması önemli rol oynar.

Almanya, 1961 yılında imzalanan anlaşma ile resmi olarak başlayan göç süreci ile birlikte işgücü ihtiyacının büyük bir bölümünü Türk göçmenlerden sağlamıştır. 'Misafir işçi' olarak başlayan, 'aile birleşimleri' ile devam eden Türk işçi göçü bugün ulaştığı 2.7 milyon nüfus ile Almanya'da yaşayan en büyük göçmen grubu halini almıştır. Yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi sayıları giderek artan ve Almanya içinde yerleşik hale gelen Türkler ortaya çıkan kültürel ve mekansal etkileşim ile önemli bir araştırma konusu olmaktadır.

Bu araştırmada, Almanya'da yaşayan göçmenlerin ilk konut yer seçimleri ile şekillenen göç süreçleri, yaşam ve davranış biçimlerinin kentsel mekan üzerindeki etkileri kavramsal açıdan değerlendirilirken; Türk nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Berlin, Kreuzberg ve örneklem alan olarak belirlenen Wrangelkiez özelinde incelenmektedir.

Berlin'de Türk göçmenlerin varlığı tarihsel olarak 19. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Fakat kentteki asıl görünürlükleri, hatta nüfus yoğunluklarıyla farklı olarak algılanışları, 1960'larda başlamıştır. Türkiye'den Berlin'e kitlesel göçlerin ağırlıklı kırsal kesimden gelen insanlardan oluştuğu istatistiklerle belirtilmektedir. İşgücü ihtiyacını karşılamak üzere başlayan göç süreci karşılıklı olarak geçici bir süreç olarak görülümüşse de zaman içinde hem Almanya hem de giden işçiler tarafından geçici olmadığı anlaşılmış, bir yerleşikleşme süreci başlamıştır.

Berlin'in son verilere göre nüfusu 3.501.872 olarak belirtilmektedir. Bunun 494.391'ünü yabancı nüfus oluşturmaktadır. Göçmen nüfus Berlin'in yaklaşık yüzde

14'ünü oluşturmaktadır ve nüfus değişimi tarihsel olarak incelendiğinde, kentte Alman nüfusun azaldığı, bunun aksine yabancı nüfusun düzenli olarak arttığı tespit edilebilmektedir. Bu bilgilerden hareketle Berlin nüfusu içinde istatistiksel bir ağırlığa sahip olan göçmen nüfusun kent içinde mekansal dağılımı, ilk yerleşim bölgeleri, gelen göçmenlerin demografik yapıları incelenmiştir.

Berlin, tarihsel gelişimi sürecinde Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir ivme ile gelişirken kent dokusunda da belirgin değişimler olmuştur. Berlin'de ekonomik büyümenin yarattığı işgücü ihtiyacına yönelik göç almaya başlamasıyla artan nüfusun talepleri doğrultusunda artan konut ihtiyacı büyük blok yapılarla karşılanmıştır. Berlin'in tipik blok gelişimi bu dönemlerde ortaya çıkmış, blok içinde daha çok dağınık biçimde dekoratif avlular ve parklar oluşmuş, aynı dönemde kent çeperlerinde villa tipi konut alanları da gelişmeye başlamıştır.

Berlin'in kentsel gelişiminde savaşlar ve tarihi olaylar kadar göçmen nüfus da etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın Berlin'inde nüfusun büyük bir çoğunluğunu işçi sınıfı oluşturmaktadır. Kreuzberg ve Berlin'in diğer semtlerinde Türklerin mekansal kullanımları incelendiğinde Türklerin açık alanlarda yani park alanları ve arka bahçe kullanımları ile ilgili gözlemler doğrultusunda Kreuzberg'deki Türklerin konut arka bahçe kullanımları çok sık olduğu görülmektedir. Türkler, burada alışkanlıkları ve yaşam biçimlerini yansıtmakta, bundan dolayı yine kendi oluşturdukları şartlar doğrultusunda kendilerini o çevreye ait kılmaktadırlar.

2001 yılında birleşme sonrası Friedrischain-Kreuzberg adını alan ilçe, tarih boyunca işçi sınıfı yerleşimi niteliği taşımış 'kiracı kışlaları' olarak anılmış, 1960 ve 70'li yılların yeniden geliştirim projeleri ile yıkılıp yeniden inşa edilme sürecini yaşamıştır. Bu dönemde yapıların çoğu büyük inşaat firmalarının mülkiyetine geçmiş, bölgede yeni gayrimenkul projeleri gerçekleşmesi planlanmıştır. Kreuzberg merkezinde büyük iş merkezlerinin inşası da bu dönemde gerçekleştirilmiş, bekleneni veremeyen ve büyük kısmı uzun süre boş kaldığından alan yıpranma sürecine girmiştir.

Türkiye'den Almanya'ya göçün başladığı dönemler olması ve düşük kiralar nedeniyle Türk göçmenler geçici olarak bölgeye yerleştirilmiştir. 1970'lerde başlayan yıkım ve yeniden inşa döneminde blok iç kısımları yıkılmış, dış cephelerde modernleştirme başlamıştır. Ancak büyük projelerin beklenen talebi görmemesi ve bölgeden ayrılmak zorunda bırakılanların direniş göstermesi sonucu planlama politikalarında değişikliğe gidilmiş zaman içinde koruyucu yenilemeyi öngören eğilim başlamıştır. Buna bağlı olarak yenileme çalışmaları durdurulmuş, yıkım beklentisiyle eskimeye başlayan yapılara işgaller başlamıştır. 70'li yılların sonundan itibaren Kreuzberg'e sayıları artan biçimde gençler yerleşmeye başlamıştır. Planlanmış yıkımdan önce buraya yerleştirilen Türk aileler ve genç Alman üniversite öğrencilerin yıkımlara gösterdikleri direniş sonucunda bölgede yaşayanların katılımıyla yeni koruyucu kent yenilemesi politikaları benimsenmiştir.

Yıkım çalışmalarının başlangıcında bölgeye yerleşen Türkler zamanla bu çevreyi benimsediklerinden ve yaşadıkları çevreyi kendilerine göre biçimlendirdiklerinden buradan taşınmayı düşünmemişlerdir. Bölgedeki sosyal dokunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler burada kendilerine özgü bir yaşam alanı geliştirmişlerdir. Ticaret alanları, özellikle de yeme-içme mekanlarında Türklerin kendi kültürlerinin yansımaları kolaylıkla görülebilmektedir. Özellikle açık alanların, Pazar yerlerinin kullanımı ve konut avlularının kullanım biçimleri incelendiğinde buradaki Türklerin sosyal hayatının Türkiye'dekine benzer şekilde olduğu söylenebilir.

Kreuzberg'de sonraki yıllarda kullanıcıların da katılımı ile yapılan yenileme çalışmaları için toplantılar düzenlenmiş ve program çerçevesinde konutlardan başlamak üzere yenileme politikaları belirlenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Berlin Senatosu tarafından yetkilendirilen IBA programı ile son yıllarda kullanım yoğunlukları azalan “Kiracı Kışlaları”nın insan onuruna yakışan ve kira düzeyi korunan konutlara çevrilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda konutların içine tuvalet ve banyolar yapılması, küçük dairelerin birleştirilmesi, binaların çeşitli bölümlerinin yeniden planlanarak değiştirilmesi, havalandırma ve aydınlatmadan yoksun avluların ise açık renklerle yeniden düzenlenmesini içeren büyük bir onarım sürecine girilmiştir.

Program çerçevesinde blok strüktürünün korunması amaçlanmış, blok içi avlular yeşillendirilerek kullanılmaya başlanmıştır. Kreuzberg'in kamusal tesis donanımı eski dönemlerde de hep yetersiz olduğu bilindiğinden bu doğrultuda yaya kaldırımları genişletilmiş, park alanları yeniden düzenlenmiş, ağaçlar ekilmiş, bölgede yeni okullar yapılmış, avlular yeşillendirilmiş ve yeniden düzenlenmiş, çocuk yuvaları, gençlik merkezleri, spor salonları, yaşlılar yurdu gibi donatılar inşa edilmiştir.

Kreuzberg içinde yer alan ve örneklem olarak belirlenen mahalle birimi Wrangelkiez, Spree Nehri kıyısında bölgenin Doğu Almanya ile bağlantısı konumunda, Berlin'in tarihi taş bloklardan oluşan dokusunun özelliklerini taşıyan, göçmen ağırlıklı nüfus profili ile araştırma için uygun bir alan niteliğindedir. Çalışma alanında, yerinde yapılan analiz ve araştırmalar da bölgenin göçmen nüfusun etkisiyle zaman içinde değişime uğramış, kullanıcılarının kültürü ve yaşam biçimlerini yansıtan bir kentsel alan haline geldiğini doğrulamaktadır. Yapılan analizler ve sözlü görüşmeler kullanıcıların kendilerine ait bir çevre yarattıklarını, kent içinde kendilerini ait hissettikleri yerleşim olma özelliği taşıdığını göstermektedir.

Kreuzberg ve Wrangelkiez'de yapılan incelemeler sonucu alan kentsel, mimari ve sosyo-ekonomik açıdan ayrı ölçeklerde değerlendirildiğinde; bölgenin Berlin merkezinde bir cazibe alanı olarak kabul edilse de, kentsel açıdan yetersiz olduğundan bölgenin tasarım ölçeğinde yeniden değerlendirilmesi gerekmekte, konut ölçeğinde, tuvalet banyo düzenlemeleri, salon-oturma odası ayrımları gibi ihtiyaçların göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Son olarak alanın sosyo-ekonomik durumu değerlendirildiğinde; Almanya'da yaşayan göçmenlerin büyük oranda ekonomik açıdan daha iyi konuma geldiğini söylemek mümkündür. Burada doğan ve üçüncü nesil olarak adlandırılan genç nüfus, gerek Almanya nüfusunu gençleştirmesi gerekse de ticari girişimleri sayesinde ekonomik açıdan canlılık yaratması sebebiyle önemli bir noktadadır.

Bu çalışma ile, konuya ilişkin yapılacak yeni çalışmalar için yardımcı bir kaynak oluşturmasının yanı sıra Almanya'da yaşayan Türk nüfus ile ilgili olarak daha önce yapılmış araştırmalar ile konunun sosyal boyutunu değerlendirmekle birlikte Berlin Kreuzberg ve çalışma alanı olarak belirlenen Wrangelkiez alanında yapılan yerinde tespit, araştırma ve çalışmalar sonucunda bölgenin tarihi gelişimi çerçevesinde göç sonrası gözlenen mekansal değişimler ve ağırlıklı Türk nüfusun bu değişim üzerindeki etkileri değerlendirilerek; kent yönetimi tarafından da bir sorunsal olarak çeşitli araştırmalara konu olan bölgenin gelişim planlarına altlık oluşturacak genel tasarım ilkelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

THE INTERACTION BETWEEN TURKISH PEOPLE LIVING IN GERMANY AND THE PLACE THEY LIVE IN: CASE OF BERLIN/KREUZBERG

SUMMARY

Migration, which is also called as human mobility, is experienced and continues to be experienced with a variety of reasons as a phenomenon since the dawn of humanity. In other words, though there are the various causes of displacement between the countries in the world, these causes are usually the development of the economy and large-scale events such as the war around the world.

Migration brings about changes in structures and cultures, as well as to affect reformatting causes and changes in the physical structure of the city or the country's economic, demographic, social and political institutions. Lifestyles, values and cultures of people are transported to where they're going along with the migration.

People establish a relationship with the environment at the first step of displacement. Immigration and the perception of the interaction with the sense of belonging begins here. The formation of urban spaces, space users in the physical environment, perception of space and the physical space in which the behavior of cities, the planning and design of the space plays an important role in understanding human relationship.

The process of migration of Turkish immigrants that provided a large part of the workforce for Germany, officially began with the agreement that was signed in 1961. The ongoing migration of Turkish workers in Germany which started out as 'Guest worker' later with 'family reunifications' and with a population of 2.7 million, has reached today the largest immigrant group. As evidenced by the growing number of research and Turks in Germany that has become established in the emerging cultural and spatial interaction is an important subject of research.

In this study, through the first residential choices shaped by migrants living in Germany along migration processes is researched with conceptual aspects of life and assessing their impact on urban spatial patterns, also behavior of the Turkish population living mainly in Berlin, Kreuzberg and identified case study area Wrangelkiez.

The historical presence of Turkish immigrants in Berlin goes back to the end of the 19th century. However, the actual visibility of the city, even as the population densities increased, began in the 1960s. As the statistics indicated, the mass migration of people from rural areas to occur predominantly from Turkey to Berlin. Moreover, beginning to meet the needs of the labor migration process has been seen as a process of mutual temporarily until they understood in time both in Germany that a process was started.

According to recent data, the population of Berlin is stated as 3,501,872. This 494,391 percent are foreign population. Approximately 14 percent of the immigrant population of the German population declines in the city and population change in Berlin's historical analysis, in contrast, can be determined that the foreign population on a regular basis. Due to this knowledge in the population of Berlin, which has a weight of statistical spatial distribution of the immigrant population in the city, the first settlements were related to the demographic characteristics of the migrants.

Berlin, along with the historical development of the Industrial Revolution, which is developed in the process with great momentum made significant changes in the urban landscape. Besides, In that case, Berlin has created economic growth in line with the demands of a growing population and at the same time began to migrate to the labor with needs of the growing housing and large block structures.

Furthermore, the development of Berlin, which was a typical block development, emerged in this period, mostly scattered in the block formed decorative backyards and parks, in the same period, the town began to develop in the walls of the villa-style residential areas.

Owing to this block typology, Berlin's urban development has been effective on the population change and immigrant population as much as wars and historical events. First World War, the Berlin working class constitutes the vast majority of the population. Berlin districts of Kreuzberg and other uses of spatial analysis of Turkish Cypriots in public areas and parking areas, in line with observations on their use Kreuzberg backyard residential uses of the Turks seems to be very common. Turks here reflects the habits and lifestyles, so they created it themselves in accordance with the conditions of the environment.

Friedrichshagen - Kreuzberg district took its name after the merger in 2001, throughout history, have the characteristic layout of the working class 'tenants barracks' as mentioned, the available development projects in the 1960s and 70s re-experienced the process of being torn down and rebuilt. During this period, the ownership of major construction companies in most of the buildings in the past, the new real estate projects planned to take place in the region. Carried out in this period, the construction of a large business district in the center of Kreuzberg, and can not give what is expected of a large part of the area remains empty for a long time in the process of wear and tear.

Due to migration from Turkey to Germany at the beginning of Turkish immigrants and low rents temporarily placed in the region. Began in the 1970s during the demolition and reconstruction of destroyed interior of the block, has started modernization of the exterior walls. However, demand is expected to prevent large-scale projects and those left to leave the area planning policies were changed as a result of resistance over time saver renew the show which started the trend. Accordingly, the renovation work was stopped in anticipation of demolition began aging structures began to invasions. Kreuzberg from the end of the 70s the number of young people increasingly began to settle. Turkey placed here before the planned destruction of families and young people living in the region with the participation of German university students as a result of the resistance of destruction policies adopted new protective urban renewal.

Turks settled in the region and have adopted demolition of the environment and the environment of the time did not consider them to move. Turks make up the vast majority of the social fabric in the region, where they have developed a unique living space. Commercial areas, especially in the food and beverage outlets Turks easily visible reflections of their own culture. Especially in open areas, market places and residential courtyards in the use of your use of the forms examined here, like that of Turkey said that the social life of the Turks.

Kreuzberg were identified and introduced renovation work and meetings were held with the participation of users to begin housing renewal policies under the program authorized by the Senate of Berlin IBA. Concentrations decreased in recent years with the program "Tenant Barracks" worthy of human dignity, and the conversion of rental housing targeted to the protected level. Toilets and bathrooms in this regard to housing, small apartments were being merging, re-planned replacement of various parts of buildings, ventilation and lighting in the open courtyards colors lacked a major overhaul which includes a rearrangement process was commenced.

Under the program, intended to protect intertwined within the block has been used in courtyards sowed with plants. Kreuzberg was always known with its insufficient public facility equipment from ancient times and with the program extended in this direction such sidewalks, parking areas, re-arranged, planted trees, built new schools in the area, landscaped courtyards and re-edited, kindergartens, youth centers, sports areas, such as home for the elderly accessories have been constructed.

Wrangelkiez, the case study area located in the neighborhood of Kreuzberg, were on the region's banks of the River Spree in connection with East Germany, Berlin's historic texture of stone blocks bearing the characteristics of the immigrant population is weighted with the profile is a suitable area for research.

Despite the fact that working in the field, on-site analysis and research of the region has been transformed with the influence of the immigrant population, culture and way of life that reflects the users confirms that it has become an urban area. Analysis and interviews with immigrant citizens evaluated that they have created their own environment, being in the city showed that the residential feel of themselves.

According to the investigation Wrangelkiez, Kreuzberg is considered to be an attraction in the area in Berlin, the urban, architectural and socio-economic evaluation of different scales of the region in the center is incapable. Both qualitative and quantitative research methods were used. Depth interviews with 10 immigrants from area who are living in Berlin, Wrangelkiez and 3 chosen interviewers who are professors and the closely related with the projects that planned for case area. Data collected via the interviews were used to define survey questions and also be used to support the quantitative research results.

As a result of research the urban design scale of the region should be re-evaluated, and also in residential scale, the toilet in the bathroom arrangements, consideration needs, such as living room- living room distinctions should importantly be held. Finally, it is possible to say that the socio-economic status evaluated today, migrants living in Germany has a better location and largely economic power. Referred to as the third generation of young people born and raised here, thanks to Germany's population rejuvenation as well as commercial enterprises is a key point for creating economic vitality.

The aim of the thesis is to be a reference for future studies both for literature and also planning future or projects for the case area. In the context of this aim determine the base form a general design principles about Turkish population living in Germany is in relation previous research evaluating the social dimension of the issue.

As a result of research and studies changes in the spatial framework of the historical development of the region and is working in Berlin Kreuzberg site designated as an area identified in the field of Wrangelkiez which is also a problematic by the management of the region's development. mainly observed after the migration of the Turkish population on the effects of this change are evaluated.

1 GİRİŞ

Tarih boyunca, isteğe bağlı olarak veya zorunlu uluslararası göç, ekonomik ve sosyal nedenler, savaş, salgın hastalık gibi bazı özel durumlarda gerçekleşmiş bir olgudur. Göç ile birlikte insanlar değer yargılarını, kültürünü, kimliğini yeni çevrelerine götürmektedir.

Göç eden insanlar, zaman içinde yeni çevreleri ile kültürel etkileşime girmektedir. İnsanlar en çok yaşadıkları çevreleri, konut yerleşmeleri ve mahalle ölçeğinde yakın çevrelerini etkilemektedir. Zaman içinde bu kişilerde bir aidiyet sorunu ortaya çıkmaktadır.

Göç olayı, göç alan şehrin veya ülkenin ekonomik, demografik, sosyal ve siyasi kurumlarının yapılarında değişmeler meydana getirerek, kültürlerin yeniden biçimlendirilmesine etki etmesinin yanı sıra kentlerin fiziki yapısında da değişimlere neden olmuştur.

Türkiye ile Almanya arasında imzalanan 1961 tarihli anlaşma ile Almanya, ihtiyaç duyduğu iş gücünün bir bölümünü Türkiye'den karşılamıştır. Bugün Almanya'da yaşayan 2,7 milyon Türk kökenli göçmen, sayıları açısından Avrupa Birliği dışından gelen en büyük göçmen grubunu oluşturmaktadır.

Bu araştırmada, Almanya'da yaşayan göçmenlerin ilk konut yer seçimleri ile şekillenen göç süreçleri, yaşam ve davranış biçimlerinin kentsel mekan üzerindeki etkileri kavramsal açıdan değerlendirilirken; Türk nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bir örneklem alan ile birlikte ele alınarak incelenmektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Almanya'da nüfusları giderek artan ve yerleşik hale gelen Türkler, kendi kentsel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir altyapı kurmaya başlamışlardır. Bugün Almanya'daki Türk göçmenlerin konumuna bakıldığında, burada iş kurarak, ev alarak köklenen bir kitle haline geldikleri görülmektedir. Bu bakımdan, incelenmeye değer bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

Bu çalışma ile, Türk göçmenler kültürel altyapıları, etnik kökenlerine bağlı özellikleri, ekonomik ve sosyal hayatları ile Almanya'da bölgesel dağılımları çerçevesinde kentsel mekan ile karşılıklı etkileşim yaratan bir ilişki içinde olduğu düşünülerek Türk nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bir örneklem alan, ayrıntılı olarak ele alınmış, fiziksel analizler, sosyal yapıyı anlamaya yönelik araştırmalar yapılarak ve literatür ile desteklenerek incelenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, konuya ilişkin yapılacak yeni çalışmalar için yardımcı bir kaynak oluşturmasının yanı sıra Almanya'da yaşayan Türk nüfus ile ilgili olarak daha önce yapılmış araştırmalar ile konunun sosyal boyutunu değerlendirmekle birlikte Türklerin yaşadığı mekan ile uyum sürecini ele alarak yaşadıkları alanlarda nasıl bir etkileşim halinde olduklarını ortaya koymaktır. Bu anlamda Berlin Kreuzberg ve çalışma alanı olarak belirlenen Wrangelkiez alanında yapılan yerinde tespit, araştırma ve çalışmalar sonucunda bölgenin tarihi gelişimi çerçevesinde göç sonrası gözlenen mekansal değişimler ve ağırlıklı Türk nüfusun bu değişim üzerindeki etkileri değerlendirilerek; kent yönetimi tarafından da bir sorunsal olarak çeşitli araştırmalara konu olan bölgenin gelişim planlarına altlık oluşturacak genel tasarım ilkelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında; araştırma konusunu oluşturan Almanya'da göçün etkileri aşama aşama ele alınmış daha küçük ölçekte belirlenen çalışma alanına kadar Almanya, Berlin, Kreuzberg ve burada yaşayan göçmen Türklerin özellikleri ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç, aidiyet ve mekan ilişkisi irdelenmektedir. İnsanların göç öncesi yaşadıkları yerlerle olan bağları ve aidiyet hissi; yeni çevrelerinden aldıkları mesajlarla kim olduklarını, nereye ait olduklarını sorgulamaya başlamalarıyla değişmeye başlar. Bu süreçte insanlar, öncelikle kentlerden, binalardan, yollardan ve yerleşme biçimlerinden etkilenmektedir ve onları etkilemektedir.

Üçüncü bölümde Türklerin Almanya'ya göç süreci genel hatlarıyla ele alınırken, Türk göçmenlerin Almanya içinde dağılımları ve bölgesel olarak ilk yerleşimleri araştırılmakta, Türk nüfusun en yoğun olduğu kentlerden biri olan Berlin'de yaşayan

Türklerin özellikleri ve yer seçimleri incelenmektedir. Ayrıca burada yaşayan Türk nüfusun entegrasyonu belirli kriterler ve kavramlar çerçevesinde değerlendirilerek Türklerin sosyal ve ekonomik hayatı, yaşam biçimleri yaşadıkları mekan ile birlikte incelenmektedir.

Dördüncü bölümde ise tarihsel açıdan önemli dönemlerden geçmiş bir kent olarak Berlin, bu dönemler çerçevesinde incelenmekte, kentin tarihsel evrimi ve göç sonrası nasıl değişimlerin meydana geldiği incelenmektedir. Bu kısım incelenirken öncelikle önemli tarihsel evrelerin devamında günümüzde nasıl bir gelişim planlaması içinde olduğu, kentsel stratejiler ve büyük ölçekli projelerin bu gelişim ve göçmen bölgeleri üzerinde etkileri de ayrıca ele alınmaktadır. Bu anlamda kentsel mekan gelişimi açısından da ayrı bir öneme sahip olan Berlin, kentsel alan gelişimi ve tarihten gelen blok yapılaşma biçimleri ve buna bağlı olarak yapı adası tipolojileri üzerinden de değerlendirmeye değer olmaktadır. Bu çerçevede Berlin ulaşım sistemleri, kentsel açık alanları ve gelişimleri ile yapılaşmış alanları ayrı ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

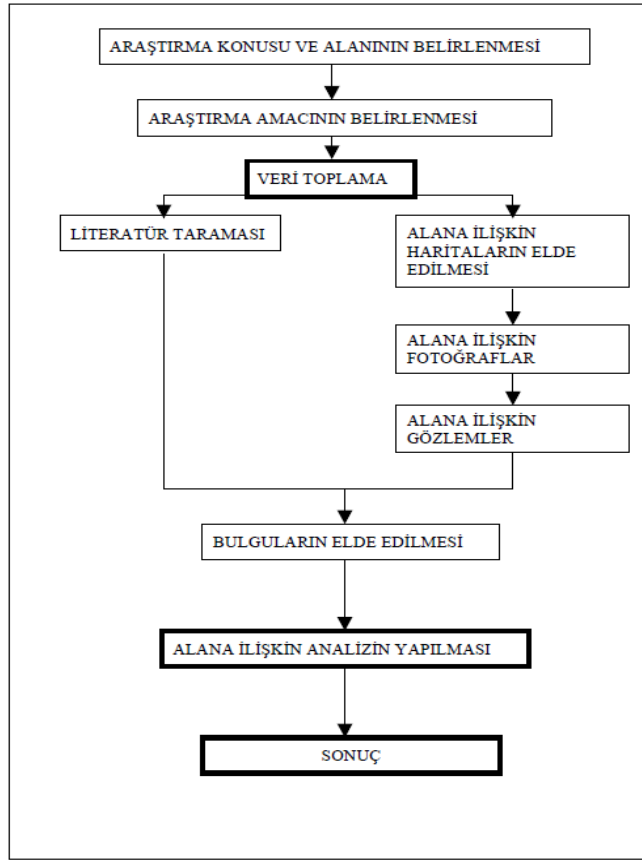
Beşinci bölümde ise alan çalışmasından bahsedilmektedir. Berlin’de bir Türk Mahallesi olarak bilinen Kreuzberg bölgesinde mahalle ölçeğinde bir örnek alan belirlenmiş, alana ilişkin incelemeler ve tespitler yapılmış, yerinde yapılan fiziksel analizler ve sosyal dokuyu daha iyi anlamak adına sözlü görüşmelerle desteklenmiştir. Araştırma kapsamında, araştırmanın konusunu oluşturan ‘Almanya’daki Türklerin yaşadıkları çevre ve kentsel mekan’ genel hatlarıyla ortaya çıkarılmaktadır.

Altıncı ve son bölüm, sonuç ve öneriler bölümüdür. Çalışmada kapsamlı bir şekilde ele alınan Berlin kent örneğinde belirli bir ölçeğe göre belirlenmiş olan mahalle birimi, kavramsal bilgi ve detaylı literatür araştırması çerçevesinde değerlendirilmiş, yapılan analizler, tespitler ve sözlü görüşmeler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmış ve bunlara yönelik öngörülen kentsel planlama ilkelerine ilişkin saptamalar ve öneriler sunulmaktadır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Literatür araştırmalarına dayalı olarak gelişen çalışmada, kavramsal bölümlerin desteklenerek daha anlaşılır hale getirilmesi için Almanya’da Türklerin yoğun olarak yaşadığı bir alan ele alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünü oluşturan alan çalışması, literatür ile desteklenmesinin yanı sıra Berlin’de yerinde tespit ve araştırmalarla gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak aşağıdaki şemada belirtilen yol izlenmiştir.

Şekil 1.1 : Araştırma yöntemi şemasi.

Berlin ve Kreuzberg kentsel ve tarihi gelişimi paralel olarak ele alınırken araştırma konusu, mahalle ölçeğinde bir birim olarak Wrangelkiez özelinde incelenmiştir. Alan çalışmasında yöntem olarak alansal analizler gerçekleştirilmiş, literatürden alınan verilerin kontrolü yapılarak, teknik gezi ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Görüşmeler için sayısal verilerden çok gözleme dayalı bir çalışma olduğundan sözlü görüşme yöntemi ile bir kısmı önceden belirlenmiş uzmanlar bir kısmı ise rastgele seçimle olmak üzere ucu açık sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler literatür araştırması ile desteklenerek yorumlanmıştır.

2 GÖÇ ve KENTSEL MEKANA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

2.1 Göç Kavramı

İnsanlık tarihinin en eski zamanlarından beri var olan göç, tüm canlıların hayatlarını daha iyi şartlarda sürdürebilmeleri ya da yaşamlarını devam ettirmek amacıyla gerçekleşmektedir. Göç, ülke ekonomilerini ve toplumların sosyal yapılarını etkileyen bir süreçtir. Günümüzde de devam eden bu göç süreci bireylerin kararlarına, buldukları ortamın gereklerine ve zamana göre şekillenmiş ve şekillenmeye devam etmektedir.

2.1.1 Göç tanımı

Göç, kelime anlamı olarak “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005).

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç hareketleri her toplum için farklılık göstermektedir. Tarihte her toplum, yeni yerleşim alanları bulmak ya da ekonomik olarak yeni kazanımlar elde etmek için kendi iradesi ile ya da çeşitli baskılar sonucunda ülke içinde ya da ülke dışına göç etmişlerdir. Tanım olarak göç, bireylerin ya da grupların sembolik ya da siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleridir (Marshall, 1999).

Öncelikle günümüzde göç, çok daha geniş çeşitlilikte ve farklı bilgi ağları içinde gerçekleşen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler, çalışmak, eğitim almak, ticaret yapmak ya da gezi amaçlı seyahat etmek amacıyla sürekli olarak farklı ülkeler arasında yer değiştirmektedirler (Abadan-Unat, 2006; Faist, 2000).

2.1.2 Göç ve aidiyet ilişkisi

Göç ile birlikte insanlar değer yargılarını, kültürünü, kimliğini yeni çevrelerine götürmektedir. İnsanlar en çok konut çevrelerini, özellikle de konut içi ve yakın çevresini, konut yerleşmelerini ve mahalle ölçeğinde yakın çevrelerini

etkilemektedir. Göç eden insanlar, zaman içinde yeni çevreleri ile kültürel etkileşime girmektedir.

Zaman içinde kişilerde sorgulanması gereken bir aidiyet sorunu ortaya çıkmaktadır. Tez kapsamında kimlik, göç ve aidiyet ilişkisi irdelenmektedir. Göç öncesi insanların belirli kimlikleri vardır; ancak yeni çevrelerinden aldıkları şifreler veya mesajlarla insanlar kimliklerini kim olduklarını, nereye ait olduklarını sorgulamaya başlamaktadır (İlgin, 2006). Kimlik tanımları, farklı araştırmacılar tarafından farklı yapılmaktadır. Bu kimlik tanımları İlgin (2006) tarafından üç başlıkta irdelenmektedir:

1. Bireysel Kimlikler,
2. Toplumsal Kimlikler (Alt grupların kimliği),
3. Yapısal Çevre Kimliği.

İlgin'a göre (2006) toplumların yaşadığı çevreler doğal çevre, yapay çevre ve sosyal çevreler olarak gruplanabilir. İnsanların etkileşime geçtiği çevreler daha çok sosyal çevrelerdir. Yapay çevrede ise kişiler yapılaşmış çevre ile etkileşim içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Öncelikle insanlar kentlerden, binalardan, yollardan ve yerleşme biçimlerinden etkilenmektedir ve onları etkilemektedir.

Kent kimliği, karakteri; doğal, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevrenin mekansal öğeleri ile bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Faist, 2000).

Wiberg'e göre (1993) kent kimliğini oluşturan öğelerin başında yerleşmelerin veya mahallelerin kimlikleri gelmektedir. Kent kimliğini, uzun bir zaman içerisinde biçimlenen bir olgu olarak tanımlar ve kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mirası, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerinin karışımı olarak nitelendirir, kentin sosyo – ekonomik yapısı da kentin profilini oluşturur (Wiberg, 1993).

Güleç ve Sancak'a göre bireylerin ait oldukları ülkeyi, toplumu ve kültürü bırakıp başka ülkelerde yaşama ve çalışma kararı almaları hem kendilerini, hem ait oldukları toplumu hem de göç etmeye karar verdikleri ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını etkileyecek ve değişmelere yol açacaktır. Çünkü “göçler, toplumsal yapı ve kültür değişmeleri yanında göç veren ve kabul eden toplumlar içinde birçok yeni ilişkiler yarattığı gibi her iki tarafın insanların psikolojilerinde, davranış ve dünya görüşlerinde de köklü değişikliklere neden olmaktadır” (İlgin, 2006).

2.2 Kentsel Mekan Kavramı

Mekan, insanlar arasındaki üç boyutlu uzamsal (kapsamlı) ortamdır (Altman ve diğ., 1980). Mekan, insanların bir yeri düşünürken, geçmiş olayların hatırlamasıdır.

Kentler ise kesin olarak ifade edilebilen, hatları tam olarak çizilebilen alanlardan çok, farklı disiplinler arasında değişen ya da şekillenen, farklılıklar, özgürlükler, birliktelikler, belirsizlikler üzerine kurulu mekanlar olarak tanımlanabilir. Literatürde kent tanımlamalarına bakıldığında ise farklı değerlendirmeler olduğu görülmektedir. Mumford'a göre (1961), kentler bir toplumun güç ve kültür için maksimum konsantrasyon noktasıdır. Kostof ise kentin bir cümleyle tanımlanamayacağını, belirli özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmekte, kenti şöyle tanımlamaktadır (1991, pp:37-39):

A. Kentler, insanların birbirlerine bir enerji ile bağlı olduğu yerlerdir ve içinde yaşayan insanlardan ayrı düşünülemez. B. Kentler kümeler halinde değerlendirilmelidir. Her biri diğerine kentsel sistemin bir parçası olarak hiyerarşik bir biçimde bağlıdır. C. Kentler sembolik veya fiziksel olarak mutlak sınırlara sahiptir. D. Kentler içinde yaşayan toplumun belli kriterlere göre ayrıştığı yerlerdir. Bu farklılıklar sosyal ayrışmaları, kültürel farklılıkları oluşturur. E. Her kent kendine özgü gelir kaynakları doğrultusunda gelişir, ekonomik ve fiziksel değişimler geçirir. F. Kentler bulunduğu yere göre belirlenmiş bir takım yazılı kurallar doğrultusunda yönetilir ve gelişir. G. Kentler yakın çevresi, hinterlandı ile birlikte bir bütündür, tek başına bağımsız birim olarak düşünülemez.

Hangi tanım ile birlikte ele alınırsa alınsın, sürekli devinen ve dönüşen kentler, sadece fiziksel çevreden ibaret olarak değil, sosyal, ekonomik ve ekolojik çevre ve özellikle birey de kentin bir parçası olarak algılanmalıdır.

2.2.1 Kentsel mekan tanımlamaları

1960'lar sonrası kent planlamada değişen dinamikler, mekan tasarımı ve planlamasına bakışı değiştirmiş, şehrin/mekanın insandan bağımsız olarak düşünülmemesi gerektiği kanısı yaygınlaşmıştır. Bu anlamda mimarlık, şehircilik, mühendislik gibi mekan oluşturma ile ilgilenen temel disiplinler, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinlerin girdileriyle kenti yeniden planlama/mekan değerlendirmiştir.

Jane Jacobs (1961) 1960'lı yıllarda üretilen planların kentlilerden ve kent mekanındaki eylemlerinden bağımsız olarak düşünüldüğünü, bu nedenle başarısızlıkla sonuçlandığını vurgulamıştır. Christopher Alexander (1964) ise kent

planlamada bilişsel yaklaşımın, insan gereksinimlerini de göz önüne alarak tasarlanmasıyla çok daha işlevsel çevrelerin oluşacağını savunmaktadır.

Kuban'dan aktaran İnceoğlu ve Aytuğ (2009) mimari mekânın, onun biçimsel olduğu kadar insan yaşamına ilişkin özelliklerini de içermesi gerektiğini ve mekânın hareketle, ışıkla var olabileceğini bu niteliklerle beraber ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.

2.2.2 Kentsel mekan algısı ve aidiyet ilişkisi

İnsan sahip olduğu temel içgüdülerle var olduğundan beri bulunduğu çevre ile karşılıklı etkileşim halindedir. İlk etkileşim, korunma ve güvende kalma gereksinimini sağlamak için insanın, mağara gibi çevrenin ona sunduğu yaşam alanlarını fark edip kullanmasıyla başlamıştır. Zamanla insanlar sahip olduğu yetenekleri keşfedip değişik beceriler kazandıkça doğaya uyum sağlamak yerine onu kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirmişlerdir (Sevim, 2010)

İlgın'a göre (2006) kendi oluşturdukları çevrede insanların bir araya gelerek topluluklar oluşturması, davranışlarını ve algılarını geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Bunun sonucunda oluşan farklı gereksinimler yaşam mekânlarının şekillenmesini günümüze kadar devam ettirmiştir.

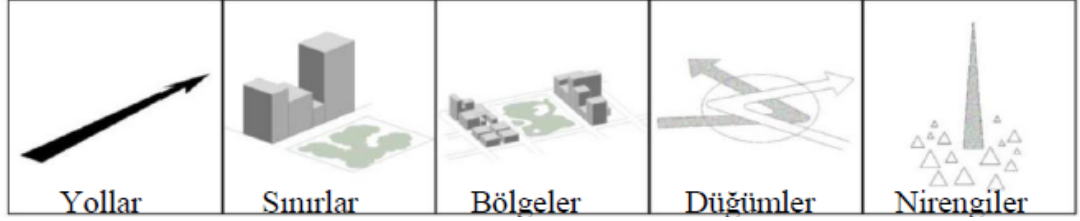
Algı, kentsel tasarım literatüründe değerlendirildiğinde psikolojiden farklı olarak tanımlanır. Rapoport (1977), algının nesnelerin görünüşlerini hissetmeye dayalı bir duygu olarak değerlendirirken, literatürde genel olarak algı; çevreden alınan iletiyi kodlama, hatırlama, zihinde tutma olarak tanımlanmaktadır.

Rapoport (1977), algıyı etkileyen duyuları; koklama, duyma, dokunma, kinestatik ile hava hareketleri ve sıcaklık olmak üzere 6 kategoriye ayırır. Ona göre görme en baskın duyuyu oluşturmaktadır ancak işitme ve ısı ve dokunma duyusu da göz ardı edilemez. Hall (1966) algının duyular üzerinden dağılımını %60 görsel, %30 işitsel ve %10 dokunarak algılama olarak gruplamaktadır.

Bireysel deneyimler ise algı üzerinde etkili olan başka bir faktör olarak nitelendirilmektedir. Kişinin çevresini algılaması zaman ile doğrudan ilişkili olduğundan mekanda edinilen deneyimler algıyı güçlendirmede etkilidir.

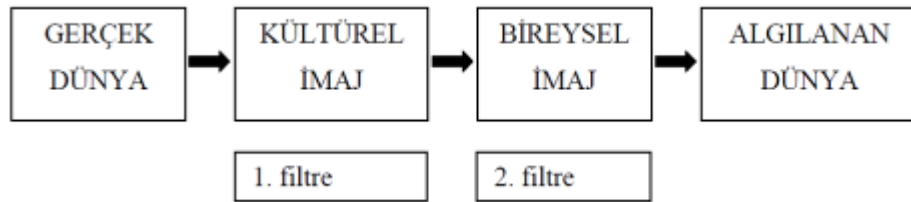
Lynch (1960), kent imgesini karşılıklı ilişkiler sonucu çevreden ortaya çıkan verileri anlık filtrelerden geçirerek insanın algılaması olarak tanımlar. Ona göre simge

sübjektif bir kavramdır ve kişiden kişiye göre algılama farklılıklarına göre değişebilir. Örneğin Lynch'e göre (1960), kentin, Sınırlar, Bölgeler, Düğüm Noktaları ve Bağlantılar olarak adlandırdığı "Kent Referans Noktaları" vardır. Kişinin bulunduğu çevreyi gözlemesi esnasında çevresinde koşulların nasıl şekillendiği konusunda bilgi sahibi olmasının çevresel imajı etkilediğini söylemektedir (Lynch, 1960).

Şekil 2.1 : Kentin imaj elemanları (Lynch, 1960)

Özetlemek gerekirse algı kişinin kendi özelliklerine bağlıdır. İnsanların çevresini nasıl gördüğü, mekanla nasıl bir etkileşim halinde olduğu ve çevresi hakkında karar verme süreciyle ilişkilidir. Algılama sürecinin iki önemli bileşeni olan insan (algılayan) ve kentsel mekan (algılanan) ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Rapoport (1977)'ye göre insan ve çevre veya mekan ilişkileri; bilişsel algı, duyuşsal algı ve uyandırıcı algı olarak ayrılmaktadır. Bilişsel algı, insanın çevresini tanıma eylemi olarak açıklanırken, duyuşsal algı, hisler, değerler ve çevreye karşı hissedilen duygular; uyandırıcı algı ise çevrede aktif olarak yer alma isteği olarak tanımlanmaktadır.

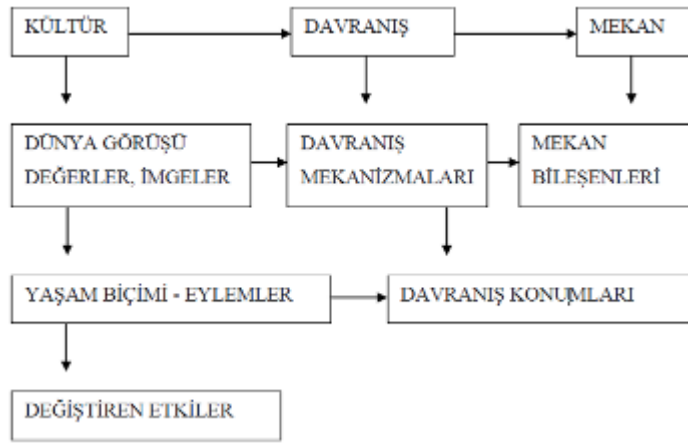
Şekil 2.2 : Algılama süreci (Rapoport, 1977).

Rapoport'a (1977) göre gerçek dünya ile algılanan dünya arasında duran en azından iki grup filtre vardır (Şekil 2.1). Birinci filtre insanın sahip olduğu kültürden gelen kültür imgesidir. İkinci filtre ise insanın kendi içinden gelen kişisel imgedir. Dolayısıyla gerçek dünya farklı kültürlerden gelen ve farklı kişiliklere sahip iki farklı kişi tarafından farklı algılanabilir.

2.3 Göç ve Kentsel Mekan Etkileşiminin İrdelenmesi

Her yeni yerleşim, kültür ve kimliğin temellerini koruma meselesi olarak yeniden anlamla yüklenir ve inşa edilir; insan ‘yer’i mekân, ‘mekan’ı ise kendisinin yapar. Bu süreç içinde, kültürel sınırların tanımlayıcı olması ve işlevinin aktif şekilde sürdürülmesi amaçlanır (Morley ve Robins’den aktaran Depeli, 2009; Yüzer, 2001).

Kültürlerin göç hareketleriyle birlikte, kültürel belleğin içeriği ve hatırlama faaliyetleri de kanıksanmış olanın dışında bir deneyim alanına açılmaktadır. Kentsel mekanlar bireyin ve toplumun bir arada bulunduğu, sosyal etkileşime girdiği, toplumun farklı kesimlerinden insanların bir araya geldiği buluşma alanlarıdır. Bu anlamda kentsel mekan ve birey arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur.

Şekil 2.3 : Kültür, davranış ve çevre ilişkileri (Rapoport, 1990).

Rapoport'un bireye yönelik kültür ve davranış ilişkileri şemasında da görüldüğü şekilde mekan kültür ve davranış biçimlerinden etkilenmekte, davranış mekanizmaları, kişinin dünya görüşü ve kültür etkileşim içindedir. Appleyard ise (1973a) insan - mekan ilişkilerini kişiler ve onların etkinlikleri, gereksinme ve değerleri ile algılanan ve etkili olan çevre olmak üzere 3 grupta incelemektedir. İnsan - mekan ilişkisi kültürel, fiziksel ve algısal değişkenlerin karşılıklı etkileşimlerinin sonucunda oluşmakta, dolayısıyla da insanlar, gereksinimleri ve beklentileri doğrultusunda çevrelerine uyum sağlamaktadırlar.

2.4 Bölüm Değerlendirmesi

Göç, tarihten günümüze insanların çeşitli nedenlerle yer değiştirmesi, bir yerden başka bir yere taşınması olarak tanımlanan hareket ve değişimdir. Göç ile insanlar

sadece fiziksel yer değiştirme değil kültürlerin ve insanın kendine zɡ davranış biçimlerinin bakış açılarının başka bir yere taşınması anlamına gelir.

Bunun yanısıra insanlar başka bir yere gittiklerinde ilk olarak buldukları evre ile ilişki kurarlar. G ve algı ile aidiyet duygusunun etkileşimi burada başlar. Kentsel mekanların şekillenmesinde, mekanın kullanıcılarının fiziksel olarak evre ilişkileri, buldukları mekanı algılamaları ve bu fiziksel mekan içinde davranışları, şehirlerin planlanmasında ve tasarımında mekan insan ilişkisinin iyi kavranması önemli rol oynar. Tekrar etmek gerekirse insan ve kentsel mekan ilişki en başta insan bulunduğu kentsel mekanı algılamasıyla başlar.

Bu bölümde güç ve kentsel mekan kavramlarının ilişkisi incelenmiş, birbirinden faklı iki kavramın birleştiği noktalar ilişkili oldukları algı ve aidiyet duygusu ile nasıl bir etkileşim içinde olduğu araştırılmıştır.

3 BERLİN'DE GÖÇ SÜRECİ VE GÖÇMEN TÜRKLER

3.1 Türkiye'den Almanya'ya Göçe Genel Bakış

Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişmişliği arttırmak amacıyla gittikçe yoğunlaşan endüstrileşme süreci sonucunda Avrupa ülkelerinde işgücü ihtiyacı gündeme gelmiştir (Abadan-Unat, 2006).

Dünyada ülkeler arası yer değiştirmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte bu nedenlerin genellikle dünya çapında ekonominin gelişimi ve savaş gibi büyük ölçekli olaylar olduğu görülmektedir. Avrupa'da da II. Dünya Savaşı sonrası, ekonomik gelişmişliği arttırmak amacıyla gittikçe yoğunlaşan endüstrileşme süreci sonucunda işgücü ihtiyacı gündeme gelmiştir (Abadan-Unat ve Kemiksiz, 1986). Bunun sonucunda Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'dan sonra Avrupa ülkeleri de birer göç ülkesi olma yoluna girmiştir.

Federal Almanya Hükümeti, büyüyen uluslar arası endüstrileşme sürecinde önemli bir aktör olmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda ortaya çıkan işgücü açığını ise kısa süreli yabancı işgücü ile karşılamaya karar vermiştir (Şahin, 2010; Faist, 2000).

1955 yılında İtalya ile yapılan ilk "İşçi Alım Anlaşması"nı, 1960 yılında İspanya ve Yunanistan, 1961 yılında Türkiye, 1963 yılında Fas, 1964 yılında Portekiz, 1965 yılında Tunus ve son olarak 1968 yılında Yugoslavya takip etmiştir. (Eryılmaz, 2001; Eryılmaz ve Jamin, 1998)

Çizelge 2.1 : Almanya'nın diğer ülkeler ile yaptığı işgücü anlaşmaları.

Ülkeler	Anlaşma Yılı
İtalya	1955
İspanya ve Yunanistan	1960
Türkiye	1961
Fas	1963
Portekiz	1964
Tunus	1965
Yugoslavya	1968

Türkiye ise bu dönemde işçi gönderen ülkelerden biri olmuş; ilk anlaşmasını yaptığı Almanya ile başlayan göç süreci Avusturya, Belçika, Hollanda, İsviçre, Fransa, İsveç

ve Danimarka ile yaptığı anlaşmalar ile 1970'lere kadar devam etmiştir (Şahin, 2010).

Çizelge 2.2 : Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile yaptığı anlaşmalar (Gökdere, 1978).

Ülkeler	İşgücü Anlaşmaları	Sosyal Güvenlik Anlaşmaları
Batı Almanya	30 Eylül 1961*	30 Nisan 1964
Avusturya	15 Mayıs 1964	12 Ekim 1966
Belçika	15 Temmuz 1964	4 Temmuz 1966
Hollanda	19 Ağustos 1964	5 Nisan 1966
İsviçre	-	1 Mayıs 1969
Fransa	8 Nisan 1965	20 Ocak 1972
İsveç	10 Mart 1967	2 Eylül 1977
Danimarka	-	13 Kasım 1970

{*} Bu anlaşma 30 Eylül 1964'te uzatıldı.

Türkiye ile Almanya arasında, başlangıcı 1956 yılı öncesine dayanan göç sürecini doğru ele alabilmek için konuya iki taraflı bakmak gerekmektedir. Almanya ile diğer göç aldığı ülkeler arasındaki ilişki ve her iki ülkenin döneme ilişkin konuları birlikte değerlendirilmelidir. Kızılocak (2009) çalışmasında 18. Yüzyıldan bu yana süregelen Türk-Alman askeri, sivil ve ekonomik ilişkileri 19. Yüzyıldan itibaren toplumsal ilişkileri de içine alarak günümüze kadar gelmiş, bugün diğer ülkelerle kıyaslandığında örneği görülmemiş boyutlarıyla devam ettiğinden bahsederken her iki ülkenin de çeşitli siyasi dönemlerinde ve gelişme evrelerinde yönetim, mimari, eğitim, teknik ve sanat alanlarında birbirlerine sağladığı önemli katkıları vurgulamaktadır.

Türkiye'den Almanya'ya göç hareketi 1950'li yıllardan başlayarak beş aşamadan geçmiştir. Bu aşamalar Abadan-Unat'ın (2006) göç tarihine ilişkin çalışmasında şöyle özetlenmektedir:

1950'li yıllar: Bireysel girişimler ve özel araçlar

1960'lı yıllar: İkili anlaşmalara dayanılarak devlet eliyle düzenlenen "Artan İşgücü İhracı"

1970'li yıllar: Ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, "turist" (illegal) göçmenlere yasal bir statü kazandırılması, ailelerin birleşmesi, çocuk paralan.

1980'li yıllar: Çocukların eğitim sorunları, getto yaşamı, dernekleşme hareketleri, sığınma isteklerinin artması, vize zorunluluğu, dönüşü özendirilen yasalar

1990'lı yıllar: Yabancılar yasası, yabancıların kimlik kazanması, artan yabancı

düşmanlığı, etnik işletmelerin yaygınlaşması, etnik ve dinsel derneklerin yaygınlık kazanması, siyasal hakların istenmesi.

Türkiye'den Almanya'ya işgücü göçünün ilk olarak bireysel girişimler ve özel araçlar ile başladığı bilinmektedir. 1956 ve 1957 yıllarında sanat okulu mezunlarından oluşan 12 kişilik grup, kendi girişimleri ile Alman işverenle doğrudan bağlantı kurarak 'devletlerarası anlaşmalardan' bağımsız ilk göçmenler olmuşlardır (Abadan-Unat ve Kemiksiz, 1986; Sevim, 2010). Türklerin Almanya'ya göçü 1960'lara kadar eğitim amaçlı veya özel girişimler ile tekil olarak ya da küçük gruplarla devam ederken; 1961 yılından itibaren Türk vatandaşlarına anayasal bir hak olarak seyahat özgürlüğü tanınmasıyla 'Tercüme ve İşçi Bulma' adı altında kurulan özel firmalar aracılığıyla gidenlerin sayısı giderek artmaya başlamıştır. Bunun üzerine Almanya'ya göçün kontrollü hale gelmesi amacıyla Türkiye'yi temsilen Çalışma Bakanlığı ve İş ve işçi Bulma Kurumu ile görüşmeler yapılmış, 31 Ekim 1961'de 'Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması' imzalanmıştır (Abadan-Unat, 2006; Eryılmaz, 2001).

Böylece Türkiye ile Almanya arasında ikili anlaşmaya dayalı olarak 'resmi' ve 'kısa süreli' toplu işgücü göçü başlamıştır. Bu anlaşma ile hem iş gücü göçünün yasal bir çerçevede denetlenmesi hem de Türkiye'de giderek artan işsizliğin önüne geçilmesi amaçlanırken, giden işçilerin yurda gönderecekleri döviz katkısının yanı sıra yurtdışında edindikleri deneyim ve teknik bilgiler ile ülkeye geri dönerek Türk Sanayisine katkıda bulunmaları planlanmıştır. 1962 yılı itibariyle göç sürecinde önemli bir gelişme yaşanmış, aynı dönemde yürürlüğe giren ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1962-67) 'Almanya'ya giden işgücü göçü' konusu, Türkiye için nitelikli işgücü potansiyeli oluşturacağı gerekçesiyle bir hedef olarak ele alınarak kalkınma planında şu şekilde yer almıştır (Abadan-Unat, 2006; Eryılmaz ve Jamin, 1998; Dağhan,2010);

'İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü kıtlığı çeken Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak Türkiye işgücü fazlası olan, fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı arttırabilir, bu sakıncanın önlenilmesi için tedbirler alınması şarttır.

Böylelikle sadece Almanya değil ülkemiz açısından bakıldığında da Türk işgücü göçünün, Türkiye için taşıdığı eğitilmiş işgücü hedefi doğrultusunda; geri dönüşü planlanarak başlayan bir süreç olduğu görülmektedir.

1961 tarihli anlaşmanın ardından yasal çerçevede başlayan göç sürecinde, açık iş pozisyonları için Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumuna yapılan başvurular bekleme listelerine göre değerlendirilmiştir. İşçi anlaşmasının devamında geçen ilk yılda giden işçiler ile imzalanan bireysel sözleşmelerde 'geri dönüş' (rotation) ilkesi benimsenmiş, belirli bir sürenin sonunda geri dönmeleri planlanmıştır (Abadan-Unat ve Kemiksiz, 1986; Depeli, 2009). Türkiye ile yapılan anlaşma, diğer ülkelerden farklı olarak Almanya tarafından tedbir alınması niteliğinde, işçi pasaportlarının en fazla 3 yıl uzatılabilmesi, işçilerin geniş kapsamlı sağlık kontrollerinden geçirilmesi gibi görece daha caydırıcı koşullar barındırmaktadır (Eryılmaz ve Jamin, 1998). Bu kapsamda, ailelerini yanlarında getirmelerine izin verilmeyen göçmenler, kapsamlı sağlık kontrollerinden geçerek, genel olarak aynı yaş grubundan ve ağırlıklı olarak erkeklerden oluşan büyük kalabalıklar halinde Almanya'ya göçmüşlerdir. Eryılmaz (2001), Almanya'da çalışmak üzere işçi alımına ilişkin işlemleri şöyle aktarmaktadır:

- a) Almanya'daki işveren, meslek grubu ve sayısı belli işçi talebini yerel Çalışma Dairesi'ne bildiriyor, onlar da bu talebi merkeze yani Federal Çalışma Dairesi'ne bildiriyorlardı. Federal Çalışma Dairesi de toplanan talepleri, İstanbul'daki Alman İrtibat Bürosu'na ulaştırıyordu,
- b) Alman İrtibat Bürosu'ndan talepleri alan İİBK bunu Türkiye'deki bütün şubelerine bildiriyordu. Böylece, daha önce Almanya'ya gitmek için müracaat etmiş kadın ve erkek işçiler ilk elemenden geçiriliyor, sağlık muayenesi yaptırıp, diğer formaliteleri de gerçekleştirdikten sonra, kendilerine ulaştırılan "İşçi Davet Mektubu" ile Alman İrtibat Bürosu'na "takdim" ediliyorlardı. Bundan sonrası artık alınan memurlarının ve doktorlarının elindeydi.
- c) Mesleki yeterlilik sınavından geçmek ki bu pratikte sınıyordu ve oldukça ayrıntılı, tepeden tırnağa bir sağlık kontrolünden geçmek gerekiyordu. İşte "takdim" edilenlerin büyük bir kısmı, sağlık muayenelerinde takıldıktan sonra kalan şanslı olanlar, İş Mukavelesi'ni alarak, Sirkeci istasyonunda verilen kumanya paketiyle birlikte Münih'e kadar sürecek olan 50-55 saatlik zorlu bir yolculuğa uğurlandılar.

Bu dönemde binlerce işçi çeşitli yollarla Avrupa'ya taşınmış, Almanya'da çalışan işçilerin sayısı 2.700 iken 27.500'e ulaşmıştır (Sevim, 2010; Şen, 2010). Eryılmaz (2002) tarafından 1961 tarihinden 1973 tarihine kadar geçen süreçte Almanya'ya Türkiye'den 865 bin işçi geldiği belirtilmektedir.

Almanya’da varlığı giderek artan işçiler için sürekli olarak geri dönecekleri düşünülerek planlama yapıldığından, resmi statüleri, ‘misafir işçi’ anlamına gelen ‘Gastarbeiter’ olarak adlandırılmış, bu kavram uluslararası göç literatürüne de girmiştir (Abadan-Unat, 2006; Eryılmaz, 2002; Dağhan, 2010). Ancak rotasyona bağlı olarak oluşturulan çalışma sistemi hiçbir zaman işlememiş, gerek Almanya’daki şirketlerin işçilerin sürekliliği açısından sözleşmeleri uzatmayı tercih etmeleri, gerekse Türk işçilerin yeterince para biriktirmeden dönmeyi istememeleri bu durumda etkili olmuştur. Ne var ki, daha önce de bahsedildiği gibi, yapılan anlaşmalar daha çok Almanya lehine olup Türk işçilerin çalışma koşulları ve sosyal hakları korunmadığından, çalışma alanları yakınlarında kurulan barınak ve yurt gibi yerlerde konaklamışlar, kaldıkları yerlerin sağlıksız koşulları her iki ülke tarafından da görmezden gelinmiştir (Depeli, 2009).

Eryılmaz (2002), 1962 yılından 1973’e kadar geçen sürede Almanya’ya 865 bin Türk işçi gönderildiğini ifade ederken; bu bilgi Abadan-Unat (2006) tarafından, 1963 yılındaki istatistiklere bakıldığında göçmen sayısı açısından Türkiye’nin diğer anlaşma yapılan ülkelerin arkasında beşinci sıradayken, 1970’lere gelindiğinde birinci sırada yer aldığı belirtilerek doğrulanmaktadır.

Abadan-Unat’a göre (2006), günümüzün olağan verilerinden olan ulus-ötesi kimliğin ve aidiyetin en tutarlı koşulu, çokkültürlülük ile çokyurttaşlılığı buluşturabilmektir; dolayısıyla çifte vatandaşlık veya çoklu vatandaşlık bugünkü koşulların doğal bir getirisi. Nitekim bu bağlamdaki “fili durumlar, yasa koyucuları normatif bir düzenlemeye doğru zorlamaya” başlayacaklardır (Eryılmaz, 2001).

1966 ve 1967 yıllarında özellikle Alman otomobil sektöründe baş gösteren ekonomik kriz başkaları ile birlikte 70.000 kadar Türk işçisinin işten çıkartılmasına neden olmuştur. Bu durum ilk defa olarak yabancı işgücü sorununa eleştirel bir gözle bakılmasına yol açmıştır (Abadan-Unat, 2006). Ancak bu durum kısa sürdüğünden 1967 yılı ilkbaharında bu işçilerin hemen hemen hepsi eski işyerlerine dönmeyi başarmışlardır (Abadan-Unat, 2006; Eryılmaz ve Jamin, 1998).

Kalkınma Planında varsayılan, Türkiye’nin kalifiye uzman eleman ihtiyacının karşılanması amacıyla belli süreliğine Almanya’ya işçi olarak gönderilmesi ve temeli rotasyona yani işçilerin belli bir süre sonra Türkiye’ye dönmelerine dayananan göç

süreci beklendiği gibi olmamış ve giden işçilerden büyük çoğunluğu gerek işverenin etkisiyle gerek kendi isteğiyle geri dönmemiştir (Abadan-Unat, 2006; Şahin, 2006).

1970'lerle birlikte Almanya yabancı iş gücünün başta tasarlandığı gibi geçici olmadığına, kalıcılaştığına kanaat getirmiştir. 1970'li yıllarda Türk işçilerin profili değişmeye başlamış, büyük çoğunluğunu yetişkin erkeklerin oluşturduğu Türk göçmen nüfusuna aile birleşimleri ile kadın ve çocuklar katılmıştır. (Şahin, 2006) 70'li yılların ortasından itibaren ise yoğunluk kazanan aile birleştirme süreci kısa bir süre çalışma hedefiyle bu ülkeye gelen insanların geçiciliğini kalıcılığa dönüştüren en önemli faktör olmuştur. 'Familienzusammenführung' (aile birleşmeleri) sonucunda hane içinde çalışan nüfusun artması ve Almanya'daki çocuklar için alınan çocuk yardımlarıyla bu dönemde işlerine devam eden işçilerin gelir düzeyleri artmıştır (Şahin, 2006).

1973'ten itibaren etkisini göstermeye başlayan küresel ekonomik olaylar yabancı işgücüne karşı uygulanan kamu politikalarını kökten değiştirmiştir. Süreci biçimlendiren ve resmi kurumları harekete geçiren 1973'deki büyük petrol krizidir. Ham petrolün fiyatını dört katına çıkaran 1973-1974 petrol ambargosu, ekonomik bunalım ve Avrupa'da yaygınlaşan işsizlik Avrupa ülkelerinde 'Anwerbestop' (yabancı işçi alımını durdurma) kararına neden olmuştur. 1973 yılında patlak veren ekonomik kriz (petrol şoku) karşısında Almanya çözümü 'yabancı işçiler'in geri gönderilmesinde aramıştır (Dağhan, 2010). O tarihten itibaren, yeni işçi alımı sona erdirilmiş ve ülkeye gelmiş olan yabancı işçilerin çalışması ise engellenmemekle beraber onlara ülkelerine dönmeleri öğütlenmiştir.

Ekonomik kriz ile birlikte yabancı işçi alımı tüm Avrupa'da durdurulmuş, çalışmaya devam eden göçmen işçiler ise geri dönmeleri konusunda teşvik edilmeye başlanmıştır (Abadan Unat, 2006). Göçmen alımının durdurulmasından itibaren ortaya çıkan yeni süreçte, Türkiye'den Almanya'ya göçün niteliği önemli ölçüde değişmiştir.

1973 yılı, göç literatürünün bölümlenmesinde birinci kuşak ve ikinci kuşağı ayırtıran bir dönüm noktası olarak sayılmakta, ilk yerleşik duruma geçme belirtilerinin gösterildiği yıl olarak görülmektedir. Nitekim bu dönemde yaşanan yerleşikleşmenin bir göstergesi de; 1970'lerin ortalarından itibaren, Türkiye kökenli göçmenler 'misafir işçi' yani 'Gastarbeiter' olarak kabul edilmekten çıkarılarak

'Auslaendische Mitb rger' (yabancı yurttaşlar) olarak tanımlanmasıdır (Abadan-Unat, 2006; Faist, 2000). Aynı yıllardan itibaren göçmenler artık sosyal yaşam alanlarını oluşturmakta, gündelik yaşamlarını ve çevreleriyle olan iletişimlerini g clendirerek kendilerine ait bir yaşam biçimi kurmaktadır.

Yasal göçün durdurulmasıyla birlikte illegal g çler de sayısal olarak kendini göstermeye başlamıştır. Türk kökenliler Almanlardan sonra ülkedeki en büyük etnik grubu meydana getirmektedirler. Klasik işçi alımı yapılan ülkelerden (İtalya, Yunanistan, Yugoslavya, İspanya vs.) gelen her iki g çmenden biri Türk kökenlidir.

1980'li yıllara geldiğimizde, Almanya'da aile birleşmeleri sürecinin önemli  l de tamamlandığı s yleyense de yasal süreç yeni içerik ve formlarla hala devam etmektedir.

Gittikçe canlanan ve hem sosyal hem sivil örgütlenmeler yoluyla kurumsal olarak yerleşikleşme işaretleri veren bu gelişmeler sürecinde, Almanya ikinci bir tedbir uygulaması olarak göçmenlere yönelik "geri dönüşü özendirici yasalar"  ıkar mıştır. Diğer bir deyişle Almanya g ç akışını denetleyemediğini anlamış en azından geri dönüşü cazip hale getirmeye yönelmiştir. Alman H k meti, 28 Kasım 1983'de "yabancılardan dönüşlerini özendirme" yasağını y r rl ge koymuştur. Buna göre, 31 Ekim 1983-30 Haziran 1984 tarihleri arasında anayurtlarına dönmeyi kabul eden yabancılara belli koşullar karşılığında 10.500 DM tutarında bir yardım yapılacak, ayrıca her  ocuk için 1.500 DM  denecektir. Bu teşvik doğrultusunda, 1984 senesinde yaklaşık 250.000 göçmen, bütün yasal kazanımlarından vazgeçerek (göçmenlerin deyişiyle; pasaportunu öldürmeyi göze alarak) Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır (Abadan-Unat, 2006). 1980'li yıllara damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri de bu durum, yani Türk işçilerin, ülkelerine döndürmeyi özendirme yasalarından faydalanarak Türkiye'ye dönmeleri olmuştur (şahin, 2006). Ne var ki, bu teşvik Almanya'daki göçmen sayısında kısa süreliğine bir azalma getirirse de, kesintisiz devam eden göçün hızını kesememiştir.

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışının ve iki Almanya'nın birleşmesinin aslında tüm Avrupa için önemli sonuçları olmuştur. Özellikle vatandaşlık ve  okk lt rl l k tartışmaları küresel ölçekte alevlenmiştir. Abadan-Unat (2006) tarafından, bu tarihsel dönüm noktasıyla birlikte g ç sürecinde, "daha öncesinde yurttaşlık yasalarında köklü bir değişiklik yapmayan Almanya'nın 'farklı kültürlere kamusal alanda yer

vermek' gibi çokkültürlü politikalar üretmeye kendini zorunlu hissetmeye başladığını" vurgulanmaktadır (Abadan-Unat 2006). Fakat aynı yıllarda, bir yandan yasal düzenlemelerde esnemeler gerçekleşirken, diğer yandan Almanya'da Mölln (1992) ve Solingen (1993) katliamlarının yaşandığı, yabancı düşmanlığının gittikçe görünürlük kazandığı durumlar ortaya çıkmaktadır.

1990'lı yıllar ise çalışıp para biriktirip dönmeleri beklenen göçmenlerin ailelerini de getirerek kalıcı hale gelmesi ile diğer göç alan Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da sosyal entegrasyonun önemli bir problem olarak kabul edilmeye başladığı yıllardır (Giddens, 2003; Şahin, 2006).

1990'lı yılların sonuna gelindiğinde Türk göçmenler; hukuksal statülerini emniyete almak ve Almanya'da daha rahat yaşabilmek için verdikleri mücadelede otuz yılını doldurmuştur. (Şahin, 2006)

Göçün bu üçüncü on yıllık döneminde, 1 Ocak 1991 yılında yürürlüğe giren yeni 'Yabancılar Yasası', uzayan işsizlik durumunda oturma hakkını kısıtlayan hükümleri de içermesine rağmen genç kuşağın Alman vatandaşlığına geçişini kolaylaştırmıştır. Bu yasa, her iki toplumda da kalıcı olunduğuna dair bilincin gelişmesine ve Türk göçmenlerin politik yaşamda daha fazla yer alma isteği, seçme ve seçilme hakkını kullanabilmek için gerekli olan Alman vatandaşlığını çekici kılan bir yapıya sahip olarak nitelendirilmektedir.

1 Ocak 1991'de yürürlüğe giren Yabancılar Yasası yani 'Auslaendersgesetz' ile birlikte genç kuşağın vatandaşlığa geçişi konusunda ilk kez 'sosyalleşme ölçütü' bir ölçüt olarak belirlenmiştir (Şahin, 2006; Depeli, 2009).

Türk vatandaşlığından ayrılmanın psikolojik zorluğu yanında, Türkiye'deki hakların yitirileceği endişesinin Türkiye'nin bu konuda verdiği güvence ile giderilmesi Alman vatandaşlığına geçişleri hızlandırmıştır. Çifte vatandaşlığı kabul etmeyen Almanya'da, 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren yeni 'Alman Vatandaşlık Yasası' ile o güne kadar geçerli olan vatandaşlık durumunun terk edilip, Almanya'da doğduğu ilkesi olarak kabul edilerek Alman vatandaşlığına geçilmesinin sağlanmasıyla ciddi bir reform gerçekleştirmiştir. Çifte vatandaşlığı kabul etmemeye devam eden bu yeni yasayla, vatandaşlığa geçişler hız kazanmıştır (Kızılocak, 2008; Şen ve diğ., 2006).

2000 yılı itibariyle yürürlüğe giren bu yeni vatandaşlık yasası ile Almanya'da doğan göçmen çocuklarının tercihli Alman vatandaşlığını kazanmalarıyla birlikte Alman vatandaşlığında geçen çocuk sayısı yıllık ortalama 35 000 çocuk üzerinden, 6 yıllık sürede 210 000'e ulaşmıştır. Toplamda ise, Almanya'daki Türk kökenlilerin nüfusu 2,7 milyona ulaşmıştır (Kızılocak, 2008).

Avrupa'da Türklerin yerleşikleşmesinde etkili faktörler incelendiğinde, geri dönenlerin Türkiye'de yaşadıkları olumsuzluklar, çocukların eğitimi ve Türkiye'de yaşam ve iş kurmak için gereken birikimin sağlanamamış olması ve Türkiye'ye karşı artan oranda kültürel ve sosyal yabancılaşma öne çıkmaktadır. Ancak bunun yanı sıra, çoğu zaman gözden kaçan başka önemli faktörler de dikkate alınmalıdır. Bunlardan en önemlisi ise; Türkiye'ye mekansal uzaklığı kısaltan teknolojik ilerleme ve özellikle telekomünikasyon alanındaki gelişmeler olmaktadır. Bu gelişmeler, Almanya'daki Türklere, göçün ilk zamanlarında gecikmeli olarak ulaşan Türkiye gündemini eş zamanlı olarak takip etme imkânını sağlamıştır. Bugün Almanya'da yayımlanan 9 Türkçe günlük gazetenin yanı sıra, kablo ve uydu antenleri aracılığıyla çok sayıda (yerel kanalların büyük bir bölümü dahil olmak üzere) televizyon kanalı, Türkiye gündemini takip etme olanağı sunmaktadır. (Kızılocak, 2009)

3.2 Almanya'da Göçün Bölgesel ve Mekansal Dağılımı

1961 yılı, Berlin'de kentin politik durumunun duvarın inşasıyla birlikte netleştiği, Federal Almanya ve Doğu Almanya arasında ikiye bölündüğü yıldır. O yıllarda Doğu Almanya sınırları içinde kalmış olan Batı Berlin hem politik tekinsizlik nedeniyle, hem de yoksulluğundan dolayı ne Almanlar ne de göçmenler için cazibe noktasıdır. Nitekim Türkiye'den gelen göçmenlerin ilk yıllarda ağırlıklı Batı Almanya sınırları içindeki büyük kentlere, özellikle de Kuzey-Ren Westfalya, Baden Württemberg ve Bavyera eyaletlerine gönderildiği anlaşılmaktadır. (Depeli, 2009)

1960'ların sonları fakat özellikle 1970'lerde, Türkiye'deki politik atmosfer Almanya'da da yansımalarını ve etkisini göstermiştir. İşçiler arasında aslında 1960'lar sonundan itibaren başlamış olan sendikalaşma, sosyal haklar ve basınmedya desteği Almanya'nın genelinde yavaş yavaş yapılaşmaya başlamıştır. İlk kuşak göçmenleri, özellikle 1966-67 yıllarında Alman otomobil sektöründe baş gösteren ekonomik krizden fazlasıyla etkilenince, ilk kez Alman Sendikacılar Birliği göçmenlerin durumunu biraz daha eleştirel bir gözle değerlendirmiştir (Abadan-

Unat, 2006). Göçmenler bu süreçte işçi kimliklerini ve taleplerini çok sınırlı ölçülerde de olsa iletmeye başlamışlardır (Abadan-Unat 2006). Bu yıllarda, cinsiyet ve yaş açısından hala homojen görünen göçmen topluluğun ekonomik ve politik hayatına ilişkin kurumlaşmalar görünürlük kazanmaya başlamıştır. Fakat gündelik hayat ve sosyal yaşam alanına ilişkin koşulların gerektirdiği koşullar hala olgunlaşmamış görünmektedir.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren, aile birleşmesi ile birlikte sosyal hayatlar şekillenmeye başladıkça yeni aktörler ve iletişim kurma biçimleri ile yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Avrupa genelinde, Londra, Paris, Berlin gibi metropol kentlerde göçmen sayılarında hızlı artış dikkat çekmeye başlamış; gettolaşma, kapalı toplum alanları gibi kavramlar literatürde ağırlık kazanmaya başlamıştır.

3.3 Berlin'de Göçmen Türkler

Berlin'de Almanyalı Türk göçmenlerin varlığı tarihsel olarak 19. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Fakat kentteki asıl görünürlükleri, hatta nüfus yoğunluklarıyla farklı olarak algılanışları, yakın tarih ile II. Dünya Savaşı sonrası, 1960'larda başlamıştır.

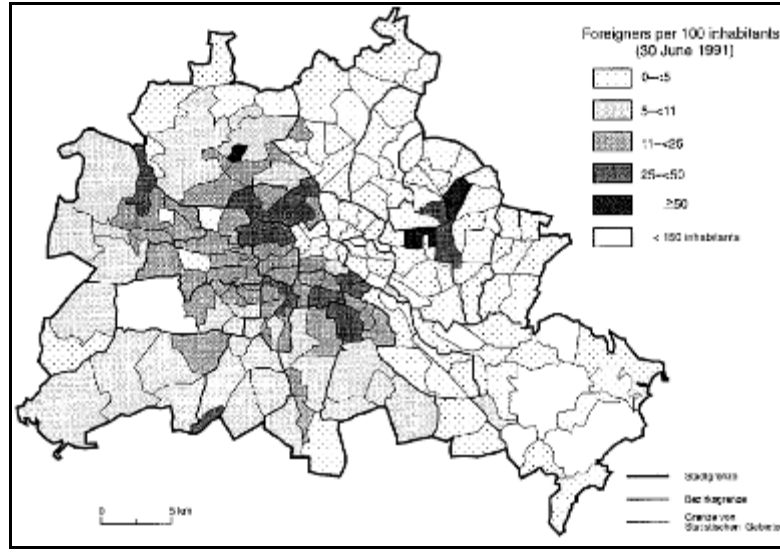
Savaş sonrasında, harabe haline gelmiş Berlin'deki Almanyalı Türklerin sayısı sadece 79'dur (Greve, 1998). Göç tarihine karakteristiğini veren dönemin başlangıcı elbette 1961 senesindeki göç anlaşması olarak kabul görmektedir. Fakat Berlin'e Türkiye'den göçmen akışı ilk olarak 1960'ların sonlarına doğru gözle görünür ölçüde artış göstermiştir (Greve, 1998). Nitekim aynı bilgi Wilpert ve Gitmez tarafından da doğrulanmaktadır (1987).

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1970'lerde aile birleşimi ile başlayan ivmeli artış 1980 sonlarında 3 milyona ulaşmış, 2011 yılına kadar artarak devam etmiştir (Çizelge 3.1).

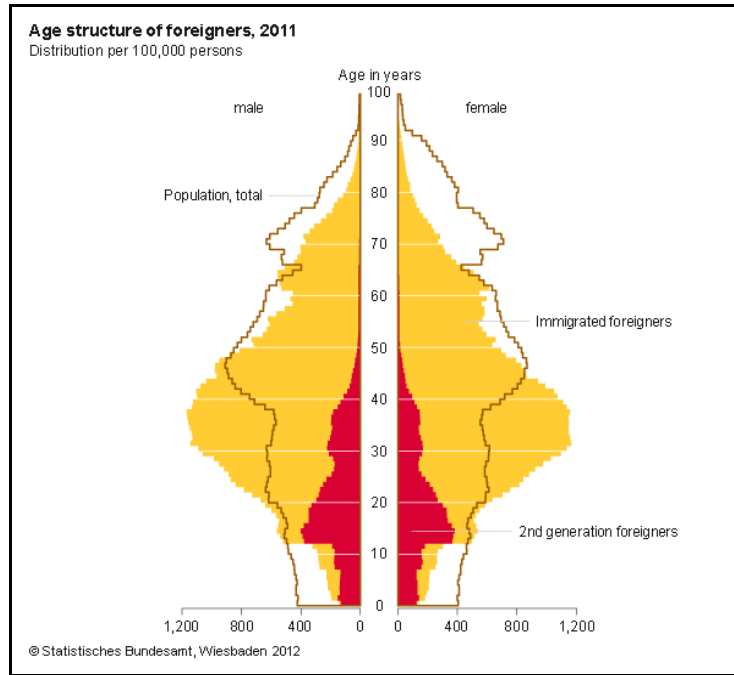
Çizelge 3.1 : Berlin ve Almanya Nüfus Verileri (Kemper, 1998).

	Alan	Nüfus				
		1987	1995	2001	2005	2011
Berlin	892	3,260,000	3,471,418	3,388,434	3,395,189	3,501,872
Almanya	357,137	77,718,000	81,817,499	82,440,309	82,437,995	81,843,743

Aşağıdaki yer alan harita Berlin'de alan üzerinde yabancı nüfus dağılımını ve buna bağlı olarak gelişen nüfus grafiğini göstermektedir (Şekil 3.1 ve 3.2).

Şekil 3.1 : Berlin’de yabancı nüfus dağılımı, 30 Haziran 1991 (Kemper, 1998).

Şekil 3.2 : Berlin’de yabancı nüfus yaş grafiği.

Bu dönemdeki artışta Federal Almanya’nın Berlin’e insan çekme politikasının etken olduğunu düşünmek mümkündür. O yıllarda Almanya Berlin’e yerleşme kararı verenlere ilk gelişlerinde bir tür ‘ayakbastı parası’ ödemektedir. Ayrıca Berlin’de çalışanların maaşlarına da yine kente yönelik maddi destek doğrultusunda, ‘Berlin

Maaş Desteği' adı altında 'Berlinzulage' ile her ay yaklaşık %8 oranında ek katkı yapılmaktadır (Depeli, 2009; Beer I. ve diğerleri).

Tarihsel olarak, Berlin'de görülen göç ile Almanya genelindeki dağılım arasında farklılıklar olması Türkiye'nin göçmen işçi gönderme politikalarındaki değişikliklerle de doğrudan ilişkilidir. Wilpert ve Gitmez'e göre, (2009) özellikle 1960'ların ikinci yarısından itibaren, Türkiye'nin toplumsal olarak sorumluluğunu taşıyamadığı, kontrol edemediği, dezavantajlı, özellikle de kırsal kökenli gruplar, göçmen olarak yurtdışına gönderilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında, 1966 Varto/Erzincan depremini yaşayan afetzede göçmenler de sayı olarak dikkat çekmektedir (Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı Ve Sorunları Araştırması, 2005).

Türkiye'den Berlin'e kitlesel göçlerin ağırlıkla 1960'ların ortalarında başlamış olduğundan hareketle Türkiye'den gelen göçmen nüfusun profiline ilişkin yapılan değerlendirmeler Türkiye'den Berlin'e gelen göçmenlerin çoğunlukla kırsal kökenli olduğunu göstermektedir. Bu genel resmi destekleyici ek olarak şu bilgi de önemlidir: Berlin'deki göçmenlerin sayısal olarak önemli kısmı özellikle 1970'lerin başlarından itibaren Doğu ve Kuzey Anadolu'dan, kırsallardan gelmeye başlamıştır (Kaya ve Kentel 2005).

Berlin'de Alman ve Alman olmayan vatandaşların yaş grupları incelendiğinde Alman olmayanların 21-45 yaş arasında ağırlıklı olduğu, bu verinin büyük bir kısmını ise Türkler'in oluşturduğu görülmektedir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 : Berlin'de Alman ve Alman olmayan vatandaşların yaş gruplarına göre dağılımı (2003).

	20 yaş altı	21 - 45	46 - 65	65 üstü
Alman Vatandaşı	18,6	36,2	29,0	16,2
Alman olmayan (toplam)	20,3	53,8	20,6	5,3
Türk Vatandaşı	25,9	46,9	20,7	6,5

Kemper'e göre (1998), savaş sonrasında, Berlin'deki kalifiye iş gücü altyapısı gerektiren işletmelerin birçoğu zaten Batı Almanya içindeki Münih, Frankfurt, Stuttgart gibi büyük kentlere taşınmışlardır. Geriye kalan işletmeler ise, bir istisna olarak elektronik sektörü dışında, kalifiye işgücüne ihtiyaç duymayan küçük ölçekli işletmeler olup ince işçilik gerektirdiğinden daha çok kadın göçmen talep etmişlerdir

(Kemper, 1998). Kadın işçiler Almanya tarafından 1964 yılından itibaren kabul edilmeye başlamıştır ve bunların önemli bir kısmı da işçi olarak Berlin'e gelmiştir (Kaya ve Kentel, 2005). Kemper (1998), savaş sonrasında yeniden yapılanmakta olan 1960'lar Berlin'in, özellikle Türkiye ve diğer Akdeniz ülkelerinden gelen ve kalifiye olmayan göçmenleri kabul etmiş olduğunu belirtmektedir. Kentin yapılanma süreci bağlamında, aynı yıllarda kentteki en belirgin işkolunun inşaat sektörü olduğunu belirtilmektedir. Diğer mesleklere göre görece daha iyi kazandıran inşaat işçiliği o yıllarda Türkiye'den gelen göçmenler için cazibe noktası olmuştur. Berlin'e yönelen göçün niteliği, sosyal sermaye kaynaklarının olağan bir getirisi sonucunda, kısa süre içinde zincirleme göç (chain migration) karakteri kazanmıştır. Hem akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinden dolayı, hem de o yıllarda Berlin'de sürdürülen yerleşim politikasına bağlı olarak, göçmen nüfus kent içindeki belli bölgelerde yığılmaya başlamıştır. Zincirleme göç özellikle 1973 sonrasında, aile birleşmeleri sürecinde etkisini göstermiştir (Wilpert ve Gitmez, 1987). Ailelerin de gelişiyile birlikte, yavaş yavaş yerleşikleşmeye ve topluluklar oluşturmaya başlayan göçmenler için tanıdıklık ağlarının anlamı ve faydaları şüphesiz çok büyük olmuştur. Bu süreçte, ekonomik ve sosyal açıdan dayanışma motifi topluluğun karakteristik özelliğine dönüşmüştür. Fakat bu bağların etki alanı sadece yeni yerleşimi garanti altına almaz. Sadece göç ülkesindeki sosyalleşmeyi düzenlemez. Sosyal bağların diğer bir avantajı ise göçmenlerin (memleketleri ile) ulus-ötesi irtibatlarını ve etkileşimlerini canlı tutmadaki katkısı olmuştur.

Türkiye ile Almanya arasında ömür süren bu sosyal bağların en büyük getirilerinden biri daha sonra Almanya'nın ekonomisine katkı olarak eklenecek etnik nişler olacaktır. Dolayısıyla Almanyalı Türklerin, özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren, iletişim, güvence, dayanışma ve belirsizliğe karşı korunma gibi motivasyonlarla, Berlin'de kendi tanımladıkları türde bir yaşam alanını kurmaya başladığı söylenebilir.

Türkiye'den Almanya'ya göçün, 1961 (Karşılıklı Göç Anlaşması), 1973 (Göç alımının durdurulması), 1980 (Türkiye'de 12 Eylül Darbesi), 1984 (Geri Dönüş Yasası) ve 1990'lar gibi kritik tarihlere göre dönemlendiği düşünüldüğünde, bu sürecin doğal sonuçları elbette Berlin'de de kendini göstermiştir.

Çizelge 3.3 : Yabancı Nüfusun Berlin İçinde Dağılımı (Ohliger Ve Raiser, 2005).

İlçeler / Göçmen Milletler	Berlin Toplam Nüfus	Mitte	Friedrichshain/ Kreuzberg	Pankow	Charlottenburg/ Wilmersdorf	Spandau	Steglitz / Zehlen-dorf	Tempelhof/ Schöneberg	Neukölln	Treptow/ Köpenick	Marzahn / Hellers-dorf	Lichten-berg	Reinicken dorf -
Diğer	130.067	25.562	14.562	7.399	20.227	5.342	11.493	14.021	15.26	2.353	2.343	5.833	5.643
Türkiye	120.684	30.153	23.535	854	7.344	7.258	3.409	13.707	26.451	678	381	544	6.37
Çek Cum	68.456	9.617	9.009	6.34	12.358	2.828	5.733	8.789	6.191	957	646	1.979	4.009
Eski Yugoslavya	53.769	10.256	4.732	1.154	5.598	3.414	3.13	6.607	11.557	1.011	732	2.389	3.218
Polonya	32.291	4.797	2.365	1.401	4.157	2.4	2.755	3.94	4.327	733	647	2.214	2.555
Rusya	28.335	4.741	2.056	1.967	5.278	1.411	1.955	3.446	1.835	984	1.513	2.208	941
Vietnam	10.425	982	1.376	918	375	136	143	291	448	692	1.579	3.223	262
Yabancılar Toplamı	444.027	86.108	57.635	20.033	55.337	22.789	28.618	50.801	66.069	7.408	7.841	18.39	22.998
Toplam Nüfus	3,328.29	315.205	250.184	341.032	308.505	217.821	284.972	329.45	301.953	231.925	249.214	251.423	246.607
Yabancıların Oranı	13,34%	27,32%	23,04%	5,87%	17,94%	10,46%	10,04%	15,42%	21,88%	3,19%	3,15%	7,31%	9,33%

1973'te aile birleşmesi süreci başlamış, aynı zamanda yasal göçmenlik statüsünün yolu kapanmıştır. Nitelik değiştiren göç, illegal yollarla, ağırlıklı Turist olarak Almanya'ya gelenlerle kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de Darbe sonrası, 1980'ler gene illegal göçlerin ve mültecilerin sayısının dikkat çekici olduğu yıllardır. Bu yıllarda bir yandan aile birleşmeleri diğer yandan yeni aile kurma göçleri devam etmektedir. Göçmenlerin önemli bir çoğunluğu eşini Türkiye'den seçmekte, ithal gelin, ithal damat olgusu olarak bilinen süreç yaşanmaktadır. Gelen göçmenlerin sayısal çokluğu artık, teşvik yasası doğrultusunda kesin dönüş yapanları neredeyse gölgede bırakmaktadır. 1990'lara geldiğimizde Türkiye'deki birçok kişi için Almanya hala bir umuttur. Akrabalık bağlarıyla evlenme, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra çoğunlukla ekonomik olarak zor zamanlar geçiren Doğu Alman kadınlarla anlaşmalı evlilikler yapma ve siyasi sığınma talepleri devam etmektedir. Göçün, 1970'lerin sonlarına kadar tanımlanabilir ve izlenebilir olan kısmi homojen özelliği kaybolmuştur. Artık sınırdan girenler ağırlıklı aynı yaşlarda ve erkek değildir. Çok başka nedenlerle, farklı yaşlarda kadınlar ve erkekler gelmektedir. Değişim geçiren göçmen profili bir bütün olarak düşünüldüğünde, genel görünüm, kişilerin biyografik geçmişleri ve göç nedenleri, göçten beklentileri, yaşları ve cinsiyetleri gibi birçok nedenle karmaşıklaşmıştır.

3.3.1 Berlin'de yaşayan göçmen Türklerin özellikleri

Silver ve Kil de, Berlin'in Türkiye'nin dışında en çok Türkiyeli nüfusun yaşadığı kent olduğunu belirtirken, "Türkiye'nin dışındaki en büyük Türk kenti" ifadesini kullanmıştır (Silver ve Kil 2006). Aidiyet ve hissiyat düzleminde aynı bilginin izini sürerse, Berlin'i Türkiye'nin bir kenti gibi gördüğünü söyleyen, yaşadığı göçü başka bir ülkeye değil de, adeta "Erzincan'dan Ankara'ya göç etmiş gibi" benzeri ifadelerle açıklayan kişiler olmuştur.

Çağlar (2002), Berlin'de 1970'lerden bu yana Almanyalı Türkler tarafından işletilen gece klüplerinin, kahvehanelerin, restoranların hatta gazinoların varlığından söz etmektedir. 1970'lerin ve 1980'lerin bu tür mekânları ağırlıklı Türk nüfusun yoğun olduğu, Kreuzberg, Wedding, Tiergarten, Schöneberg gibi yerleşimlerde açılmıştır. Bunlar genellikle folklorik bir eğlence formu sunmaktadır. Aynı şekilde yemekler de yine Türkiye mutfağını Almanya'da yaşatmaya çalışmaktadır.

İlk göçmenler genel olarak homojen bir görünüm sunmaktadırlar. Önceleri memleketlilik çerçevesinde bir hemşerilik bağı ile henüz kurumlaşmamış türde dayanışma ağları oluştururken, 1970'lerde durum biraz daha farklılaşmıştır. Türkiye'deki politikleşmeye koşut olarak Almanya'nın diğer kentlerinde ve Berlin'de de politik farklılaşmalar ve yeni örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Çakırer, 2012). Bu süreç, o zaman ikinci kuşağı oluşturan gençleri, yeni örgütlenmelerde ve inisiyatif gruplarında buluşturmada etkin olmuştur. Politikleşme 1980 sonrası politik göçün sayıca artışından da izleneceği üzere artmıştır. Bu süreç kendini politik derneklerin, kültürel ve dini kurumların hızla artmasıyla göstermiştir (Çakırer, 2012; Abadan-Unat, 2006).

Türk göçmenler yelpazesi 'Türkiyelilik' üzerine yayılmaya başlamış, Türk, Kürt, Zaza, Alevi, Sünni Müslüman gibi kimlik tanımlayıcı çerçeveler belirginlik kazanmış ve kabul görmüştür. Özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren (tüm Almanya'da ve) Berlin'de hemşeri derneklerinin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Günümüzde Berlin'de, bu dernekleri bünyesinde toplayan aktif üç önemli çatı derneği vardır. Çatı dernekleri özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hızla artan ve kontrol edilemez hale gelen politik ve kültürel organizasyonları kendi bünyesi altında toplayan kurumlardır. TBB (Türkischer Bund BerlinBrandenburg- TBB), TGB (Türkische Gemeinde zu Berlin TGB) ve KGB (Kurdische Gemeinde zu Berlin - KGB) olmak üzere bu üç kurum kısmi ölçülerde politik yönelimleri de ayrıştırıcı olmuştur. TBB, entegrasyon ve bir arada yaşama yönelimli bir söylem içindeyken, TGB asimilasyona karşı direnme ve ulusal, dinsel değerlerini korumaya vurgu yapan bir söylem ile hareket etmektedir. KGB ise daha ziyade Kürt mücadelesini merkezine alan bir çatı dernek olarak faaliyet sürdürmekte, gündemini diğer iki derneğin meselelerinden farklı kurmaktadır. Burada sayılamayacak kadar çok olan kurum ve kuruluşlar arasında, temel önemi açısından iki dini kurum belirtilmelidir; bunlar DİTİB (Diyaret İşleri Türk İslam Birliği) ve AABK'ye (Almanya Alevi Birlikleri Konfederasyonu) bağlı AAKM'dir (Anadolu Alevileri Kültür Merkezi) (Şen, 2009; Abadan-Unat, 2006; Kaya, 2001).

Kreuzberg ve NeuKölln göçmen kökenleri açısından önemli bir heterojenlik sunar. Buralarda en çok Türkiyeli göçmen olmak üzere, Eski Yugoslavya ülkeleri, Eski Sovyetler Birliği ülkeleri, Lübnan ve diğer Arap ülkeleri, Polonya ve Afrika'dan göçmenler vardır (Depeli, 2009).

Örneğin NeuKölln'deki fastfood restoranlarında Çin ve Türk mutfağının aynı mekanda bulunduğu, marketlerde ise çoğunlukla Arap ve Türk ortaklıklarının varlığı gözlenmiştir. Eğlence sektörü yüzünü Batı kültürü ile kültürlerarası etkileşimlere ve ortaklıklara çevirmeye başlamıştır ki bunun en belirgin örnekleri Kreuzberg'de izlenebilir. Gene Kreuzberg'de, aynı sokak üzerinde Çin Mutfağını, Türk Mutfağını, Arap Mutfağını, Vietnam Mutfağını yan yana görmek mümkündür. Almanyalı genç Türklerin açtığı bar ve kafeler de gene daha çoğul bir hedef kitleye doğru yönelmiş görünmektedir.

3.3.2 Berlin'de göçmen Türklerin kültürel ve sosyo-ekonomik hayatı

Berlin'de kaç tane farklı kültürün olduğu, çokkültürlü yaşamın görünürlüğünün betimlenmesi vs. Kültürel festival etkinlikleri, Kreuzberg Festivali, Richardplatz festivali, Friedrichshain Festivali, Karnaval der Kulturen, Türk Günü gibi etkinlikler geleneksel olarak düzenlenmektedir. Bu tür etkinlikler, maddi olarak Berlin Belediyelerince de desteklenmektedir.

Duvarın yıkılışıyla ve iki Berlin'in birleşmesiyle birlikte kentin ekonomik göstergeleri de farklılaşmaya başlamıştır. Berlin, değişim sürecini 1990'lardan ortalarına kadar, gene devlet desteğiyle atlatmaya çalışmış, o süreçte buraya akıtılan büyük maddi destek sayesinde altın çağlarını yaşamıştır. Ne var ki, 1990'ların sonlarında teşvikler tamamen kesildiği gibi, üstüne çalışanların ödemekle yükümlü olduğu yeni vergilendirmeler ortaya çıkmıştır. Aynı yıllarda büyük işletmeler Doğu Avrupa ülkelerine kaymaya başlamış, tüm bu gelişmelere bağlı olarak kente yaşamın ekonomik standardı hızla düşmüştür.

Berlin Duvarı, Kemper'in tespitiyle (1998) Berlinli göçmenlerin üzerine yıkılmıştır; bu süreçte özellikle de Almanyalı Türklerin önemli bir çoğunluğu işsiz kalmıştır. O günden bu güne, Berlinli Türklerdeki işsizlik oranı %40'ı da bulmuş olmakla birlikte, bir daha hiç %30'un altına düşmemiştir. Ahmet Ersöz'den aktaran Depeli (2009), bu sürecin devamına ilişkin en açık gösterge olarak, hizmet sektörüne yönelen Almanyalı Türklerin sayısındaki artışa işaret etmektedir. Berlin'de Almanyalı Türklerin ekonomik faaliyetleri aslında 1960'ların sonlarından itibaren belli bir görünürlük kazanmaya başlamıştır. Berlin'de etnik işletmeler Türkiye kökenli göçmen sayısının hızlı artışına bağlı olarak gelişmeye başlamış, göçün ilk yıllarında,

kentteki toplam Türk restoranı sayısı henüz bir elin parmaklarını geçmemektedir (Wilpert ve Gitmez'den aktaran Depeli, 2009).

Bazı kültürel gıda ürünlerinin göçün artışıyla birlikte önemli bir ihtiyaç haline geldiği fark edildiğinde ilk restoranlar açılmış, talep edilen ürünleri sağlamaya yönelik işletmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu konuda harekete geçiren en önemli eken ise özellikle Müslümanların “helal” et talebi olmuş, evlere sipariş üzerine ürün dağıtımını olarak başlayan süreç, 1970’lerin başlarında küçük çaplı da olsa gıda toptancılarının ortaya çıkmasına neden olmuş, ticari toptancılık başlamıştır. Bu durumun ilk göstergeleri de bölgede kurulan pazarlar olmuş, ilki olan ‘İstanbul Bazaar’ Kreuzberg’de ortaya çıkmış, bir diğer önemli pazar yeri ise Neuköln bölgesinde yer alan Hermannplatz olmuştur. (Wilpert ve Gitmez'den aktaran Depeli, 2009).

3.3.3 Berlin’de Türklerin ilk yer seçimleri ve bölgesel dağılımları

Ekim 1989’dan öncesi, Berlin Duvarı varlığını korurken, Doğu Berlin’in 11, Batı Berlin’in ise 12 ilçesi vardır. 1989 yılında gerçekleşen birleşmeden sonra kent toplam 23 ilçeden oluşmaktadır. 1990’lı yılların başlarında bazı ilçeler birleştirilmiş, 2001 yılında yönetsel bir reform ile ilçe sayısı 12’ye düşürülmüştür.

Şekil 3.3 : Berlin ilçeleri (Kemper, 1998).

Bugünkü durumda 12 ilçe sırasıyla; Charlottenburg-Wilmersdorf, Friedrichshain-Kreuzberg, Lichtenberg, Marzahn-Hellersdorf, Mitte(Merkez ilçe), Neukölln, Pankow, Reinickendorf, Spandau, Steglitz-Zehlendorf, Tempelhof-Schöneberg ve Treptow-Köpenick olarak sayılabilir.

Aşağıda yer alan tabloya (Çizelge 3.4) bakıldığında birleştirilme sonrası en yüksek nüfusa sahip ilçelerin Mitte ile Tempelhof-Schöneberg olduğu görülmektedir. 2011 yılı itibariyle de hem en yüksek nüfusun hem de en yüksek artışın Pankow'da iken, bazı ilçe nüfuslarında azalma olduğu görülmektedir. Konumuz açısından önem taşıyan Friedrichshain-Kreuzberg ilçesinin nüfusunun küçük bir artış göstererek 274 bin 535'e ulaştığı görülmektedir.

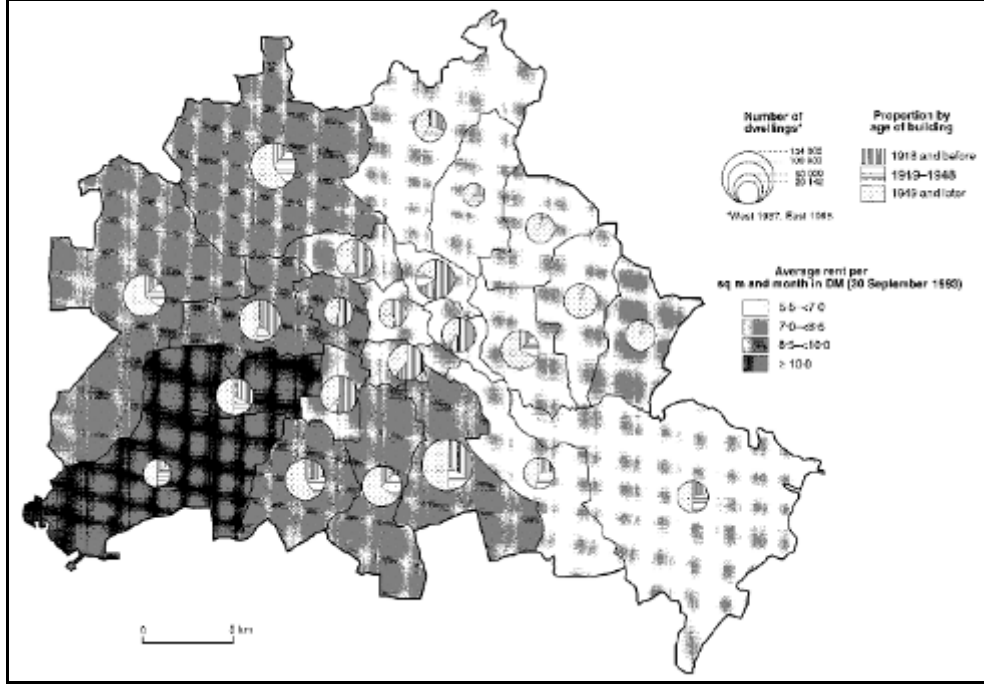
Çizelge 3.4 : Berlin ilçelere göre nüfus sayıları (Kemper, 1998).

İlçeler	Nüfus			
	1995	2001	2005	2011
Charlottenburg-Wilmersdorf	324,792	316,106	315,080	323,359
Friedrichshain-Kreuzberg	262,174	251,769	261,811	274,535
Lichtenberg	288,679	260,825	258,894	264,447
Marzahn-Hellersdorf	296,918	258,786	250,413	253,079
Mitte [Center]	340,985	321,913	322,744	340,000
Neukölln	314,916	306,894	305,900	318,106
Pankow	312,132	341,569	353,910	375,938
Reinickendorf	253,071	245,749	244,226	244,146
Spandau	224,423	225,018	225,042	228,919
Steglitz-Zehlendorf	291,524	288,569	288,670	297,849
Tempelhof-Schöneberg	345,370	338,171	333,163	336,793
Treptow-Köpenick	216,434	233,065	235,336	244,701

Berlin'in son verilere göre nüfusu 3.501.872 olarak belirtilmektedir. Bunun 494 bin 391'ünü yabancı nüfus oluşturmaktadır. Göçmen nüfus Berlin'in yaklaşık yüzde 14'ünü oluşturmaktadır ve nüfus değişimi tarihsel olarak incelendiğinde, kentte Alman nüfusun azaldığı, bunun aksine yabancı nüfusun düzenli olarak arttığı tespit edilebilmektedir. 1980'lerin başlarındaki, göçmen nüfusu azaltmaya yönelik çıkarılan özendirme yasası Berlin'deki rakamlara az yansımıştır. Greve'nin aktarımına göre 1983'de 117 bin 370 olan kayıtlı göçmen sayısı 1984'de 109 bin 630'a düşmüştür. Fakat 1985 yılında 111 bin 618'e çıkan rakam, devam eden yıllarda düzenli olarak artmayı sürdürmüştür (Greve'den aktaran Depeli, 2009).

Doğu ve Batı Berlin'de kira göstergelerine bakıldığında (Şekil 3.4) 1993 yılı kira oranlarının Doğu Berlin'de daha düşük olması 'yeniden birleşme' sonrası bu tarafa

kaymalara neden olmasından kaynaklanmaktadır. 1993–2004 yılları arasında kentin toplam nüfusunda sürekli azalma yaşanmıştır. Ancak göçmen nüfusunda bir azalma söz konusu olmamış, aksine bu verilerde düzenli artış izlenmiştir (Ohliger ve Raiser, 2005).

Şekil 3.4 : Berlin genelinde yapı yaş ve kira oranları (Kemper, 1998).

Doğu ve Batı Berlin’de konut göstergelerine bakıldığında (Çizelge 3.5) konut stoğunun batıda daha fazla olduğu, kişi başına düşen yaşam alanının da bunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.5 : Konut göstergeleri (Kemper, 1998).

	Doğu Berlin, 1989	Batı Berlin, 1987
Konut üniteleri (1000’de)	493	514
Kişi başına düşen yaşam alanı (m ²)	30.4	37.4
Konut başına düşen yaşam alanı (m ²)	61.3	69.5
Konut başına oda sayısı	3.4	3.6

Alman ve Alman olmayan nüfusa ilişkin konut göstergelerine bakıldığında (Çizelge 3.6) ise hanehalkı oranı göçmenlerde fazlayken, iyi durumda konut oranı Almanlarda daha fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.6 : Batı Berlin’de Almanlar, Alman Olmayan Ve Toplamda Konut Göstergeleri, 1987 (Kemper, 1998).

	Alman	Göçmen	Alman ve Göçmen
Hanehalkı oranı (hanehalkı oda sayısından fazla)	1,5	24,2	9,4
Banyo, Tuvalet ve Isıtma Sistemli Konut Oranı	76,4	55,1	79,8
1918 öncesi Konutların Oranı	30,5	53,3	34,4
Sosyal Konutların Oranı	41,7	29,8	42,2
Kiracılar için ; Kişi başı yaşam alanı (m ²)	37,7	22,2	26,8
Kişi başı oda sayısı	1.92	1.13	1.30

Ohliger ve Raiser, duvarın yıkılması sonrasındaki göçmen nüfusun artışını, Doğu Almanyalı göçmenlerin etkisi ve Eski Yugoslavya’daki savaşın sonucunda gelen yeni mültecilerin girişini ile açıklamaktadırlar. Bunların yanında, 1960’lardan beri var olan eski misafir işçilerin aile kurmalarını, onların çocuklarının evlenmesi ve genç kuşağın artmasını, yabancı nüfusun artışında temel nedenler arasında belirtmektedirler (Ohliger ve Raiser, 2005) (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7 : Konut göstergeleri, 31 Aralık 1994 (Kemper, 1998).

	Doğu Berlin	Batı Berlin
Konut stoğu	646 698	1 113 373
Konut üniteleri (1000’de)	497	513
Kişi başına düşen yaşam alanı (m ²)	30.9	36,6
Konut başına düşen yaşam alanı (m ²)	62,2	71,4
Konut başına oda sayısı	3,4	3,6

Tekrar nüfus verilerine dönersek, 2003 senesinde Almanyalı Türk nüfus 120.684 olarak belirtilmektedir (Ohliger ve Raiser, 2005). Bu bilginin içine vatandaşlık hakkı almış Almanyalı Türklerin sayısı dâhil değildir. 2003 verilerine göre resmi olarak Alman vatandaşlığına geçmiş Türkiye kökenli göçmenlerin sayısı 2.745’dir. Bunun yanında gençlerin de 23 yaşına kadar otomatik olarak Alman vatandaşı sayıldığı ve onların da Türk vatandaşı rakamlarına dâhil edilmediği göz önünde bulundurulursa, Berlin’deki Almanyalı Türk nüfusun tabloda görünenden çok daha fazla olduğu tahmin edilebilir. Bunun yanında, ilçelerin yeniden düzenlenmesiyle birlikte semtlerin demografik verilerinde, özellikle de göçmenler ile ilgili sayısal bilgilerde dikkatli yorumu gerektiren rakamlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Almanyalı Türklerin nüfus yoğunluğu birinci sırada Mitte’de, devamında ise NeuKölln’de

dikkat çekmektedir. Kreuzberg'in rakamsal verilerinin ise üçüncü sıraya gerilediği izlenebilmektedir. Bu rakamsal görünümün temel nedenlerinden biri Kreuzberg'in, Doğu Alman nüfusunun yoğun olduğu Friedrichshain ile birleşmiş olmasıdır. Mitte'deki Almanyalı Türklerin ilk bakışta şaşırtıcı görünen sayısal yoğunluğu ise, duvar sonrası dönemde ilçe sınırlarına dahil edilmiş olan Wedding'in ve Tiergarten'in varlığından gelmektedir.

Türklerin Berlin'de yer seçimleri incelendiğinde; savaş sonrasında özellikle Doğu Almanya sınırında kalan yani duvar boyunca olarak nitelendirilebilecek alanların varoş yerleşimine dönmüş olan bölgelerin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Kemper'e göre (1998), mesken koşullarına bağlı olarak, göçmenlerin kent içindeki yerleşimlerinde dört ayrı aşamada incelemiştir. On yıllık dönemler olarak ayırdığı aşamaların birincisi olan 1960'larda gelmiş olan bekâr erkek göçmenler çalıştıkları fabrikalarca sağlanan, düşük kaliteli küçük evlere kiracı olarak yerleştirilmişlerdir. 1970'lerle birlikte aile birleşmeleri gerçekleşmiş, buralardaki göçmenler özel emlak girişimlerine başvurmak yoluyla, kentin biraz daha içlerine doğru kaymış ve genelde bakımsız apartmanlara yerleşmişlerdir. Bu dönemler göçmenlerin Almanlara göre daha fazla kira ödeyerek, daha az kaliteli konutlarda yaşamak durumunda kaldığı yıllardır. 1980'lere gelindiğinde, konutta kalite arayışına yönelmişler, sosyal mesken sektörü (Social housing sector) ile irtibata geçmişler ve Almanlar tarafından tercih edilmeyen yerleşimlerdeki daha iyi yaşam kalitesi sağlayan konutlara yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, tüm diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, burada da etnik azınlıklar düşük kaliteli evlerde yoğunlaşmışlardır. 1990'lara geldiğimizde ise ev sahibi olan göçmenlerin sayısı artmaya başlamıştır (Kemper, 1998).

Bu süreçte Kreuzberg, ağırlıklı Türkiye'den gelen göçmen profiliyle 1970'lerden itibaren 'Küçük İstanbul' adıyla anılmaya başlamış ve Berlin'de Türk kültürel hayatının en temel adresi olarak kabul görmüştür. Duvar varken Batı Berlin'in doğu duvarının yanındaki özellikle ucuz olması nedeniyle göçmenlerin yerleşim merkezi olan Kreuzberg 1989'da duvarın yıkılması ile birlikte coğrafi olarak neredeyse Berlin'in ortasına düşmüştür. Bu süreç ilçede yeni bir dönemi başlatmıştır. Özellikle de 2000'li yıllarla birlikte Kreuzberg'in çehresi değişmeye başlamış görünmektedir. Kreuzberg'in tarihinden hareketle yaratılan bölünme, nüfus yoğunluğunu taşıyan Türkiye kökenli göçmenler yanında, toplumsal olarak dışlanmışları, marjinal

sanatçıları ve alternatif toplulukları taşıyan bir yerleşim olarak etkisini sürdürmektedir.

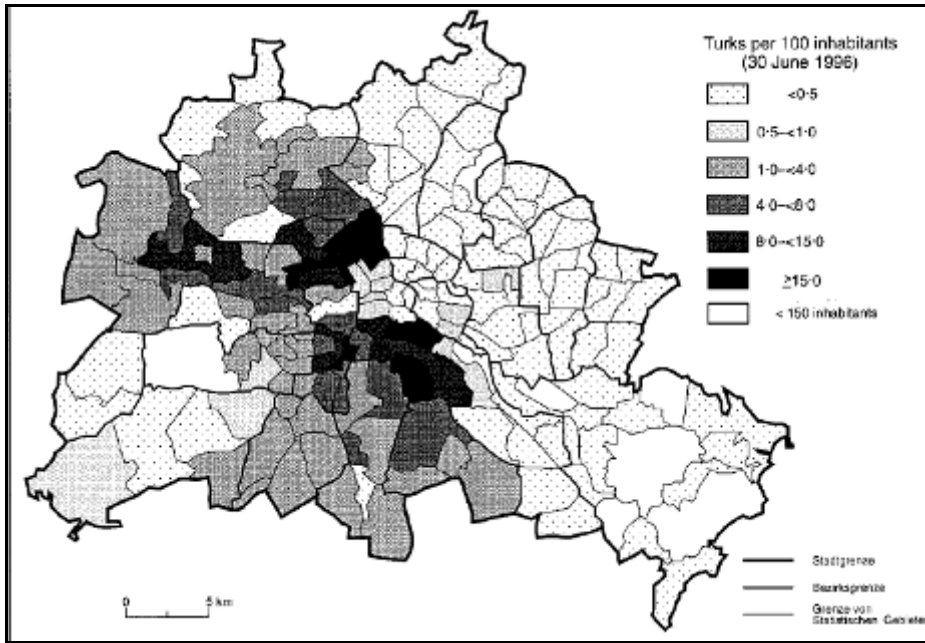
Kastaryano'dan aktaran Depeli (2009), sosyal kent programı doğrultusundaki değişikliklerin, Kreuzberg'deki Almanyalı Türkler'in bölgeyi sahiplenme duygularını azaltmadığını, hatta aksine sahiplenme duygularını beslediğini belirtmektedir. Fakat ilçe yapılan görüşmelerde de belirtildiği gibi, son yıllarda NeuKölln, Wedding gibi yerleşimlere göç vermeye başlamış olsa da Kreuzbergli olmanın hissini hala devam etmekte olduğu görülmektedir. Silver'in de işaret ettiği gibi (2006), bugün Berlin genelindeki toplam 121 Türk organizasyonunun 40'ından fazlası Kreuzberg'in sınırları içine yer almaktadır.

1960'ların ikinci yarısında, kent içinde ilk yerleşim, daha önce de belirtildiği gibi, misafir işçilerin Kreuzberg, Wedding, Tiergarten gibi yaşam standardı açısından Almanlara hitap etmeyen, Berlin Duvarı kenarındaki yerlere yerleştirilmesiyle belirmiştir. 1970'lerin ortalarından itibaren, aile birleşmelerine bağlı artışlarla birlikte konut sorunu çok daha acil bir problem olarak kendini göstermiş, nitekim o yıllarda Almanyalı Türkler için emlak en can yakıcı sorunlardan olmuştur.

Taşınmalar sürecinde, zincirleme göçün sağladığı sosyal avantajlar gözden çıkarılmamış, yerleşimler tercihen tanıdıkların yakınlarından tercih edilmiştir. Kısa sürede yoğun göçmen akışıyla birlikte, bu bölgelerde özellikle Almanyalı Türk göçmen nüfusu yoğunlaşmıştır. (Ohliger ve Raiser 2005). Nihai olarak, Kreuzberg ve Wedding'deki toplam göçmen nüfusun yaklaşık % 60'nı Türklerin oluşturduğu bir noktaya kadar gelinmiştir. Wilpert ve Gitzmez'den aktaran Depeli (2009), Türkiyeli nüfusun buralardaki yerleşiminin, farklı sokaklara göre, akrabalık bağlarına ve aynı köyden gelenlere kadar ayrıştığını, 1987'deki çalışmalarında, zincirleme göçün en çarpıcı göstergesi olarak örneklerle ve detaylı bir şekilde betimlemektedir. Nitekim aynı tespit, 30 yıl sonra, 2007 yazında yürütülen bu çalışmanın da yeniden tespit ettiği, hala güncel bir veridir. Semtlerde hatta kimi sokaklarda aynı memleketten ailelerin yoğunlaşmasının belli sonuçları ve getirileri olmuştur. Zincirleme göçün sosyal gruba sağladığı en temel avantaj, kişinin tanıdığı ve bildiği bir ilişki formunda devam etmesi, bunun yeni yaşam alanına ilişkin yabancılaşma duygusunun şiddetini azaltmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Berlin, özellikle yeni gelen kişiler için, yepyeni koşullarda, yepyeni bir ortamda, yeni ve zor bir sosyalleşme alanı olmaktan çıkmıştır (Depeli, 2009).

Berlin Belediyesi bir süre sonra, önemli ölçüde kendisinin sebebiyet verdiği nüfusun yoğunlaşmasından kaygı duymaya başlamıştır. Belirli semtlerdeki göçmen nüfus yoğunlaşması, bir anlamda gettolaşma veya kapalı toplum işaretleri olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Nitekim 1975 senesinde Kreuzberg'deki Almanyalı Türkler yabancı nüfusun % 67,8'ini ve toplam nüfusun ise %16,8'ini oluşturmaktadır (Kastaryano'dan aktaran Depeli, 2009). Bu yıldan itibaren Berlin Senatosu belirli semtlerdeki göçmen nüfusun yüzde 12'yi geçmemesini şart koşmuş, bir anlamda yığılmaları engelleme politikası sürdürmeye yönelmiştir. Pasaportun son sayfasına vurulan bir damgayla somutlanan bu dağıtma politikası Zuzugssperre olarak adlandırılmıştır. Bu uygulamayla birlikte, konut arayışı devam eden Türkiyeli göçmenler için bir süre Kreuzberg, Wedding gibi bazı semtlere yerleşmek yasaklanmıştır. Ne var ki söz konusu sınırlamalar örneğin Kreuzberg'deki nüfusun artışını engellemede bir çözüm olamamıştır. Söz konusu yasal engelleme duvarın yıkıldığı 1989 yılında kaldırılmıştır (Greve'den aktaran Depeli, 2009). Kentte, benzer türdeki kontrol altına alma çabaları, bazı yerleşimlerdeki okullarda göçmen çocukların artması tespitinden hareketle, eğitim düzenlemelerine de yansımıştır (Çağlar, 2002).

Aşağıda yer alan Türkiye'li göçmenlerin Berlin içindeki dağılımını gösteren 2002 tarihli haritadan da anlaşılacağı gibi (Şekil 3.5) Berlin Duvarı artık yerinde olmasa da, Doğu Berlin ile Batı Berlin arasındaki doğal sınır hala varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.5 : Berlin içinde türk nüfusun oranı, 1996 (Kemper, 1998)

Bu dağılım planı, duvarın, kent sakinlerinin zihinlerinde ve etkileşim çerçevelerindeki varlığını hala sürdürdüğünü açıkça ispatlamaktadır. Rengin gittikçe koyulaştığı yerler, Almanyalı Türk nüfusun en yoğun yerleştiği yerlerdir (Depeli, 2009).

Kentin coğrafi yalıtıklığı özellikle Türkiye'den gelen göçmenler bağlamındaki özgüllüğü değerlendirmede de önemlidir. Kente en yakın kayda değer Türk nüfusunun olduğu kent 280 km uzaklıktaki Hannover'dir (Greve'den aktaran Depeli, 2009).

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Dünyada ülkeler arası yer değiştirmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte bu nedenlerin genellikle dünya çapında ekonominin gelişimi ve savaş gibi büyük ölçekli olaylar olduğu görülmektedir.

Berlin'de Almanyalı Türk göçmenlerin varlığı tarihsel olarak 19. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Fakat kentteki asıl görünürlükleri, hatta nüfus yoğunluklarıyla farklı olarak algılanışları, 1960'larda başlamıştır.

Türkiye'den Berlin'e kitlesel göçlerin ağırlıklı kırsal kesimden gelen insanlardan oluştuğu istatistiklerle belirtilmektedir. İşgücü ihtiyacını karşılamak üzere başlayan göç süreci karşılıklı olarak geçici bir süreç olarak görülmüşse de zaman içinde hem Almanya hem de giden işçiler tarafından geçici olmadığı anlaşılmış, bir yerleşikleşme süreci başlamıştır.

Berlin'in son verilere göre nüfusu 3.501.872 olarak belirtilmektedir. Bunun 494.391'ünü yabancı nüfus oluşturmaktadır. Göçmen nüfus Berlin'in yaklaşık yüzde 14'ünü oluşturmaktadır ve nüfus değişimi tarihsel olarak incelendiğinde, kentte Alman nüfusun azaldığı, bunun aksine yabancı nüfusun düzenli olarak arttığı tespit edilebilmektedir. Bu bilgilerden hareketle Berlin nüfusu içinde istatistiksel bir ağırlığa sahip olan göçmen nüfusun kent içinde mekansal dağılımı, ilk yerleşim bölgeleri, gelen göçmenlerin demografik yapıları incelenmiştir.

4 BERLİN'DE KENTSEL MEKAN GELİŞİMİ VE GÖÇÜN ETKİSİ

Bu bölümde tezin çalışma alanını oluşturan Berlin'in kentsel gelişiminin tarihsel süreci Almanya tarihinin farklı dönemleri çerçevesinde ele alınmış, bu dönemler sonunda geçirdiği mekansal anlamda gelişim ve değişim, kentin dokusal ve fiziki özelliklerinin değişimi incelenmiştir. Kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Türk göçmenlerin kentsel değişim ve gelişim üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

4.1 Berlin Tarihsel Gelişimi

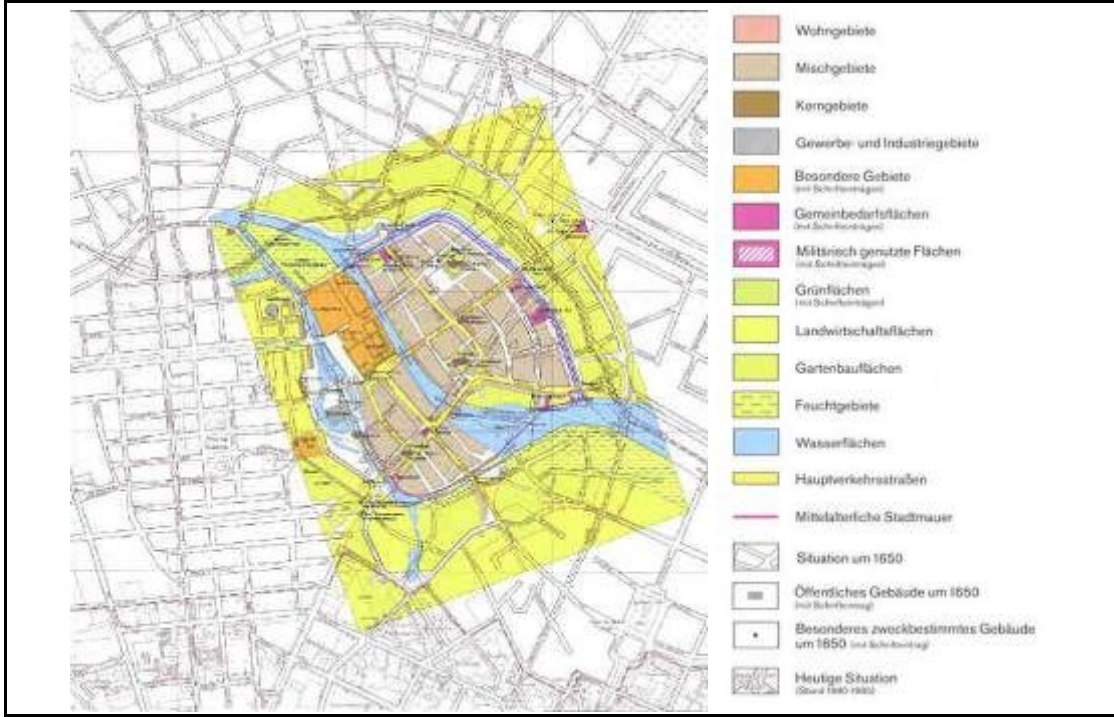
4.1.1 Prusya ve Alman İmparatorluğu dönemi

Berlin kenti 12. yüzyılın ikinci yarısında, Kuzey Almanya'da, Spree ve Havel Nehirlerinin arasındaki bölgede, Berlin/Cölln adıyla çift kent olarak kurulmuş, 1307 yılında 'Berlin' adını alarak birleştirilmiştir.

Berlin, kurulduğu dönemden bu yana tüm tarihsel sürecinde başkent olarak gelişimini sürdürmüştür. 1442 yılında Berlin, Brandenburg Dükalığının başkentidir. 1660 yılında Berlin/Cölln ile adını Düka'nın eşinden alan Dorothea arazisi arasında kalan alan 'Dorothea kenti' ilk gelişimin başladığı alandır. 1685 yılında Prusya Prensliği yönetiminde olan kent, 16. yüzyıldan itibaren ticaret merkezi olarak önem kazanmıştır. 17. yüzyıl ve sonrasında planlı bir gelişme göstermeye başlayan kentin nüfusu da bu dönemde giderek artmaktadır. Nüfusun artışıdaki önemli etkenlerden biri, dönemde bölgeye getirilen Protestanlardır. Alman halkı tarafından kabul edilmeseler de kentin ticari ve üretim faaliyetlerinin artmasında önemli rol oynamışlardır. 17. yüzyılın sonlarına doğru ise Friedrisch kenti kurulmuş, 18. yüzyıl itibariyle kentin gelişimi ivme kazanmıştır. Kentin batısında 'Charlottenburg Şatosu'nun inşa edilmesiyle Charlottenburg kenti kurulmuştur. Bu dönemde görüleceği gibi, farklı noktalarda ayrı ayrı gelişmeye başlayan kent 18. yy başında idari olarak birleştirilmiştir (Brake ve Kress, 2011).

1840 yılında, dönemin Prusya Kralı IV. Wilhelm'in emri ile hazırlanan 'Berlin ve çevresinin Güzelleştirme Planı' ile ilk imar planı yapılmıştır. (Şekil 4.1.) Ünlü Peyzaj

Mimarı Peter Joseph Lenne tarafından hazırlanan planda, kentin ilk açık alan kullanımlarından biri olan Charlottenburg ile Berlin arasında kalan yeşil av alanı; doğal bir park olarak düzenlenmiş, bu çerçevede gelişen bir kent planlanmıştır. Kentin bugünkü dokusunun da temelini oluşturan bu plan, ertesi yıl Luisenstadt ve Kreuzberg’i içine alan bölgenin imara açılmasını öngören ilk kent gelişim planının da altlığı niteliğindedir.

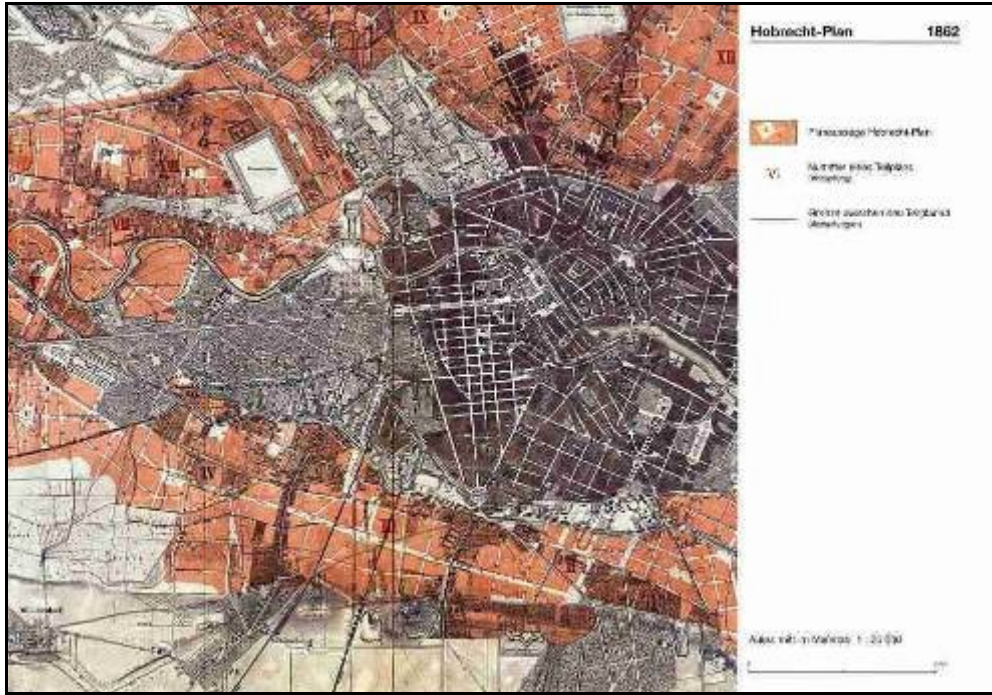

Şekil 4.1 : 1650 yılı planı (Url-1).

19. yüzyıl ortalarında tüm dünya kentlerini etkileyen Sanayi Devrimi ile kırdan ve başta Slezya, Polonya ve Rusya olmak üzere özellikle doğu ülkelerinden büyük kentlere doğru başlayan göç akımı Berlin’de de etkisini göstermiştir. Göçün başlamasıyla artan konut ihtiyacı ve buna bağlı olarak yükselen arsa değerleri planlı bir kentsel gelişim ihtiyacı doğurmuştur. Özellikle 19. Yüzyıl ortalarında yapılan raylı ulaşım, endüstrileşme sonucu artan iş olanakları göçü hızlandırırken nüfusun da hızla artmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ilk olarak tekstil ve metal sanayinde tarihinin en hızlı sanayi devrimini yaşamıştır. (Hall,; Arın, 2002) Kent nüfusu 1786’da yaklaşık 147 bin iken 1840’ta 329 bine ulaşmış, Avrupa’nın 4. büyük kenti haline gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus patlaması yaşanan kentte 450 bine ulaşan nüfus, 1871 yılın Berlin’in başkent olmasıyla 1 milyona çıkmış, 1900lü yıllara gelindiğinde 2,7 milyonu aşmıştır. Nüfus artışının bu

denli yükselen bir ivme ile artışında sanayi devriminin etkisiyle gelen göçün göz ardı edilemeyecek bir etkisi olduğu görülmektedir (Arın, 2002; Brake ve Kress, 2001).

1853 yılında, kentte sıkça çıkan yangınların önüne geçmek amacıyla, ‘İnşaat Yönetmeliği’ çıkarılmış, ardından da 1862 yılında James Hobrecht tarafından, Lenne’nin planlama anlayışı doğrultusunda hazırlanan kent planında, yaşanan nüfus patlamasının yarattığı ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak, merkezde 4 milyon nüfusu barındırabilecek gelişme alanlarını içeren bir kent gelişimi planlanmıştır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : 1862 yılı Hobrecht Planı (Url-1).

Berlin’in tipik yoğun blok gelişimi ve sokak dokusu bu plan ile ortaya çıkmıştır (Arın, 2002). 19. yy başlarında ketsel açık alan olarak sadece dekoratif meydanlar ve bahçe-avlu kullanımları dikkat çekerken, göçün ve nüfusun yarattığı konut ihtiyacı ile bloklar yoğunlaşmakta, avluların içine sadece yangın araçları için ‘İnşaat Yönetmeliği’nin öngördüğü manevra alanları bırakılarak binalar yapılmakta, binaların havalandırma, güneş alma gibi kriterleri olmaksızın yapılaşma artmaktadır (Arın, 2002; MacDougall, 2010). Bu durum dönemin ‘işçi yerleşmesi’ haline gelen Kreuzberg’te açıkça gözlenebilmektedir. Arın (2002), Hobrecht Planı ile gelen yapılaşma yaklaşımını şöyle açıklar; “caddeler kamu tarafından inşa edilirken, özel olarak parsellenen rant değeri yüksek arazilerde büyük inşaat firmaları tarafından

yüksek kârlarla kiralık konutlar veya tek odalı sadece yatak alanları içeren binalar yapılmakta ve böylece çok yüksek kirali, sağlıksız, yoğun yerleşim alanları ortaya çıkmaktadır.” Dönemin tarihi yapılaşma dokusu ise şu şekilde ifade edilebilir; blok içlerinde yer alan binalarda üretim yapılmakta, blok çeperlerinin yola cepheli kısımlarında orta-üst gelir grupları yaşarken, avlu içlerine cepheli kısımlar düşük gelirliilerin yaşadığı konutlar olup binaların giriş katları ise ticari faaliyetler amaçlı dükkanlar olarak kullanılmaktadır.

Dönemin kentsel gelişim üzerindeki bir diğer etkisi ise, Avrupa ülkelerinde giderek yaygınlaşan geniş cadde ve bulvarlar yaratılması olmuş, Berlin’de bu amaçla gerçekleştirilen yıkımlarla 19. yüzyıl yapılarının birçoğu yok edilmiştir.

4.1.2 II. Dünya Savaşı ve öncesi dönem (1920 – 1945)

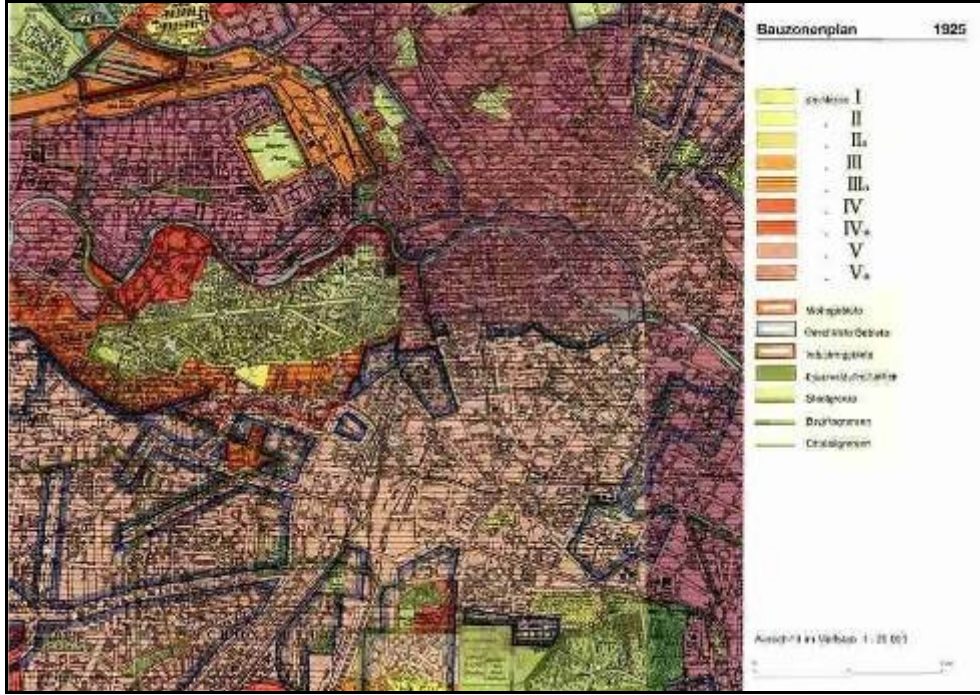
1. Dünya Savaşı sonrası Berlin hem yenilmiş olması hem de ülke ekonomisinin karışıklığı nedeniyle çalkantılı bir dönem geçirmektedir. Almanya İmparatorluğu’nun başkenti olan Berlin’de iktidar savaşları yaşanmakta, siyasi ölçekte yaşanan karışıklık kent gelişimini de büyük ölçüde etkilemektedir.

19. yüzyılın sonlarında ‘Kiracı Kışmaları’na tepki olarak; gerekli sağlık koşullarının sağlandığı, yeşil alanlara entegre edilmiş, kamu desteği ile üretilen konut modellerine ve kamusal toplu konut şirketlerine öncelik verilmesi gerektiği fikri ile oluşan reformist akım modern mimarlığın ortaya çıkmasını sağlamıştır. (Arın, 2002). 1900 – 1914 yılları arasında dönemin ünlü mimarları, kentte I. Dünya Savaşı sonrası yapılan onarımlardan çok önce planlama ölçeğinde çalışmalar yaparak, Hobrecht Planında öngörülen bloklar yerine konut yoğunluğunu azaltan apartman kompleksleri tasarlamışlar, bu şekilde sağlıksız gelişen konut yoğunluğuna ilk tepkilerin öncüsü olmuşlardır (MacDougall, 2010; Brake ve Kress, 2011).

1918 yılı sonrası avlu ve kanatlarda bina yapımının yasaklanmasıyla birlikte yeni yapı tasarımları geliştirilirken; konut alanlarında yapılan binalar konusunda özel firmaların yerini toplu konut inşaat şirketleri almış, neredeyse her parsel üzerine bina yapımına son verilmiştir. 1920 yılında, Büyük Berlin’i planlama çalışmalarında konut alanları ile birlikte açık alanlar ve sosyal donatılar da büyük önem kazanmış, planlanan büyük kamu parkları ve yeşil alanlar birleştirilerek tarihi kent çekirdeği etrafında bir halka şeklini almıştır.

1919 Anayasası ile 'Weimar Cumhuriyeti' resmi olarak ilan edilmiş, ilk kez parlamenter ve demokratik rejime geçilmiştir. 1920 yılında yapılan reform sonucu çok merkezli gelişen Berlin'den 'tek Berlin'e geçişin yaşandığı demokratik bir dönem olması nedeniyle 1920 yılından başlayarak 1933'e kadar süren zaman dilimi Berlinliler tarafından 'Berlin'in Liberal Altın dönemi' olarak anılır. (Arın, 2002; (Brake ve Kress, 2011)

Bu doğrultuda 1925 yılında yapılan 'Zonning (Bölgeleme) Plan'ında (Şekil 4.3.) işçi yerleşimlerinin çeperlere taşınarak kent merkezinden uzaklaştırıldığı görülmektedir. (url) Böylelikle 1920'li yılların ikinci yarısında, kamu denetimli büyük özel konut şirketleri oluşmuş ve bugün modern mimarlığın öncüleri olarak anılan yerleşimleri¹ gerçekleştirmişleridir.

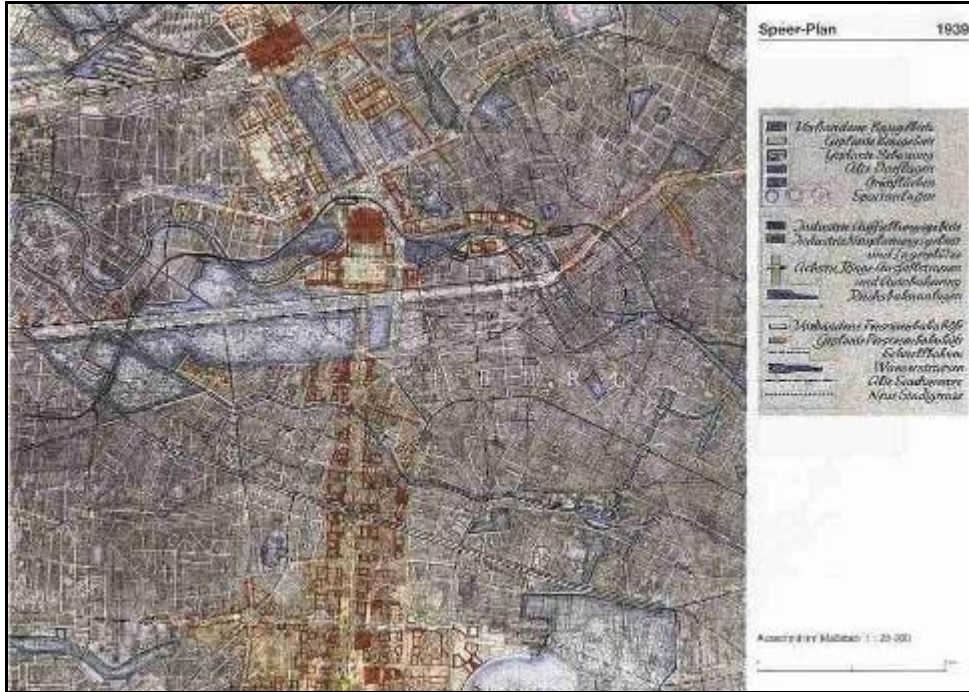
Şekil 4.3 : 1925 yılı Berlin Bölgeleme Planı (Url-1).

Berlin, sadece konut yerleşimlerinde değil aynı zamanda kültürel açıdan da; kabareleri, müzik, dans ve tiyatro oyunları ile Paris'e rakip olabilecek düzeyde bir modernleşme dönemi yaşamaktadır (Arın, 2002). Bu liberal olarak tanımlanan atmosfer ile Berlin yine büyük bir nüfus artışı yaşamış, 1929 yılı itibariyle 4,3

¹ Bu dönemde inşa edilen Taut ve Wagner'in "At nalı" yerleşimi olarak bilinen 'Hufeisensiedlung', "Onkel Tom" yerleşimi, "Siemensstadt" ve "Otto-Suhr" yerleşimi gibi uydu kentler bu yerleşimlerdendir.

milyonu geçerek New York ve Londra'dan sonra dünyanın üçüncü büyük kenti haline gelmiştir (Arın, 2002).

Ancak bir taraftan da 1929 yılında dünyada yayılmaya devam eden ekonomik kriz, Avrupa'da en fazla Almanya'yı etkilemiş, işsizlik ve yoksulluk çok kısa sürede ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde güç kazanan Nazi iktidarının 1933 yılında ülkede yönetici konumuna geçmesiyle Berlin'de yeni bir dönem başlamıştır. 1938 yılında hazırlanan 'Speer Plan' (Şekil 4.4) diğer adıyla 'Nazi Planı'nın kentin gelişimi açısından öncelikli hedefi Berlin'in büyük bir bölümünü oluşturan 'kiracı kışlaları'nı yıkmak suretiyle 'Hobrecht Planı'nı ortadan kaldırarak daha sağlıklı yaşam koşulları oluşturmak olsa da konuya ilişkin çeşitli kaynaklarda planın temelinde topluma iktidarın büyüklüğünü gösterme amacının yattığı belirtilmektedir (Arın, 2002). Kent merkezinde inşa edilen resmi yapıların devasa boyutlarda ve anıt bina niteliğinde olması da bunun göstergesidir.

Şekil 4.4 : 1939 yılı Speer Planı (Url-1).

Bu doğrultuda, plana da adını veren Baş Mimar Albert Speer'in 1937 yılında planladığı ve amacı Berlin kentini, "Germania" adıyla Avrupa ve Batı Asya'nın hakimi olmayı hedefleyen Nazi İmparatorluğu'nun başkenti olarak geliştirmek olan projede; Berlin merkezinde, kuzey-güney yönünde, büyük askeri yürüyüşlerin yapılmasına olanak sağlayacak bir aks ile kuzey ucunda yaklaşık 350.000 kişiyi

alabilecek büyüklükte merkezi kubbeli bir salon yapılması planlanmıştır. Ancak kaynakların savaş döneminde ağırlıklı olarak cephaneler için kullanılması nedeniyle proje kağıt üzerinde kalmıştır.

4.1.3 İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem (1945 – 1949)

Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle başlayan dönem Berlin'in iki farklı yönetim sistemiyle karşı karşıya kaldığı 'Çift Berlin' döneminin de başlangıcı sayılmaktadır (...). II. Dünya Savaşı sonrası Berlin müttefik güçler olarak bilinen ABD, İngiltere ve Fransa ile SSCB'nin tarafından işgal edilmiş durumdadır. Kentte 4 farklı sektör yer almakta, 'Doğu Berlin' Sovyetler Birliği'nin denetimindeyken, müttefik güçler ise 'Batı Berlin'de yer alan diğer 3 sektörü denetlemektedir (Arın, 2002).

II. Dünya Savaşı'nın Berlin'de yarattığı hasarın boyutları oldukça büyüktür. II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın en yoğun taşıt ve yaya trafiğinin görüldüğü ve kentin önemli tren istasyonlarının konumlandığı meydanlarından biri olma niteliği taşıyan Potsdamer Platz, savaş sırasında aldığı hasar ile yok olmuştur (Url). Berlin'de mevcut 245 bin yapıdan neredeyse beşte birinin (% 20) II. Dünya Savaşı'nda harabe haline gelmesine karşın; çok yüksek kapasiteli inşa edilmiş olan kentsel altyapı sisteminin (su, gaz, kanalizasyon, yol ve raylı sistemler) hala çalışır halde olması 1950'li yıllarda gerçekleşen onarım döneminde kent açısından önemli bir potansiyel oluşturmuştur (Arın, 2002).

1945 yılından itibaren Berlin'de bir tarafta 19. yüzyıl kentinin onarımı sürerken, diğer yanda kentin modernist anlayışla yeniden inşa edilmesi, yoğun yapılaşmış 'taş binaları' savaşta harabeye döndüğü gerekçesiyle tümüyle silinerek 1920'lerde başlayan modern mimarlık ilkelerini yansıtan projelerle yenilenmesi planlanmaktadır. Berlin'in tipik blok yapılaşması yerine hava ve ışık alması esas alınarak yeni bir kent inşa edilmesi için, dönemin önemli modern mimarlık örneklerinin mimarı Hans Scharoun'un 1945 yılında Berlin İmar Müdürü olarak atanmasıyla, Berlin'de tümüyle yıkım ve yeniden yapım dönemi başlamıştır.

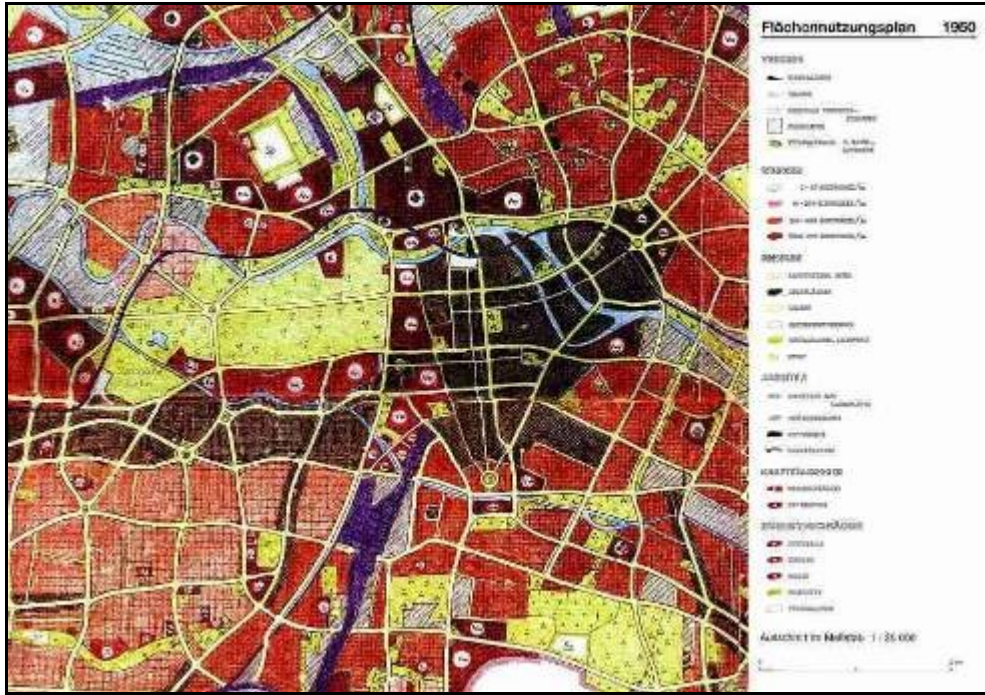
4.1.4 Demokratik Almanya Cumhuriyeti dönemi (1949 – 1990)

Almanya'da, 1949 yılında 'Demokratik Alman Cumhuriyeti' kurulduğu dönemde Berlin'deki doğu ve batı sektörleri arasında gerilim ve denetim de artmış, 'Batı

Berlin', Doğu Almanya olarak bilinen 'Demokratik Almanya Cumhuriyeti' ortasında müttefik devletlere ait bir ada haline gelmiştir. (Arın, 2002, Brake ve Kress, 2011)

1961 yılında, sektörler arasındaki gerilim, iki Berlin arasına Demokratik Almanya Cumhuriyeti tarafından Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine kadar varmış, bu gerilimin sonuçları kentsel gelişimin seyrinde de önemli gelişmelere neden olmuştur. Berlin'in ayrılması sonucu sektörler arasında geçişin yasaklanmasıyla birlikte Batı Almanya ve Batı Berlin'de doğan işgücü ihtiyacının karşılanması için getirilen yabancı işgücü göçü için konut ihtiyacının giderilmesine yönelik yıkım/yeniden yapım yöntemiyle büyük konut projeleri yapılmaya başlanmıştır.

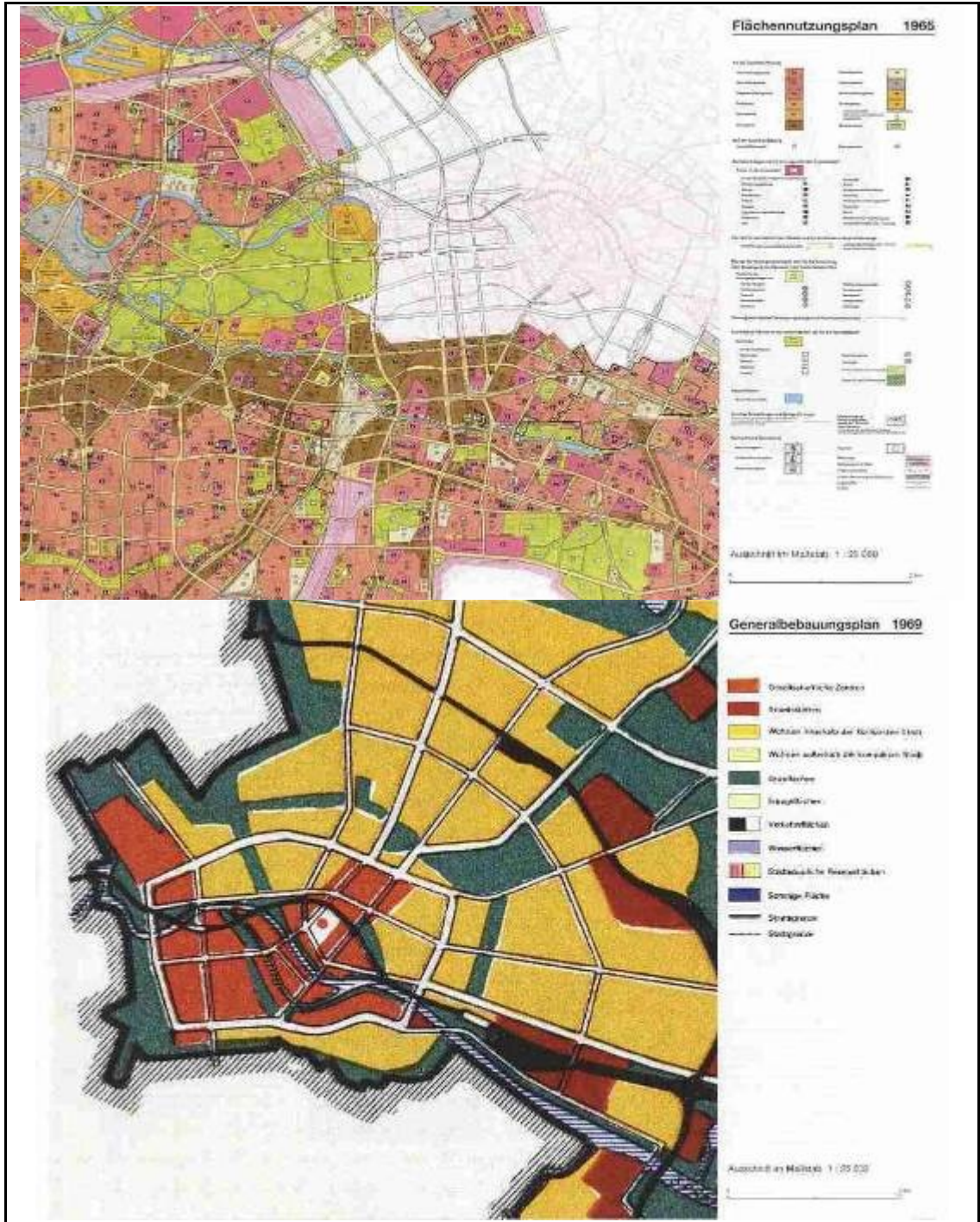
Böylelikle, 1950'li ve 1960'lı yıllarda kent genelinde gerçekleşen yıkımlar sonucu geniş bulvarlarla meydanların planlandığı, 1950 yılında hazırlanan 'Yapısal Arazi Kullanımı Planı'nda (Şekil 4.5) kentin çeperlere doğru gelişme eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Şekil 4.5 : 1950 Yılı Planı (Url-1).

Doğu Almanya'da bu durum kent merkezleri açısından olumsuz sonuçlar doğururken, Batı Berlin'in çevre ilişkisinin olmaması nedeniyle buradaki merkezlerde çökme ciddi boyutlara ulaşmamıştır. 1965 yılında hazırlanan 'Batı Berlin Arazi Kullanım Planı' ve görülürken 1969 tarihli 'Doğu Berlin Arazi Kullanım

Planı' ile konut ihtiyacı çeperlerde prefabrik konutlar inşa edilerek karşılanmıştır (Şekil 4.6) (Brake ve Kress, 2011).

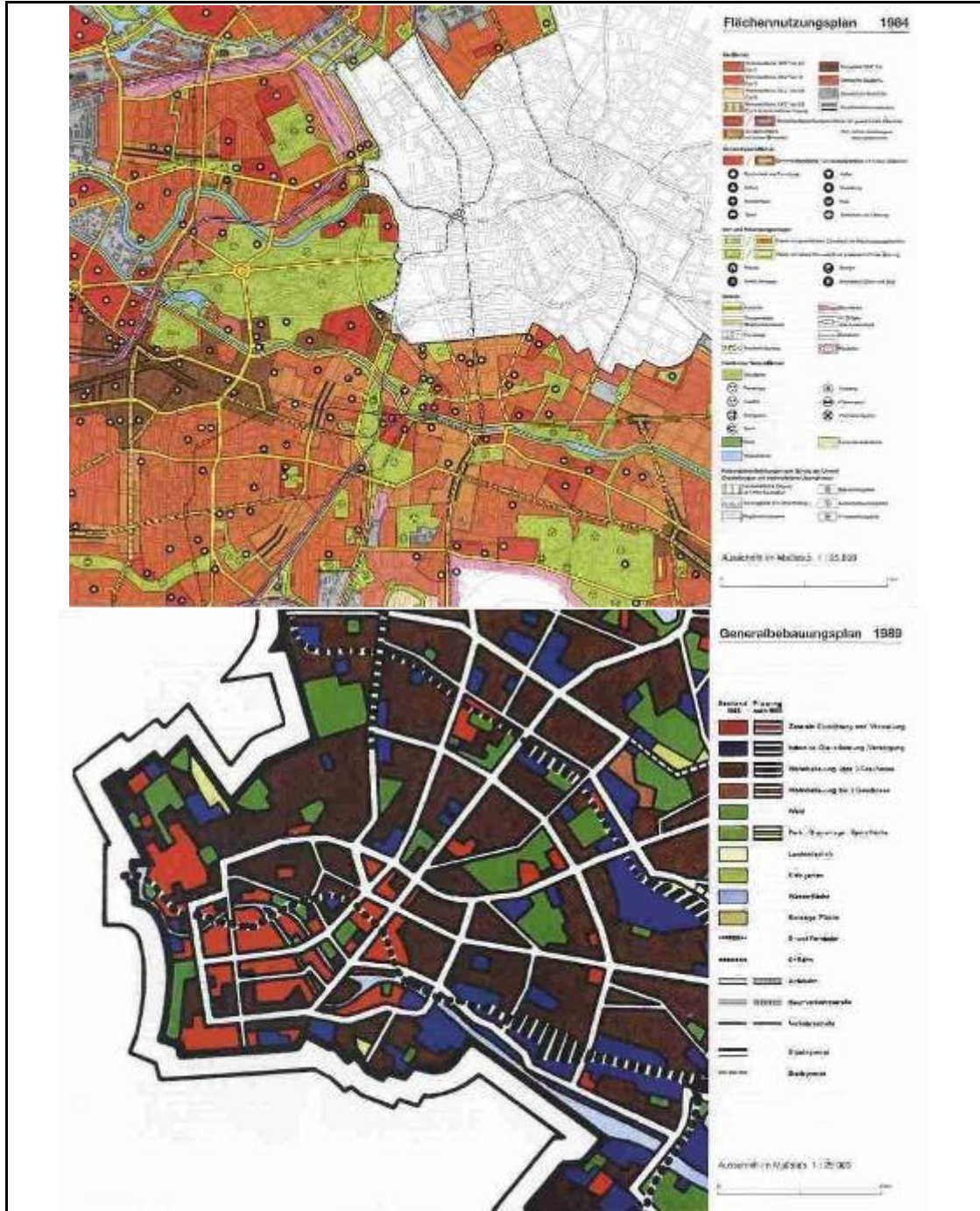

Şekil 4.6 : 1961 Yılı Arazi Kullanım Planı (Url-1).

1970'lerden itibaren eski binaların yıkımına yönelik giderek güçlenen bir direniş ve tepki oluşmaya başlamıştır. Söz konusu direnişlerin başlıca aktörleri yıkım/yeniden yapım sürecinde yakın zamanda yıkılması planlanan konutlara yerleştirilen işçiler, dar gelirli aileler ve ağırlıklı olarak Alman öğrencilerin protestoları neticesinde

mevcut binaların onarılarak korunması hükümet tarafından da kabul edilmiş ve 1970'lerin ikinci yarısından itibaren 'koruyucu kent yenilemesi dönemi' başlamıştır.

Bu dönemlerde Doğu ve Batı için arazi kullanım planları ayrı ayrı hazırlanmıştır. Batı Berlin planında yeşil alanların yoğunluğu ve konut yoğunluklarının homojen dağıldığı görülürken Doğu Berlin planında çepelere doğru bir gelişim gözlenmektedir (Şekil 4.7).

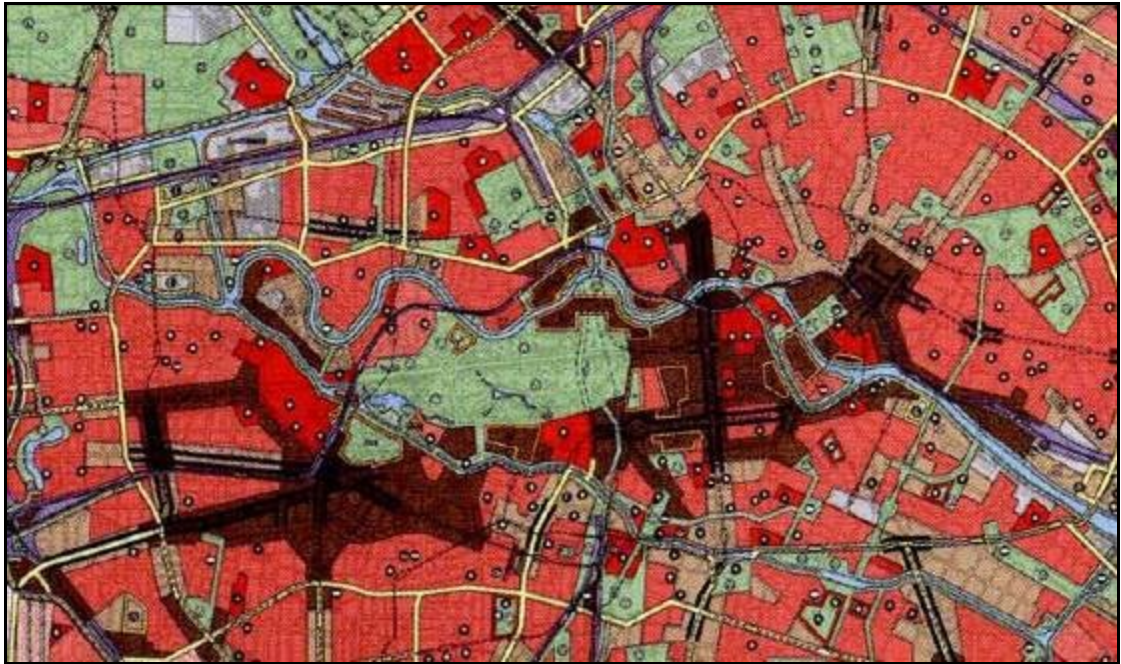

Şekil 4.7 : 1984 ve 1989 Yılı Planları (Url-1).

4.1.5 Yeniden birleşme ve sonrası dönem (1990'dan günümüze)

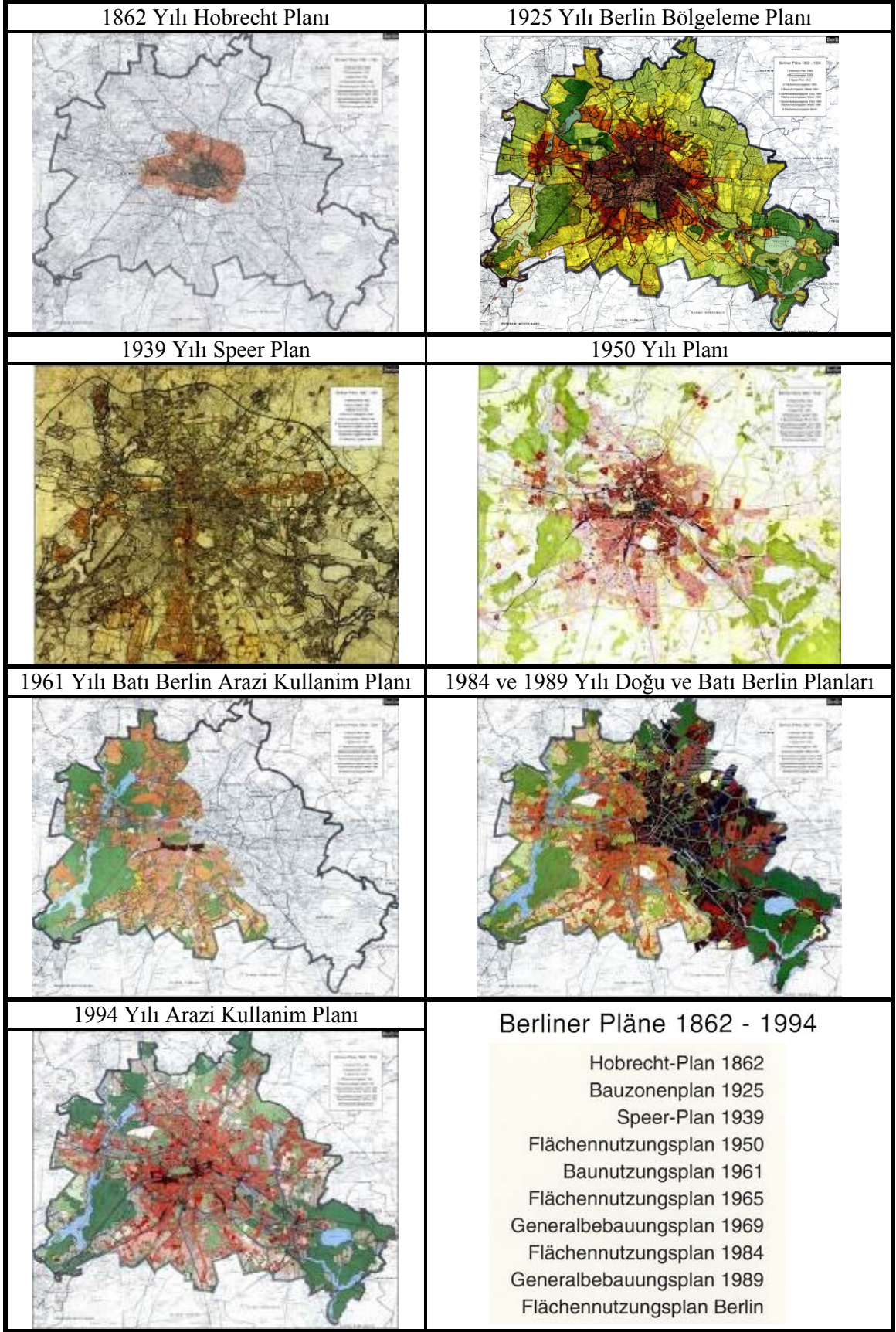
Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte Almanya'nın iki yarısının birleştiği bu dönem Berlin'de kentin iki yanında yaşayanlar için yeni bir yaşam alanı keşfedilmesi açısından önemli yapısal değişikliklerin başlangıcı olmuştur.

Berlin'de, planlama açısından bakıldığında, Doğu ve Batı Berlin'in birleşmesi, kentteki fonksiyonların tümüyle yeniden belirlenmesi ve düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda hızla yeni bir Nazım Plan hazırlanması ve Doğu Berlin'de gelişim planı olmayan bölgelere yönelik yeni gelişme alanları önerilmesi söz konusu olmuş, ancak bu planlamanın gerçekleştirilmesi için arsa mülkiyetleri ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Brake ve Kress, 2011). Bu nedenle, başlangıçta, Doğu ve Batı için ayrı ayrı yapılan arazi kullanım planları birlikte ele alınırken 1994'te bütün Berlin'i kapsayan bir Nazım Plan yürürlüğe girmiştir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 : 1994 yılı Berlin Arazi Kullanım Planı (Url-1).

Duvarın yıkılmasıyla Berlin'de hizmet sektörünün yükselen bir ivme göstermesi ve 2,1 milyon nüfuslu Batı Berlin ile 1,3 milyon nüfuslu Doğu Berlin'in birleşmesiyle 1990 yılında kent nüfusunun 3,4 milyona ulaşmış olması, kentsel gelişim açısından yüksek projeksiyonlar yapılarak nüfusu 10 yıl içinde yaklaşık 5 milyona çıkacağı öngörülen bir metropol olacağı beklentisi yaratmıştır (Strom, ve Mayer, 1998).

Şekil 4.10 : 1862 - 1994 yılları arasında Berlin tarihsel gelişimi (Url-1).

4.2 Berlin Dokusal Özellikleri ve Kentsel Mekan Kurgusu

Berlin kent dokusu incelendiğinde, daha önce de belirtildiği gibi, blok yapılaşmanın ağılıkta olduğu görülmektedir. Berlin'in kentsel gelişim sürecinde, blok yapılaşmış olan binalar ve açık alanlar çok yönlü bir yapı oluşturmaktadır. Berlin tarihsel gelişimi içinde farklı şekillerde meydana gelen bu yapıların bir araya gelişleriyle oluşturdukları açık alanlar karakteristik yapılar olarak ayrı bir önem taşımaktadır.

Berlin kent yapısı doğal peyzaj öğeleri ve blok yapılaşma düzeni ile dikkat çekmektedir. Spree ve Dahme Nehirleri boyunca devam eden orman alanları ve kentin kuzey-doğusunda varlığını devam ettiren tarım alanları önemli yeşil alanlarını oluşturmaktadır. Bunun dışında Berlin kent yapısı, Berlin Çevre ve Şehircilik Senatosu'nun Kentsel Gelişim Birimi tarafından hazırlanan raporlarda 22 farklı tipte konut alanı ve 40 farklı tipte alan kullanımı ile 62 farklı alan tipolojisi ile tanımlanmıştır. Bu alanların büyük bir bölümü Berlin'in ağırlıklı olarak dokusunu oluşturan blok yapılaşmadan referans almıştır.

Şekil 4.11 : Berlin Dokusundan Örnekler, (FNP Bricht, 2009)

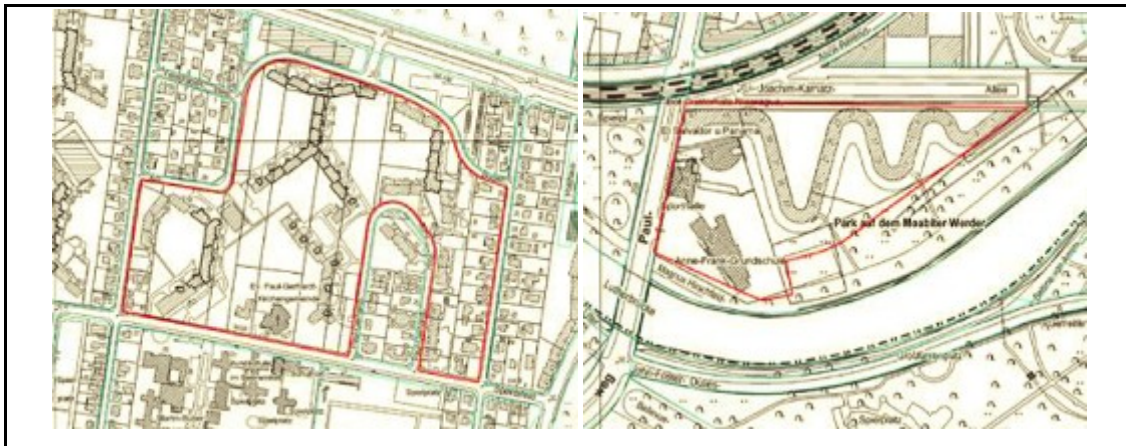
4.2.1 Yapılaşmış alan tipolojileri

Berlin, tarihsel gelişimi sürecinde Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir ivme ile gelişen Berlin kent dokusu belirgin değişimler göstermeye başlamıştır. Berlin'de artan iş olanakları ile göç almaya başlayan kentte artan nüfusun talepleri doğrultusunda artan konut ihtiyacı büyük blok yapılarla karşılanmıştır. Berlin'in tipik blok gelişimi bu dönemlerde 1880 ile 1918 arasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde

Berlin genelinde konut alanları tipolojileri incelendiğinde %46 oranla alçak katlı avlulu konut yapılaşmaları dikkat çekerken en az görülen konut yapılaşmaları köy benzeri konut alanlarıdır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 : Konut Alanları Yapılaşma Tipolojileri.

Yapılaşma türleri, 2010	Toplam alan (ha)	Konut Alanı içinde payı (%)
İmaratorluk dönemi blok yapılaşma tipleri	2.082 ha	8
İmaratorluk dönemi avlu içinde yapılaşmış blok yapılaşma tipleri	1.015 ha	4
İmaratorluk dönemi değişim gösteren blok yapılaşma tipleri	779 ha	3
1920-1930 yıllarında blok yapılaşma tipleri	1.633 ha	6
1950'li yıllardan bu yana yapılaşma tipleri	2.484 ha	10
Savaş sonrası yüksek katlı yapılaşmalar	2.479 ha	10
1990'lı yıllarda konut yapılaşmalar	515 ha	2
Alçak katlı avlulu yapılaşmalar	11.858 ha	46
Bahçe içinde villa tipi yapılaşmalar	1.476 ha	6
Yarı kamusal avlulu yapılaşmalar	935 ha	4
Köy tipi yapılaşmalar	431 ha	2
Tüm yapılaşma türleri	25.687 ha	100

Şekil 4.14 : 1960-1980 Yıllarında 4-11 Katlı Büyük Ölçekli-Yüksek Katlı Konut Alanları Yapılaşma Ve 1990 Yıllarından Günümüze Devam Eden Çok Katlı Karma Kullanım Yapılaşmalar (Url-3).

Berlin genelinde konut alanları tipolojileri incelendiğinde %46 oranla alçak katlı avlulu konut yapılaşmaları dikkat çekerken en az görülen konut yapılaşmaları köy benzeri konut alanlarıdır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 : Berlin içinde konut alanları yapılaşma tipolojilerinin dağılımı.

İlçeler	İmparatorluk dönemi blok yapılaşma		1920, 1930, 1950 yıllarda blok yapılaşma		Savaş sonrası yüksek katlı yapılaşma		Alçak katlı avllu yapılaşma		Tüm yapılaşma türleri	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Mitte	679	65	211	20	133	13	22	2	1046	100
Friedrichshain-Kreuzberg	509	73	60	9	128	18	3	0	700	100
Pankow	508	17	379	13	245	8	1804	61	2936	99
Charlottenburg-Wilmersdorf	594	37	357	22	80	5	586	36		100
Spandau	141	6	431	19	258	12	1412	63	2242	100
Steglitz-Zehlendorf	221	7	592	18	68	2	2402	73	3284	100
Tempelhof-Schöneberg	447	22	471	23	178	9	951	46	2047	100
Neukölln	298	15	421	21	219	11	1031	52	1968	99
Treptow-Köpenick	216	7	487	16	197	6	2150	71	3049	100
Marzahn-Hellersdorf	0	0	10	0	695	26	1935	73	2640	99
Lichtenberg	99	7	242	18	547	40	466	34	1353	99
Reinickendorf	165	6	456	16	247	9	1938	69	2806	100
Berlin - toplam	3876	15	4117	16	2994	12	14700	57	25687	100

4.2.2 Ulaşım sistemi ve kentsel açık alanlar

Berlin ulaşım sistemi tarihsel açıdan çok esi yıllarda kurgulanmaya başlamıştır. Hobrecht planı ile oluşmaya başlayan sokak dokusu daha sonraki planlarda Avrupa genelinde yayılan şehircilik akımları doğrultusunda geniş cadde ve bulvarlar oluşturulmasıyla yerini görkemli geniş bulvarlara bırakmıştır. Berlin'de trafik sisteminin yanı sıra toplu taşıma yaygın bir biçimde kullanılmakta, metro ve hafif raylı sistemler çok eski yıllarda inşa edilmiş olmasına rağmen bugün hala işlevini sürdürmektedir. Berlin, toplu taşıma ağı ve demiryolu ulaşımı bakımından örnek ulaşım sistemlerinden birine sahiptir.

Berlin kentinin merkezinde yer alan 207 ha alanda yayılmış olan ‘Tiergarten Parkı’ ve çeperlerde orman alanları ile yeşil alan açısından zengin olduğu söylenebilir.

Şekil 4.15 : Berlin'de kentsel açık ve yeşil alanlar.

4.3 Berlin’de Kentsel Stratejiler ve Mekansal Uygulamalar

Berlin kent dokusu, tarihsel sürecinden de anlaşılacağı üzere, çeşitli dönemlerde farklı şekillerde ele alınmış, köklü değişimler geçirmiştir. Kent 20. Yüzyılın ikinci yarısına dek büyük yıkımlara sahne olurken sonraki dönemlerde koruyucu ilkeler çerçevesinde koruma altına alınmıştır (Aygen, 1992; Ilgın, 2001; MacDougall, 2011).

1910 yılında I.B.A. "Internationale Bauausstellung Berlin GmbH" adıyla merkezi yönetim tarafından düzenlenerek başlatılan ve ana teması ‘Büyük Berlin’in imarı için genel şehir planı olan yarışma niteliğinde ‘Ulusal Şehircilik Sergisi’ gerçekleştirilmiş, sonraki yıllarda da farklı temalarla devam etmiştir (MacDougall,2011; Arın, 2002). Bu şekilde 1870’lerden itibaren yayılarak gelişen kent için düzenli bir gelişim planlaması ve Büyük Almanya için görkemli bir başkent inşa edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda sağlıksız gelişmeye devam eden eski kent dokusu yani ‘taş kiracı kışları’ olarak adlandırılan ‘işçi yerleşimleri’nin de iyileştirilmesi için bir gerekçe oluşturacağı düşünülmüştür. (S.T.E.R.N., 1990; Arın, 2002)

I. Dünya Savaşı sonrası döneminde, 1920 yılında Berlin’de 130 bin gibi yüksek değerlere ulaşan konut açığı nedeniyle planlama çerçevesinde köklü değişimler yaratan kararlar alınmıştır. Bölgede daha önce de bahsedildiği gibi bir reform gerçekleştirilerek ‘Büyük Berlin İdari Birimi’ kurulmuş, bu birim tarafından kentin planlaması ve geleceğine ilişkin bir dizi karar alınmıştır. Bunlardan en önemlileri kiracıların haklarının korunması ile ilgili yeni yasalar düzenlenerek konut kalitesine ilişkin olması gereken normların getirilmesi olmuştur. Bu kapsamda bodrum ve çatı aralarının konut olarak kullanımı yasaklanarak devlet destekli toplu konut projeleri hayata geçirilmiştir. 1910 yılında başlayan ve 1938 yılında ‘Uluslararası Yapı Sergisi’ (Interbau) adını alan sergi projelerinin devamı, ‘dar geçimliler için konut’, ‘büyük sitelerde toplu konut inşaatı’ temalarıyla devam etmiştir. (S.T.E.R.N., 1990; Arın, 2002; Droste veKnorr-Siedow, 2005)

1950’li yıllardan itibaren güncel şehircilik yaklaşımlarını esas alan anlayışlar benimsenmiş, bu doğrultuda projeler üretilmiştir. 1953 yılında düzenlenen yarışma sonucu belirlenen projeler, 1957 yılında bu defa ‘inşa edilmiş’ yapılardan oluşan ‘Uluslararası Yapı Sergisi’ kapsamında gösterilmiştir. Bu sergi sonucunda Berlin’de savaş sonrası dönemde başlayan modern mimari esaslı planlama anlayışıyla ışık alan, az yoğun ve yeşil alanlı sosyal konutları içeren ‘Hansa Viertel’² mahallesi rojesi önemli mimarların katkısıyla gerçekleştirilmiştir. (S.T.E.R.N., 1990; Arın, 2002; Droste veKnorr-Siedow, 2005)

Şekil 4.16 : IBA 1952/57, Hansa Viertel Yerleşimi.

² Hansa Viertel 1950’li yılların başından itibaren Doğu Berlin’de, Stalinallee’de (bugünkü Karl-Marx-Allee), sosyalist mimarinin kapitalist mimariye üstünlüğünü kanıtlama hedefiyle devlet eliyle gerçekleştirilen ilk toplu konut yerleşimidir (Lorenz, 2001; Url). Bölgenin 1938 nüfusu 7.000, bu projeye göre 1958’de planlanan nüfus 3.500’dür.

4.4 Berlin’de Göç Sonrası Kentsel Mekan Değişimi

I. Dünya Savaşı’nın Berlin’inde nüfus 2.7 milyonu geçerken nüfusun büyük bir çoğunluğunu işçi sınıfı oluşturmaktadır (Arın, 2002). Ancak Berlin-Kreuzberg’e işçi göçü 1968’den sonra başlamıştır.

Kreuzberg ve Berlin’in diğer semtlerinde Türklerin mekansal kullanımları incelendiğinde iki konu ön plana çıkmaktadır. Türklerin açık alanlarda yani park alanları ve arka bahçe kullanımları ile ilgili gözlemler doğrultusunda Kreuzberg’deki Türklerin konut arka bahçe kullanımları çok sık olduğu görülmektedir. Bazı arka bahçeler neredeyse sadece Türk ve diğer yabancı göçmenler tarafından kullanılmaktadır. Almanların az olduğu bloklarda çok nadiren arka bahçe kullanılmakta iken Türk kadınlar arasında özellikle de evde olanlar için çocukları ile birlikte çay içmek gibi etkinlikler için bahçeye kullanımı yaygındır. Türkler, kendilerini komşu Türklerle birlikte oraya ait kılmakta, bundan dolayı yine kendi oluşturdukları şartlar bazında kendilerini o çevreye ait hissetmektedir.

1987’de sosyolog Gude tarafından, Kreuzberg’deki Türklerin Konut ve konut arka bahçelerinin kullanımlarıyla ilgili yapılan araştırmada da Türk aileler Kreuzberg’te yoğun olarak konut arka iç avlularını kullandığı değerlendirilmiştir (Depeli, 2009).

Türklerin yoğun olarak kullandığı diğer bir kentsel mekan ise park alanlarıdır. Bu alanlarda Türkler hafta sonlarında çocukları ve komşuları ile birlikte piknik yapmakta, kendi kültüründen gelen bir geleneği sürdürmektedir. Parkın diğer bölgelerinde ise çoğu Almanlardan oluşan gençler bu yeşil alanı daha çok güneşlenmek için kullanırken Türkler ile aralarındaki mekan kullanımları açısından farklılıklar gözlenebilmektedir.

Göç sonrasında mekansal kullanım açısından değerlendirilebilecek diğer bir unsur da pazar yerleridir. Berlin kentinin iki ayrı mahallesinde Türkler tarafından kurulan pazar yerleri mevcuttur. Yine Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Schöneberg ve Kreuzberg’te pazar kurulmaktadır. Türkiye’deki pazarlara çok benzeyen bu pazarlarda Türklere ait yiyecekler olarak Trabzon ekmeğinden, beyaz peynire kadar, yiyecek ve her türlü ihtiyacı bulmak mümkündür. Pazarda ayrıca her tür taze sebze ve meyve, börek ve kıyafet de satılmaktadır.

Bu farklılıklar düşünülüğünde göç sonrası kent mekanında meydana gelen değişimlerden bahsetmek mümkün olmaktadır.

4.5 Bölüm Değerlendirmesi

Berlin'in kentsel gelişimi ile tarihsel süreci ile birlikte Almanya tarihinin önemli periyodları dahilinde ele alınarak incelenmiş, bu dönemler sonunda geçirdiği mekansal gelişim ve değişim ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Türk göçmenlerin kentsel değişim ve gelişim üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Berlin, tarihsel gelişimi sürecinde Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir ivme ile gelişirken kent dokusunda da belirgin değişimler olmuştur. Berlin'de ekonomik büyümenin yarattığı işgücü ihtiyacına yönelik göç almaya başlamasıyla artan nüfusun talepleri doğrultusunda artan konut ihtiyacı büyük blok yapılarla karşılanmıştır. Berlin'in tipik blok gelişimi bu dönemlerde ortaya çıkmış, blok içinde daha çok dağınık biçimde dekoratif avlular ve parklar oluşmuş, aynı dönemde kent çeperlerinde villa tipi konut alanları da gelişmeye başlamıştır.

Berlin ulaşım sistemi tarihsel açıdan çok esi yıllarda Hobrecht planı ile oluşmaya başlamış, daha sonraki planlarda Avrupa genelinde yayılan şehircilik akımları doğrultusunda geniş cadde ve bulvarlar oluşturulmuştur. Berlin kentinin merkezinde yer alan 207 ha alanda yayılmış olan 'Tiergarten Parkı' ve çeperlerde orman alanları ile yeşil alan açısından zengindir.

Berlin'in kentsel gelişiminde savaşlar ve tarihi olaylar kadar göçmen nüfus da etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın Berlin'inde nüfusun büyük bir çoğunluğunu işçi sınıfı oluşturmaktadır.

Kreuzberg ve Berlin'in diğer semtlerinde Türklerin mekansal kullanımları incelendiğinde Türklerin açık alanlarda yani park alanları ve arka bahçe kullanımları ile ilgili gözlemler doğrultusunda Kreuzberg'deki Türklerin konut arka bahçe kullanımları çok sık olduğu görülmektedir. Türkler, alışkanlıkları ve yaşam biçimlerini yansıtmakta bundan dolayı yine kendi oluşturdukları şartlar doğrultusunda kendilerini o çevreye ait kılmaktadırlar.

5 ALAN ÇALIŞMASI: KREUZBERG, WRANGELKIEZ

Bu bölümde tezin yöntemi kapsamında alan çalışması için seçilen Kreuzberg ilçesi ve ilçe içinde yer alan mahalle ölçeğinde bir birim olarak Wrangelkiez bölgesi detaylı olarak incelenmektedir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi Türk göçmen nüfusu ve bu durumun etkisiyle mekansal olarak Türklere ilişkin önemli özellikler kazanmış bir bölge olan Kreuzberg ilçesinin genel özellikleri ve göç tarihindeki yeri ele alınmıştır. Bu kapsamda ilçede göç öncesi ve göç sonrası meydana gelen mekansal değişimler Wrangelkiez'de mahalle ölçeğinde detaylı analizler ve sözlü görüşmelerle desteklenerek incelenmiş, Türk göçmenlerin bu bölgelerin kentsel gelişimi üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

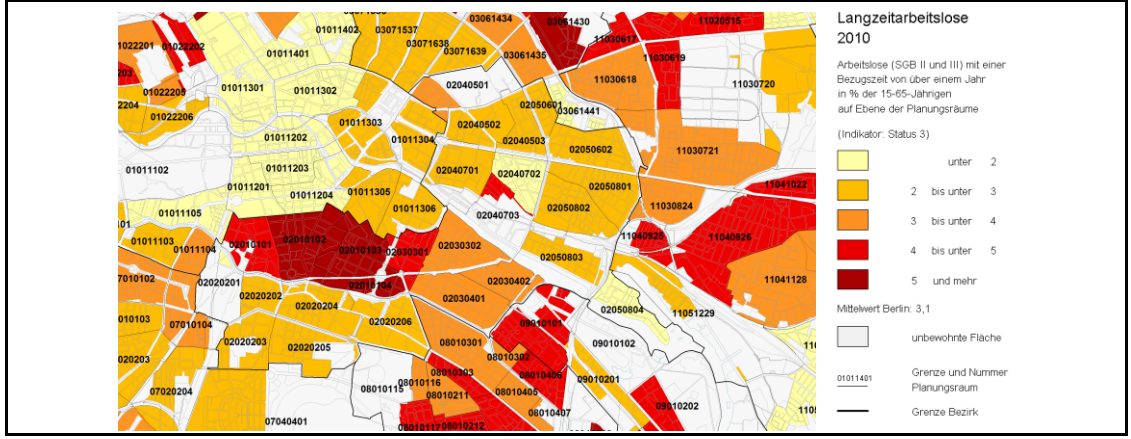
5.1 Kreuzberg

Kreuzberg İlçesi, 12 yönetsel birime ayrılmış olan Berlin'in bu bölgelerinden biridir. 2001 yılına kadar doğu ve batı Berlin'in ayrı ilçeleri olan Friedrichshain ve Kreuzberg bu tarihten itibaren yapılan bir idari reform çerçevesinde birleştirilerek Friedrichshain-Kreuzberg adını almıştır.

Alan çalışması için seçilmesinin nedeni bölgede yaşayan Türk nüfusun oldukça yüksek olmasıdır. Tarihinin başlangıcından bu yana çeşitli yerlerden gelen göçmenlerin yaşadığı bir bölge olduğundan bölgenin kentsel gelişimi de bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir.

5.1.1 Konumu, büyüklüğü, demografik özellikleri

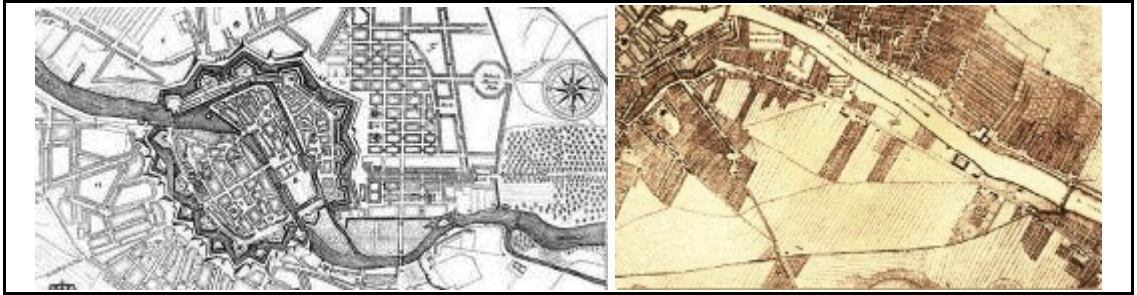
Kreuzberg-Friedrichshain, 20,2 km² yüzölçümüyle Berlin'in en küçük ancak 13.389 kişi/ km² ile en yoğun nüfusa sahip ilçesidir. Stratejik açıdan Berlin'in kalbi olarak nitelendirilen merkezinde yer almaktadır. Spree nehri ile ayrılan ilçede Friedrichshain, bölgenin doğu yakasını temsil ederken Kreuzberg batı Almanya tarafını oluşturmaktadır.

Şekil 5.3 : 25 yaş altı işsiz oranı.

5.1.2 Göç öncesi kentsel gelişimi

Kreuzberg tarihsel gelişimi, 1685 yılında Berlin'in Prusya Prensiği yönetim merkezi olduğu dönemlerde başlar. Dönemin 1685 tarihli 'Lavigne' ve 1723 tarihli Dusableau planlarında Kreuzberg, Berlin eski kent surununun hemen sınırında tamamı tarım arazisi olan, neredeyse hiç yapılaşmamış bir bölgedir (Lorenz, 2001; MacDougall, 2011). Aşağıda 1737 yılı ve 1722 yılında bölgenin planı ve görünümü görülebilmektedir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 : 1737 yılı planı ve 1722 yılında bölgenin görünümü

1798 yılında bölge henüz yapılaşmaya açılmamış durumdadır (Şekil 5.5.). 'Kreuzberg' adını, 1821 yılında o dönemde Götz'scher Weinberg (Götz Bağları) olarak bilinen tepeye K.F. Schinkel tarafından özel olarak tasarlanan 'Anıt'ın tepesindeki Haç'tan alır (S.T.E.R.N., 1990; Lorenz, 2001).

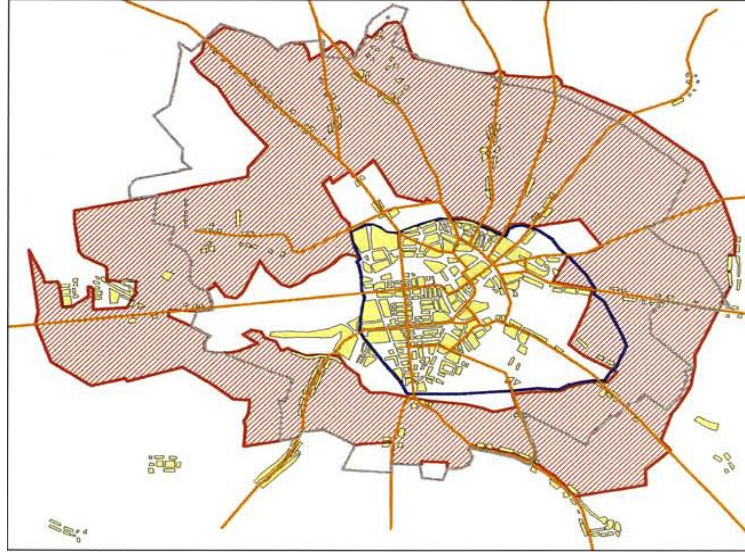

Şekil 5.5 : 1798 Yılı Planı, Kreuzberg

Kreuzberg bölgesinin kentsel gelişimi ise; daha önce de belirtildiği gibi 1840 yılında P.J. Lenne tarafından Berlin ve çevresini içine alarak hazırlanan ‘Nazım Plan’ ile başlamıştır. 1841 yılında ise alanın çevresini de kapsayan bir imar planı ile Kreuzberg yapılaşmaya açılmıştır. Bu planlama ile hızla endüstrileşmekte olan kente kırdan göç eden nüfusun çarpık kentleşmeye neden olmayacak şekilde yerleştirilmesi amaçlanmıştır (Lorenz, 2001; Ewert ve Evers,2010; MacDougall, 2011).

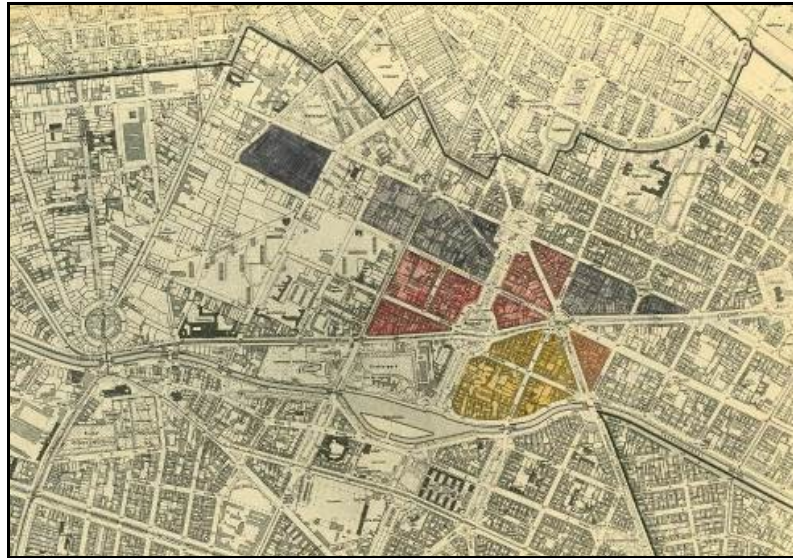
Bu plan ile döneminde bir ‘romantik’ olarak nitelendirilen Lenne, Wassertor, Oranien, Mariannen, Moritz, Heinrich isimleriyle bilinen çok sayıda meydan ile Landwehr kanalı ve Luisenstadt kanalını içine alan çok yönlü esnek bir yerleşim bölgesi tasarlamış, alçak dış cepheler ile avlulu blok yapılaşma ve küçük çaplı iş yerleri önermiştir. Lenne planında, Luisenstadt kanalının geçtiği bölgede sanayi alanı kurulması planlanmış, bu nedenle 1926’da kanalın üstü kapatılmıştır (S.T.E.R.N., 1990; Lorenz, 2001).

Bölgenin ilk kentsel gelişiminin ‘Luisenstadt Kanalı’nın bulunduğu alanda başladığı anlaşılmaktadır. Luisenstadt’ın doğusunda kalan ve daha sonraları Güney-Doğu 36 (SO 36) posta kodunu alan bölge ise, 1862 senesinde James Hobrecht tarafından hazırlanan şehir genişletme planı ile imara açılmıştır. Dairesel bir gelişme öneren ve modern bir kanalizasyon sisteminin temelini oluşturan ‘Hobrecht Planı’ (Şekil 5.6), Luisenstadt imar planının kötü bir devamı niteliğinde olmuştur (S.T.E.R.N., 1990).

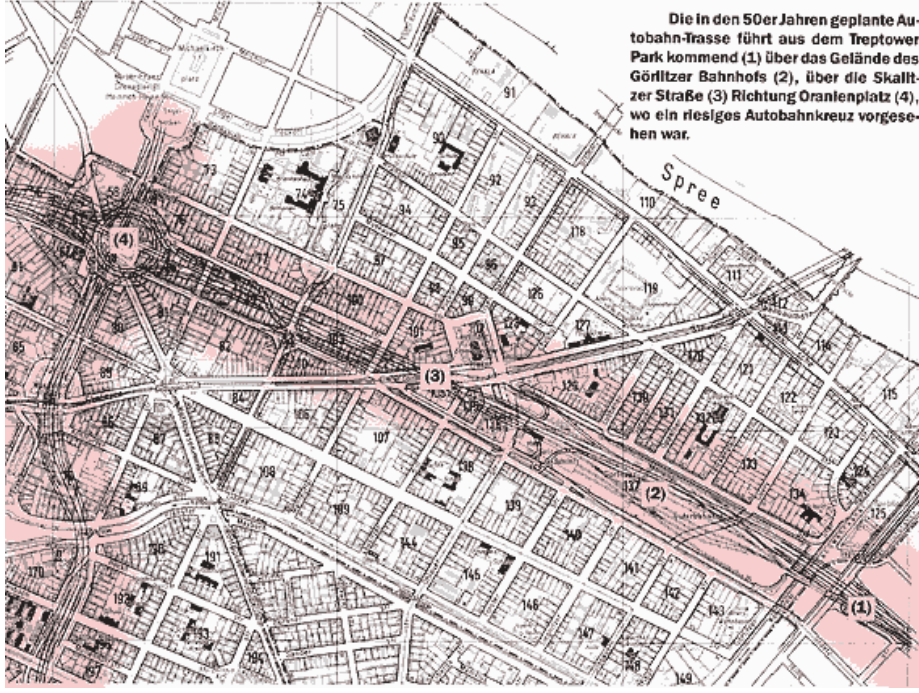
Şekil 5.6 : 1862 Hobrecht Planı gelişme aksı

Kreuzberg'in SO 36 bölgesinde uygulanan bu planda alt yapı tesislerinin maliyeti konusunda tasarruf yapılması amacıyla blokların iç avlularının büyük ve iç içe geçmiş binalarla doldurulması, meydanların ve yeşil alanların azlığı dikkat çekmektedir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7 : 1926 Yılı Planı, Kreuzberg

Aynı dönemde inşa edilen Görlitzer İstasyonu ile birlikte demiryolu geçişi için yeni alanlar gerekliliği doğunca bu planda revizyon yapılmış, özellikle doğu batı doğrultusunda yer yer yıkımlar söz konusu olmuştur. Ancak bölgede asıl geniş çaplı yıkımlar Almanya genelinde göçün başladığı dönemlerde özel sektörün düşük kaliteli büyük bloklar inşa etmek istemesiyle ortaya çıkmıştır. (Lorenz, 2001; Aygen, 1992).

Şekil 5.8 : (1)Treptower Park Girişi, (2) Görlitzer Tren İstasyonu, (3) Skalitzer Caddesi, (4) Oranienplatz Meydanını İçine Alan Wrangelkiez Bölgesi

1864'te başlanarak 1868'de kullanılmaya başlanan Görlitzer istasyonu çevresinde hızlı ve ucuz olarak inşa edilen bu binalara Schlesien'den gelen işçiler yerleştirilmiştir. Başlangıçta yüksek olmayan blok dış cephelerindeki binalar zamanla, özellikle 1880-1900 arasında, yoğunlaşmış, yükseltilmiş ve iç avlulara daha yoğun binalar yapılmıştır. Bunun sonucunda bölge, sağlık koşulları açısından oldukça sorunlu, karanlık, sıhhi tesisatı yetersiz binaların yer aldığı bir “işçi yerleşim bölgesi” haline dönüşmüş; artan nüfus ve yoğunluğun sonucunda hem oturlan hem de çalışılan yer anlamına gelen “Kreuzberg karışımı” ortaya çıkmıştır (S.T.E.R.N., 1990; Lorenz, 2001; MacDougall, 2011).

Demiryolu geçişi ile bölgenin kentsel gelişimi beklenenden çok daha hızlı gerçekleşmiştir (S.T.E.R.N., 1990; Lorenz, 2001; Ewert ve Evers, 2010). Bölgeye adını veren Kreuzberg Anıtı'nın, yeni yapılan yüksek yapılar arasında kaybolmaya başlaması nedeniyle 1878 yılında 8m yükseltilerek 21 derece kendi etrafında döndürülmüş olması da bölgede, hem yatayda hem de düşeyde hızlı bir kentleşme yaşandığını doğrular niteliktedir.

1685 yılında Lenne planı ile başlayan kentsel gelişim 1900'un başlarında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde büyük ölçüde tamamlanmış ve Luisenstadt bölgesi, çok yoğun nüfusu olan, hemen hemen her parselinde binaların yükseldiği bir şehir

durumuna gelmiş, dünyanın en büyük ‘işçi kıışlaları’ olarak adlandırılmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda, diğer bölgelerle kıyaslandığında Kreuzberg’in daha iyi korunduğu gözlene de konut dokusunun bir kısmı hasar görmüştür.

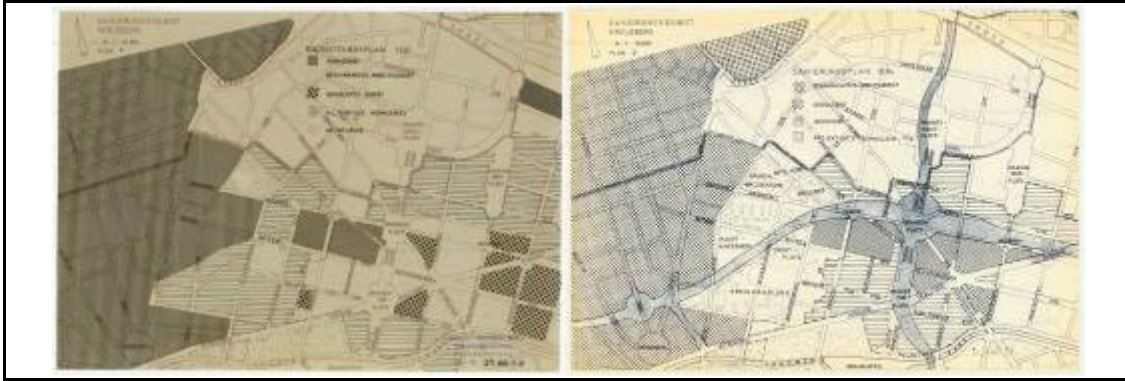
Şekil 5.9 : Savaşta hasar gören yapılar (1945).

1950’li yıllardan itibaren, artan köhneme ve eskimeler nedeniyle Kreuzberg, Kentsel Yenileme Stratejileri kapsamında çeşitli mimari denemelere sahne olmuştur (Aygen, 1992; MacDougall, 2011). 1960’larda Berlin duvarının inşasıyla Kreuzberg ikiye bölünmüş; duvarın geçtiği yerlerdeki yapılar büyük değer kaybına uğrarken bölgedeki eskime de hızlanmıştır.

Kreuzberg’te İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı hasarla başlayan eskime, 1950’lerde devam etmiş, 1961’de Kreuzberg’in ortasından geçirilen Berlin Duvarı’nın inşası ile daha da hızlı bir etki göstermiştir. Aynı zamanda duvarın geçişi Kreuzberg’i kentin merkezi iken çeperde kalan bir yerleşim haline getirmiş, yolların kesilmesiyle bölgenin güneydoğusunda yer alan Treptow Ormanları ve dinlenme yerleri ile bağlantısı da kesilmiştir.

Diğer yandan 1950 ve 1960’lı yıllarda Berlin genelinde yapılması düşünülen ‘büyük otoyol ağı’ projesi kapsamında güney ve doğu ulaşım aksları Luisenstadt’ta keşimmektedir (MacDougall, 2011; Aygen, 1992). Böylece yeni trafik planlaması ile birlikte ‘Şehir Yenileme Planları’ gündeme gelmiş ve planlanan büyük otoyolların

yanına işletmelerin yerleştirilmesiyle eski blokların yıkılarak yerini çok katlı yeni binalara bırakması önerisi getirilmiştir (Şekil 5.10).

Şekil 5.10 : 1961 Yılı Planı Ve 1963 Yılı Otoyol Ağı Gösterir Plan

Bu planlar, eski evlerin yıkım beklentisi içinde bakımsız bırakılmalarına, kamu ve özel inşaat şirketlerinin de bölgeyi tamamen yıkıp yeniden yapma amacıyla evleri satın almalarına neden olmuştur. 1960'larda yapılması düşünülen otoyol projesi ile Oranienplatz Meydanı yakın çevresinde bazı yapılar yıkılmış, yerine büyük konut projeleri hayata geçirilmiştir (Lorenz, 2001, MacDougall, 2011).

5.1.3 Göç sonrası kentsel gelişimi

Berlin Duvarının inşasıyla aynı dönemlerde başlayan Türk işçi göçü, Kreuzberg'e 1968'den sonra ciddi anlamda başlamıştır. Bu dönemde uygulanan Berlin'e gelen göçmenlere verilen teşvik primleri etkili olmuştur (S.T.E.R.N. 1990; Arın, 2002; Aygen, 1992).

Berlin ve Kreuzberg'te yaşayan göçmen nüfusa ilişkin yapılan araştırmalarda Türkler'in Kreuzberg'i tercih etmelerinde iki neden ön plana çıkmaktadır (S.T.E.R.N. 1990; Arın, 2002; Aygen, 1992) . Birincisi, bu bölgede uygulanan 60'lı ve 70'li yılların kent yenilenme politikasıdır. Dönemin politikacılarının ve özel sektörün bölgeyi yıkarak yüksek apartmanlarla ve aralarında geniş yollarla yeniden inşa etmek istemeleriyle, durumu iyi olanlar yıkılan kenti erkenden terk etmiş, geride sadece ekonomik düzeyi düşük olanlar kalmıştır. Yenileme çalışmaları sonrası Kreuzberg'te geriye eskiden yerleşmiş olandan çok farklı bir topluluk kalmıştır. İkinci neden ise Almanya'nın bazı büyük şehirlerinde eski ve ucuz yapıların giderek azalmış olmasıyla ucuz barınma ihtiyacında olan göçmenlerin Kreuzberg'e yönelmesidir.

Kreuzberg, hem Berlin duvarı inşasıyla çeperde kaldığından hem de yıkımların etkisiyle boşaltıldığından göçmenler özellikle buralara yönlendirilmişlerdir (S.T.E.R.N. 1990; Lorenz, 2001; MacDougall, 2011). Bunun sonucunda yıkılmayı bekleyen bölge harabeleşmeye başlamış, geride ekonomik durumu elverişli olmadığından kalanlar ile bölge sakinlerinin sosyal yapısı da değişikliğe uğramıştır.

Ancak bölgenin kentsel gelişiminde göçmen nüfus kadar, devletin planlama politikaları çerçevesinde yürüttüğü kentsel projeler de etkili olmuştur. Bu nedenle bölgede yaşayan nüfus profili ile kentsel stratejilerin etkilerinin paralel olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır. Bu doğrultuda Kreuzberg'te göç süreci ve göçün etkisi, kentsel planlama stratejileri ile birlikte incelenmiştir.

5.1.3.1 Kreuzberg'te kentsel yenileme projeleri

S.T.E.R.N. (1990) tarafından hazırlanan raporlarda da bahsedildiği üzere Kreuzberg'in çöküşünün başlıca nedenleri; “yaşlı ve uzun süre ihmal edilmiş yoğun yapılaşma ve kullanıma uğramış, ayrıca sık sık konut ve işletme çeşitliliğinin de zararlarına uğramış bir blok dokusu” olarak kullanılmış olmasıdır. Bunun sonucunda bölgenin Kentsel Yenileme Programları çerçevesinde ele alınması gündeme gelmiştir. Bu programlar çerçevesinde Kreuzberg çeşitli dönemlerde çeşitli uygulamalara sahne olmuştur.

- **Yeniden Geliştirim Programı**

Kreuzberg'te ilk yeniden geliştirim yöntemleri uygulanmasına 1960'larda başlanmıştır. Bu dönem aynı zamanda Almanya'ya Türk göçünün başladığı dönem ve Berlin'i ayıran duvarın inşa edilmesiyle de aynı döneme denk gelmektedir. 1963 yılında Kreuzberg, Kentsel Yenileme Programında ‘içinden duvar geçip de kentle özgün bağlantısını yitirdiği’ gerekçesi ile “yıkım-yeniden yapım bölgesi” ilan edilmiştir (MacDougall, 2011; Aygen, 1992).

Aşağıda yer alan planda ilan edilen bölgenin sınırları görülmektedir (Şekil 5.8). Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından 1959 ve 1961 yılları arasında gerçekleştirilmesi planlanan 'Yeniden Geliştirim Programı' kapsamında hazırlanan raporda 470 bin yapıdan oluşan konut stoğundan 40 bin konutun iyi durumda olduğu, 430 bin konutun ise onarım gerektirdiği, bu konutlardan 180 binin güçlendirme yapılarak yenilenebileceği ancak 240 bin konutun yıkılması gerektiği belirtilmiştir.

önden veya avludan ulaşım vb.) ve kullanım şekli. Bu kriterler çerçevesinde yenilenmesi planlanan 56 bin konuttan 20 bini 1870 yılından önce, 36 bini 1870 ve 1885 yılları arasında inşa edildiği tespit edilmiştir.

1969'da Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından davetli bir yarışma ile beş mimar çağrılarak bir yenileme projesi hazırlamaları istenmiştir. Mimarların tarihi yapıların yıkılmasına ve dokunun zarar görmesine tepki olarak hazırladıkları alternatif ortak koruma planı ise; koruma ilkelerine uymayacak şekilde %90 oranında yıkım öneren bir proje olmakla birlikte mevcutta karma (konut/işyeri) olan dokunun aksine sektörlerin ayrılmasını öngörmektedir (Aygen, 1992; MacDougall, 2011).

Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu'nun ve projenin yürütücüsü Rolf Schwedler tarafından 1972 yılına kadar bu programın devam etmesi amaçlanmış, 1970'lerde öngörülen projeler çerçevesinde kent yer yer yıkılıp yeniden inşa edilmeye başlanmış, proje kapsamında büyük konut projeleri hayata geçirilmiştir (MacDougall, 2011). Ancak yıkımı finanse eden kamu fonlarının artan inşaat maliyetleri nedeniyle giderek azalması ve yapılan planlanan başarıya ve doluluğa ulaşmayan projelerin beklenen talebi görmemesi 'yeniden geliştirim' sürecini sekteye uğratmıştır (S.T.E.R.N., 1990; MacDougall, 2011).

Bu nedenlere bağlı olarak özel sektör yatırımları durunca; caddeleri çıkmaz sokaklara çeviren devasa beton bloklar, boş dükkanlar, bürolar, konutlar ve çöplük olarak kullanılan boş otoparklar ile Kreuzberg harabe semte dönmüştür. İkinci Dünya Savaşı ve Berlin duvarı kadar, 1960 ve 1970'lerde benimsenen yeniden geliştirim planlarının da kentin tahribata uğramasında önemli bir etken olduğu görülmektedir (MacDougall 2011; Aygen, 1992).

Bölgede 20.000 boş tutulan konuta karşı, 50.000 kişinin kiralık ev araması, "onarım olmayan yere işgalci girer" sloganının geniş kitlelerce olumlu karşılanmasına neden olmuş, Berlin genelinde başlayan işgaller 1981'e kadar sürmüştür (Aygen, 1992).

1971 yılında Almanya genelinde yürürlüğe giren "Şehirleri Geliştirme Teşvik Yasası" ise daha çok ev sahiplerinin yenilemeye katılımını öngördüğünden, kiracı oranlarının çok yüksek olduğu Kreuzberg'de etkili olamamıştır. Her ne kadar 1974 yılında kiracıların "bilgilendirilmesi" amacıyla imar planını tanıtım kampanyası açılmışsa da bu kampanya sırasında planın yalnızca bilgilendirilme düzeyinde sunulduğu, kullanıcıların planda değişiklik yapamayacağı vurgulanmıştır. Bu

toplantıda kullanıcılar kira artışı ve onarılan konutların niteliği ile taşınma koşullarının belirsizliği ve tarihi yapıların yıkımı nedeniyle plana tepki göstermişlerdir (S.T.E.R.N., 1990).

Hem özel sektörün sektörel planlamaya dönmesi hem de binaların yıkımı ve kiracıların semtten uzaklaştırılmasını öngören yeniden geliştirme politikalarının sonuca ulaşmaması ile Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından semt sakinlerinin ihtiyaçlarına uygun bir şehir yenileştirme uygulamasının düşünülmesi gerektiğine karar verilmiştir. 1972'den itibaren koruma ağırlıklı bir yenileme eğilimi başlamıştır (Aygen, 1992, S.T.E.R.N., 1990). Kentin dış görünümünü güzelleştirme ve blok iç kısımlarının yıkımı ile belli sayıda yapıların yeni bina standartlarına göre modernleştirilmesi süreci başlamıştır. Bu süreç aynı zamanda bölgede ağırlıkta olan kiracıların da katılımını öngörmektedir. Bu nedenle 1978'den itibaren yerel yönetim katılım koşullarını düzeltmek ve katılım oranını yükseltmek amacıyla "Topluluk işçileri" olarak tanımlanan 4 kamu görevlisi tayin etmiştir. Bu görevlilerin bölgedeki evleri tek tek dolaşarak kullanıcıları katılıma ikna etmeleriyle Eylül 1978'de sürekli toplantı düzenlenebilecek kadar kullanıcı temsilcisi seçilebilmiştir S.T.E.R.N., 1990).

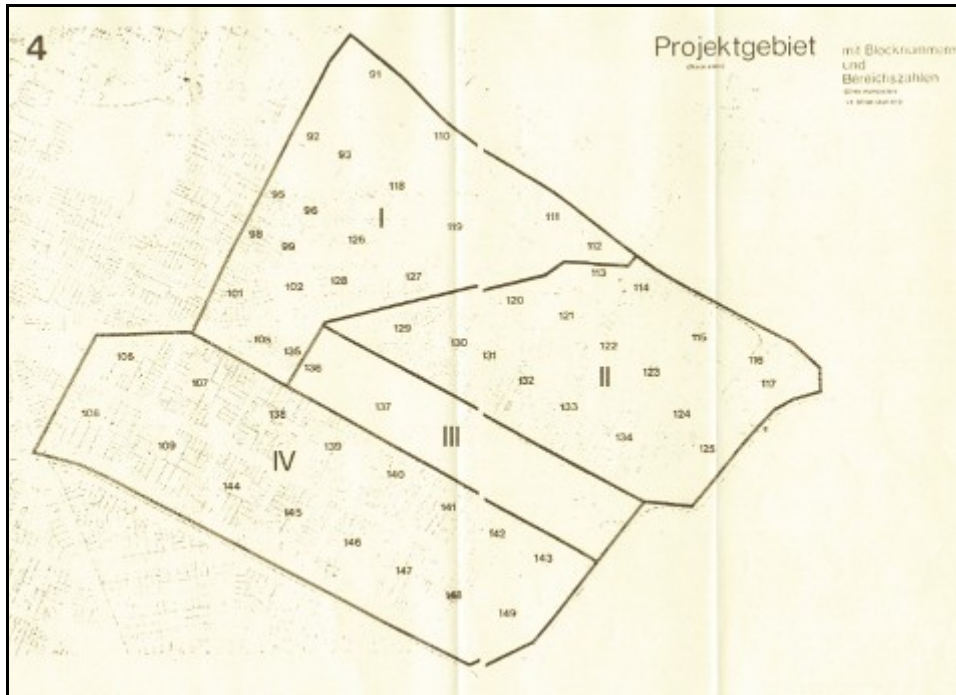
- **Kreuzberg için Stratejiler fikir yarışması**

1978 yılında Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından sosyal ve fiziki açıdan sorunlu olan bölge için "Kreuzberg için Stratejiler" adıyla bir şehircilik fikir yarışması açılarak proje önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır (Aygen, 1992; Çelikhan, 1986). Eski Görliitzer İstasyonu ve çevresini içine alan Kreuzberg'in doğusunda kalan kısmı kentsel gelişmenin gerisinde kalmış bir probem alan olarak belirlenmiş, mevcut istasyonun işlevini yitirmiş olması, coğrafi açıdan çeperde kalan bir bölge olması ve işçilerden oluşan nüfus profili ile yeniden ele alınması gereken bir alan olduğu kararı verilmiştir (Çelikhan, 1986).

'Kreuzberg için Stratejiler' başlıklı fikir yarışması sonuç raporunda (Çelikhan, 1986) esas hedefleri Kreuzberg'in SO 36 Bölgesinde konut durumunun düzeltilmesi, mevcut sosyal çatışmaların ortadan kaldırılması, halkın katılımının sağlanması şeklinde sıralanmaktadır. Bu kapsamda halkın katılımını öngören, ilçe için model oluşturacak bir proje çıkması hedefiyle açılan yarışmada proje komisyonu tarafından yapılan ilk elemelerde toplam 11 çalışma ödüllendirilmiş, projeler halkın katılımına sunulmuştur. Ancak halk katılımı aşamasında talebin azlığı nedeniyle projeler için

tanıtım ve halkın özellikle Türklerin katılımı için ilgi çekmeye yönelik teşvik çalışmaları yapılmıştır (Çelikhan, 1986). Aynı raporda halkın katılımının 'yarışma alanına yönelik kendi düzeltme teklif ve programlarıyla katılması, yarışma eserlerinin değerlendirilmesinde ve seçiminde komisyonla beraber karar vermesi, bölgede gözle görülen sosyal ve yapısal problemlerin çözüm imkanları üzerinde böge sakinlerinin birlikte fikir yürütmesi, proje komisyonu tarafından uygulanabilir olarak seçilen modernleştirme programının uygulanmasında beraber çalışılması' şeklinde olabileceği belirtilmiş, bunun için halk gruplarının teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çelikhan, 1986).

Halkın katılımını sağlamaya yönelik şehir semt merkezi toplantı binası belirlenmiş, modernleştirme birliği kurulmuş, her semt ve blok için ayrı kişiler görevlendirilmiş, planlama merkezi ve blok merkezleri kurulmuş; ayrıca iletişim, projeyi doğru tanıtmaya ve hukuki düzenlemeler gibi metotlar belirlenmiştir. Aşağıda yer alan şekil proje alanını ve parselleri göstermektedir (Şekil 5.13).

Şekil 5.13 : Yarışma Konusu Proje Alanı (Çelikhan, 1986)

Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu çalışmaları değerlendirme aşamasında prejelerin istenen tüm kriterleri sağlamamış olsa da hiç bir önerinin boşa gitmemesi görüşünde olmuş, bu nedenle proje hazırlık grubunun gelen önerilerin bütünü için bir teklif

listesi hazırlamasına karar vermiş, proje önerileri bu kriterler bazında değerlendirilmiştir (Çelikhan, 1986).

○ *İletişim ve haberleşme;*

Misafir evleri, 'Kreuzberg'liler için Haftasonları' başlıklı toplantılar, Spor etkinlikleri, Semt gazetesi ve bölge televizyonu yoluyla haberleşme, buluşmalar için SO 36 bölgesinde kültür merkezi ve kahve belirlenmesi

○ *Tanıtım aktiviteleri;*

Yarışmalar, 'Kreuzberg Yarın' eğlenceleri düzenlenmiş, Kreuzberg için semboller, resim ve renklerle duvarların boyanması etkinlikleri, Sempozyumlar düzenlenmesi

○ *Hukuki düzenlemeler;*

İnterdisipliner bir proje grubu kurulması, kiracıların haklarını bilmesi ve uygulamasına yönelik yönlendirme, projelerin uygulanmasına yönelik yönetmelikler oluşturulması

○ *Yabancı nüfus;*

Türkler baz alınarak yabancıların göçlerine yönelik şartların yumuşatılması, Türkler bloku, yabancı ve Almanlar için geleneksel halk oyunları geceleri, iki dilde okulların açılması, cami, Türk pazarı, Türk dükkanları sokağı, Türkler için kahvehane ve çay bahçeleri, Türkçe ve Almanca radyo programları, Türk hamamı gibi düzenlemeler

○ *Yaşlılar ve çocuklar;*

Yetersiz olduğu bilinen kentsel donatıların arttırılması, yaşlılar için atölyeler, çocuklar için 145 numaralı blokta Oyunevi, çocuk oyun alanları arttırılması, çocuk ve gençlik evi kurulmuş, boş hacimlerin ve eski istasyon alanının yeşil alan olarak düzenlenmesi

- *Sanatkarlık ve üretim;*

Konusunda hobi ve zanaat atölyeleri, açık atölyeler ve yüksek metro ve tren yolu hattı altında küçük dükkanlar, el sanatları pazarları, inşaat yapımı ve konuta yönelik inşaat dükkanları
- *Bina ve iç avluların modernleştirilmesi;*

Mülkiyet tespiti yapılması, uygun yerlerde çatı bahçeleri oluşturulması, avluların kamu kullanımına açılarak su oyun alanları oluşturulması, yapıların modernleştirilmesi
- *Alan kullanımı;*

Boş konut alanlarının ihtiyaç dahilinde kullanılması, konutların birleştirilmesi, katların kullanım fonksiyonlarının değiştirilmesi, Haberkern-bloğunun 'İşçi Müzesi' olarak düzenlenmesi, erken endüstrileşme müzesinin açılması, okul bahçelerinin kamu kullanımına açılması, boş inşaat alanlarının geçici kullanımlar için değerlendirilmesi
- *Kamusal alanlar;*

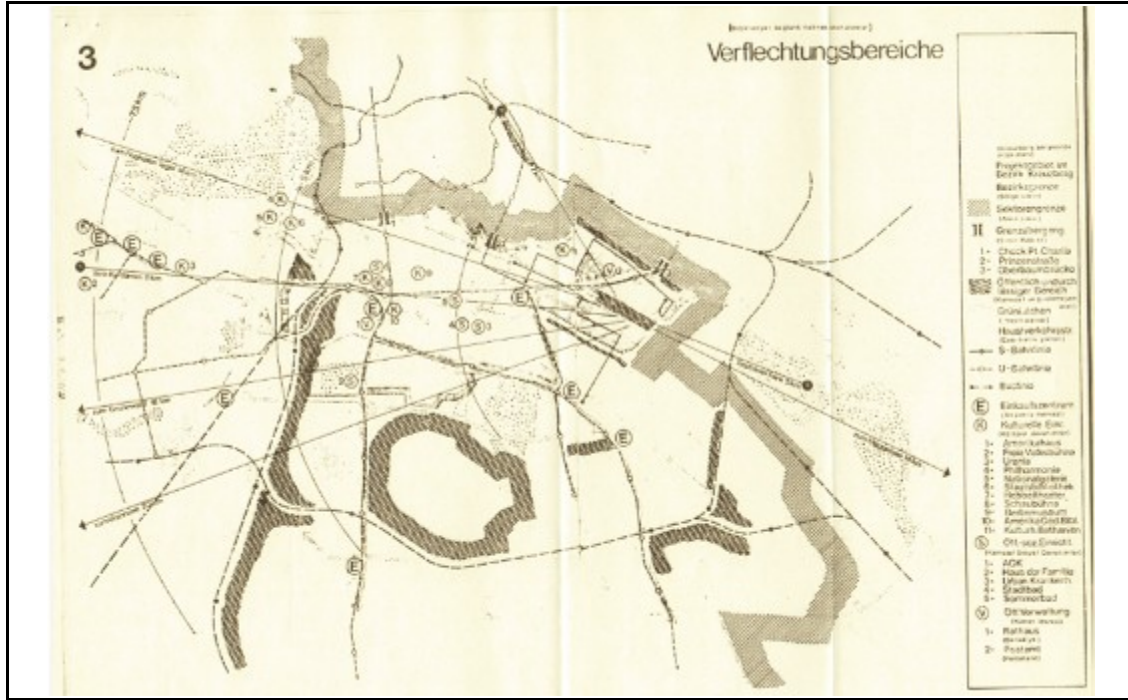
Bisiklet yolu ağı oluşturulması, halk parkı, çocuklar için Oyunevi, nehir kanalının sıhhileştirilmesi, Kreuzberg genelinde yeşil alanlar oluşturulması, Spree Parkının düzenlenmesi, Tempelhof eski havaalanının dinlenme parkı olarak düzenlenmesi, konutlarda zemin kat seviyesinin avlulara geçiş için uygun hale getirilmesi, yaya zonları belirlenmesi, trafiği azaltacak çözümler geliştirilmesi, Spree nehri kıyısının düzenlenmesi, SO 36 bölgesinde iç avlularda oyun alanları düzenlenmesi
- *Görlitzer İstasyonu;*

İstasyon işlevini yitirmiş olan alanın kamusal alan olarak düzenlenerek, paten kayma yolu, eğlence parkı, yüzme havuzu, spor alanları, çiftlik, liman yatağı, dalgalı havuz ve yeşil alan işlevi getirilmesi

Bu açıdan bakıldığında yönetimin halkın katılımını önemseydiği, projelerin başarıya ulaşmasında önemli bir aktör olarak gördüğü dikkat çekmektedir. Büyük bir bölümü

göçmenlerden özellikle de Türklerden oluşan kiracıların ev sahipleri ile iletişiminin sağlanması, evlerinden çıkarılmamaları, kiraların düşük tutulması, yapılması planlanan projenin sıhhileştirme projesi olmaması yönünde çalışmalar kiracı haklarının büyük ölçüde gözetildiğini göstermektedir.

Proje alanı Batı Berlin ve Kreuzberg çeperinde Spree Nehri kıyısında yer almakta, neredeyse üç tarafı Berlin Duvarı ile çevrilmiş durumdadır (Şekil 5.14).

Şekil 5.14 : Proje Alanının Çevresiyle İlişkisi (Çelikhan, 1986)

Kreuzberg coğrafi açıdan Friedrichstrasse'de yer alan Charlie's Check Point, Prinzenstrasse'de geçiş ve proje alanına doğrudan bağlantı sağlayan 'Oberbaumbrücke' köprüsü ile Batı Berlin'in Doğuya geçişinin sağlandığı 3 ayrı geçiş olan ilçe konumundadır. E ile gösterilmiş alanlar Alışveriş merkezlerini, K harfi Kültür tesislerini, S harfi kamu binalarını, V harfi kamusal alanları simgelemektedir. Proje alanı içinde yer alan ve yeşil alana dönüştürülmesi planlanan Görliitzer İstasyonunun yakın çevresinde bulunan Treptower Park ile mesafesi 5 km, doğusunda kalan Müggelsee göl parkı ile 14 km, Berlin'in merkezi ve meydanı konumunda olan Alexandrplatz ile 7 km'dir.

Bölgenin arazi kullanım planı incelendiğinde proje alanının ağırlıklı olarak WA ile gösterilen 'genel yerleşim alanları' ve Spree nehri kıyısında GI ile gösterilen endüstriyel alanlardan oluştuğu, bu alanların yapı emsallerine bakıldığında ne denli

yoğun yapılaşmalar olduğu görülmektedir (Şekil 5.15). Proje alanında daha önce de belirtildiği gibi donatıların ve yeşil alanların azlığı gözlenmektedir.

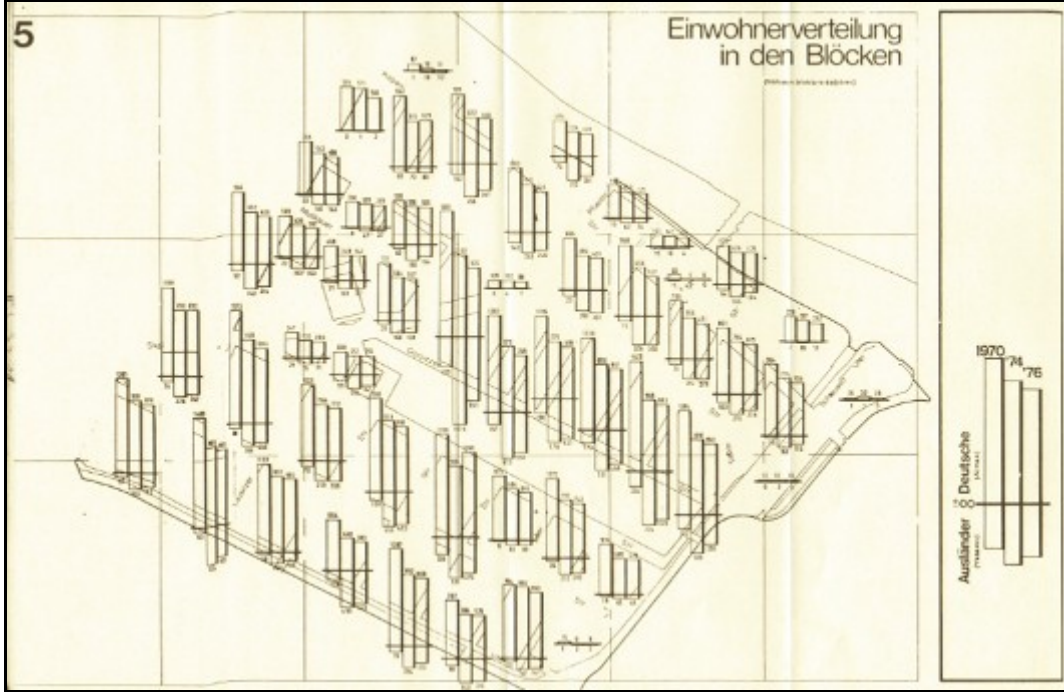
Şekil 5.15 : Proje alanı ve çevresi arazi kullanım planı (Çelikhan, 1986).

Proje alanının mülkiyet durumu incelendiğinde dikey taralı alanların Berlin Eyaleti mülkiyetinde, yatay taralı alanların Amerika Birleşik Devletleri mülkiyetinde, Görlitzer İstasyon alanının Devlet Demiryolları mülkiyetinde olduğu görülürken, yeniden geliştirim planlarının etkisiyle bölgeye ilgi gösteren büyük inşaat şirketlerinin mülkiyetinde olan alanlar dikkat çekmektedir (Şekil 5.16).

Şekil 5.16 : Proje Alanı Mülkiyet Durumu (Çelikhan, 1986)

Geriye kalan alanların büyük bir bölümü ise kentin farklı bölgelerinde yaşayan şahıslar mülkiyetinde olduğundan proje alanı kullanıcıları büyük ölçüde kiracılardan oluşmaktadır.

Şekil 5.17 : Proje Alanında Nüfusun Bloklara Göre Dağılımı (Çelikhan, 1986)

Yukarıdaki haritada (Şekil 5.17) grafiklerin üst tarafı Alman nüfusu, alt tarafı ise yabancı nüfus verileri belirtilerek sırasıyla 1970, 1974 ve 1976 yıllarında proje alanı nüfusunun bloklara göre dağılımı gösterilmektedir. Nüfusun önemli bir bölümünü göçmen kökenli kiracların oluşturduğu yapıya bakıldığında Spree Nehri kıyısına yaklaştıkça nüfusun ve özellikle yabancı nüfusun oldukça azaldığı, Gözrlitzer İstasyonu çevresinde ise yabancı nüfusun daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Düzenlenen yarışma sonrası proje komisyonu tarafından önerilerine göre; 'halk katılımını sağlama konusunda stratejiler' alanında 3 çalışma, 'sosyal ve eğitim alanı üzerine stratejiler' alanında 3 çalışma, 'Yapısal-hacimsel ve finansman modelleri' alanında 5 çalışma olmak üzere toplam 11 proje ödüllendirilmiştir (Çelikhan, 1986).

Yarışma sonucu ödüllendirilen projeler ayrı ayrı değerlendirilerek ortak noktalar oluşturulmuş ve projeler halkın katılımına sunulmuştur (Çelikhan, 1986). Değerlendirmeler neticesinde Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu'nun görevlendirmesiyle Kreuzberg Şehir Planlama Dairesi tarafından bir taslak proje oluşturulmuştur (Şekil 5.18).

Alanın yenilenme sürecinde yeni bina yapılmasından çok rahatsız edici cephelerin belirlenerek yenilenmesi, yapıların modernleştirilmesi yoluna gidilmesi, bazı binalara balkon ve cumba eklemeleri yapılması dikkat çekmektedir.

1978 yılının Nisan ayında 'Kreuzberg için Stratejiler Haftası' düzenlenmiş getirilen öneriler ve proje teklifleri halkın katılımına sunulmuştur.

- **1984/87 I.B.A. Berlin Uluslararası Yapı Sergisi (Internationale Bauausstellung Berlin GmbH)**

1910 yılında merkezi yönetim tarafından başlatılarak her dönem yeni bir temaya yönelik projeler geliştiren ve uygulayan I.B.A., Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından 1979 yılında Kreuzberg'te örnek yenileme yöntemlerini geliştirmek ve uygulanmasını sağlamak amacıyla yeni bir Uluslararası Yapı Sergisi düzenlenmekle görevlendirilmiştir (S.T.E.R.N., 1990; Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992). 1984 yılında Berlin'de yapılacak Uluslararası Yapı Sergisi'nde Kreuzberg'e ilişkin çözüm önerilerini tanıtmakla görevli olan kuruluş sergiyi 1987 yılında gerçekleştirmiştir.

1980 yılında I.B.A.'nın görevlendirildiği dönemde Kreuzberg'te mevcut durum tablolandırıldığında şu durum ortaya çıkmaktadır (Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992):

- Yenileme alanı : 224 ha
- Blok sayısı : 80
- Toplam Konut sayısı: 23 200
- Toplam Nüfus : 45 800 (Berlin)
- Yabancı Nüfus : 16.000 (%35)
- Türk Nüfus : 11.000 (%25)

I.B.A., uzaktan yönetilen geleneksel planlamadan farklı olarak yeni bir yöntemle orada yaşayan ve çalışanların katılımıyla, 'Koruyucu Kent Yenilemesi' ile kentteki tahribatın önlenmesini amaçlamıştır. Böylece 1982 ilkbaharında yetkili kurullar tarafından, Mart 1983'de ise Meclis tarafından resmen kararlaştırılan 'Koruyucu kent yenilemesi' yöntemi için Kreuzberg'de uygulanacak 12 katılımcı koruma ilkesi

belirlenmiş ve yönetmelik olarak yürürlüğe girmiştir (Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992; S.T.E.R.N., 1990).

Bu ilkeler çerçevesinde 1894 ile 1987 yılı arasındaki süreçte gerçekleştirilmesi planlanan projeler maddeler halinde belirlenmiştir:

- 485 yeni konut inşa edilmesi, 6.000 konutun onarılması ve kısmen modernleştirilmesi
- 1.500 öğrenci kapasiteli üç okul yapımı, 1.400 çocuk kapasiteli çocuk yauvası yapımı
- Yaklaşık 250 avlunun yeşillendirilmesi, 20 cadde kesimi ve alanın değiştirilerek yeniden düzenlenmesi
- Yaklaşık 20 projenin tamamlanması: gençlik ve kültür merkezi, yaşlılar yurdu, spor salonları, çocuk oyun yerleri, çocuklar için çiftlikler, parklar v.s.

Bunun sonucunda I.B.A. tarafından bölgede geçici olarak, tüm tarafların katıldığı Yenileme Komisyonu Çalışma Grubu yani katılımcı koruma çalışma grupları kurulmuştur (S.T.E.R.N., 1990). Ayrıca Kreuzberg'de kullanıcı strüktürü daha çok kiracılardan oluştuğundan bölgede yaşayan kiracıların katılımını öngören paneller ve toplantılar düzenlenmiştir. Ancak Kreuzberg'de koruma çalışması kapsamındaki konutların büyük çoğunluğunun mülkiyeti toplu konut tipi yerleşmelerde uzmanlaşmış büyük şirketlerde. Az sayıda konut Berlin kenti mülkiyetinde olup, sosyal konut statüsünde değerlendirilmiştir. Bir bölüm konutlar da bölge dışında yaşayan tekil ev sahiplerinin mülkiyetindedir (S.T.E.R.N., 1990; Çelikhan, 1986). Bu nedenle kullanıcı katılımı yönünden beklenen sayılara ulaşılamamış, ilgi gösterilmemiştir.

1985 yılında koruma çalışmaları için S.T.E.R.N. GmbH adlı yeni bir kuruluş Kreuzberg'de yetkiyi devralmış, I.B.A.'nın görev alanı daha çok yapılaşma alanlarına kaydırılmıştır (Aygen, 1992; Lorenz, 2001) Proje çerçevesinde, I.B.A.'nın geleneksel yapısına bağlı olarak 'kentsel mekanın iyileştirilmesi' esas alınarak bir dizi yeni yapı inşa edilmiştir. Ünlü mimarların tasarımları olan bu yapılardan bazıları Aldo Rossi'nin konut yerleşmesi, Rob Krier, Franci Valentiny, Remersehen, Aldo Rossi, Henry Nielebock und Partner, Giorgio Grassi, Hans Hollein ortaklığıyla konut yerleşmesi, Peter Eisenman, Jaqueln Robertson'in konut ve ticaret kompleksi, Rob Krier nin tasarladığı konut yerleşmesi, Rob Krier, Franci Valentiny, Remersehen,

Aldo Rossi, Henry Nielebock und Partner, Giorgio Grassi, Hans Hollein birlikte tasarladıkları konut yerleşmesidir (Şekil 5.20).

Şekil 5.20 : IBA 1987 Uluslararası Yapı Sergisi Kapsamında İnşa Edilen Yeni Yapılardan Örnekler (Url-2)

- **Koruyucu Kent Yenilemesi (S.T.E.R.N. GmbH)**

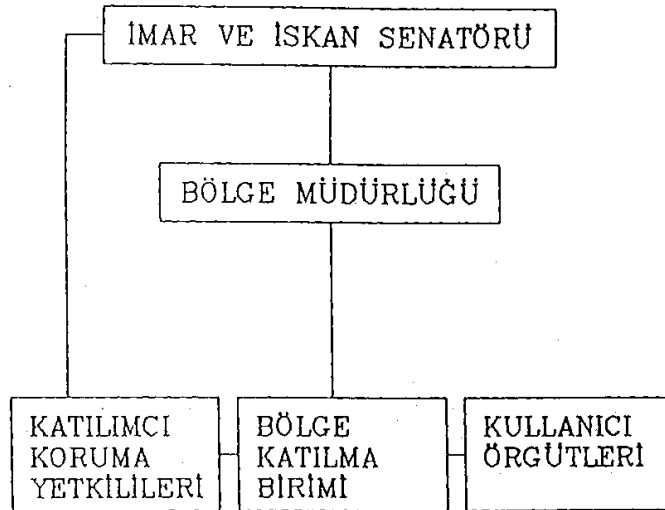
1985 yılında yine Berlin İmar ve Şehircilik Sanatosu tarafından koruyucu kent yenilemesi çalışmaları için görevlendirilen S.T.E.R.N. GmbH adlı kuruluş özel bir şirket olmasına rağmen, Berlin Senatosu tarafından finanse edilmekte, 12 kişilik bir heyet tarafından denetlenmekte, bu nedenle yarı-kamusal bir kurum olarak faaliyet göstermektedir (Aygen, 1992). Bu kuruluş Kreuzberg'te koruma odaklı yenileme çalışmaları görevini yürütmüş, bugün hala çalışmalarına devam etmektedir (Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992).

S.T.E.R.N. tarafından 1990 yılında kitaplaştırılarak yayınlanan sergi metinleri raporunda, yönetmelik kapsamında belirlenen ilkeler şöyle sıralanmaktadır:

1. Yenileştirme, bölgenin halihazırdaki sakinleri ve işletmeleri ile birlikte ve öz korunarak gerçekleştirilmelidir.
2. Planlamacılar ile bölge sakinleri ve işletmeleri, hedefler ve yenileme önlemleri üzerinde uyumlu, teknik ve sosyal planlamalar birbirine koşul olarak ilerlemelidir.
3. Kreuzberg'in karakteristiği korunmalıdır; tehlikeye girmiş kent bölgesine güvenin ve iyimser tutumun yeniden canlandırılması gerekir. Binaların anamaddesini tehlikeye sokan hasarlar hemen giderilmelidir.

4. Konum planlarında yapılacak temkinli değişiklikler, yeni ikâmet biçimlerini de mümkün kılmalıdır.
5. Konut ve binaların yenilenmesi aşamalı biçimde olmalı ve eklemler azar azar yapılmalıdır.
6. İmar durumu; az sayıda yıkım, blok içlerinin yeşillendirilmesi ve bina cephelerinin düzenlenmesi yoluyla iyileştirilmelidir.
7. Cadde, alan ve yeşil saha gibi kamu tesisleri ihtiyaçları karşılayabilecek biçimde yenilenmeli ve tamamlanmalıdır.
8. Etkilenenlerin sosyal planlamaya katılım hakları ve maddi hakları düzenlenmelidir.
9. Kent yenilemesine ilişkin kararlara kamuya açık olarak varılmalı ve bunlar mümkün olduğu ölçüde ifgili yerde tartışılmalıdır.
10. Güven yaratacak kent yenilemesinin kesin mali teminatlara ihtiyacı vardır. Paranın çabuk ve ilgili olguya yönelik olarak harcanabilmesi gerekir.
11. Üstlenimci kuruluşlarda yeni biçimler geliştirilmelidir. ‘Güvenilirkişi (yedemin) nitelikli yeniden geliştirim üstlenimcisi’ görevleri (hizmetler) ve inşaat önlemleri birbirinden ayrılmalıdır.
12. Bu taslağa dayanan kent yenilemesinin, 1984 yılı sonrası için de teminat altına alınmış olması gerekir.

Kreuzberg'deki kullanıcı katkısı ile koruma çalışması S.T.E.R.N.'nin belirlemiş olduğu teknik program çerçevesinde yürütölmektedir. Programın başlangıcında S.T.E.R.N. bu çalışmayı yürütebileceğine inandığı özel bir mimarlık bürosunu yapı hasarlarını belirlemekle görevlendirilmiştir. 1985 sonuna kadar 1.500 konut yenilenmesi öngörölmüştür (Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992)

Şekil 5.21 : Koruyucu Kent Yenilemesi Yönetim Şeması (Aygen, 1992)

Yenileme çalışmaları bölge sakinlerinin ihtiyaçlarına göre yönlendirilerek katılımları çerçevesinde yürütölmeleri hedeflenmiştir (S.T.E.R.N., 1990).

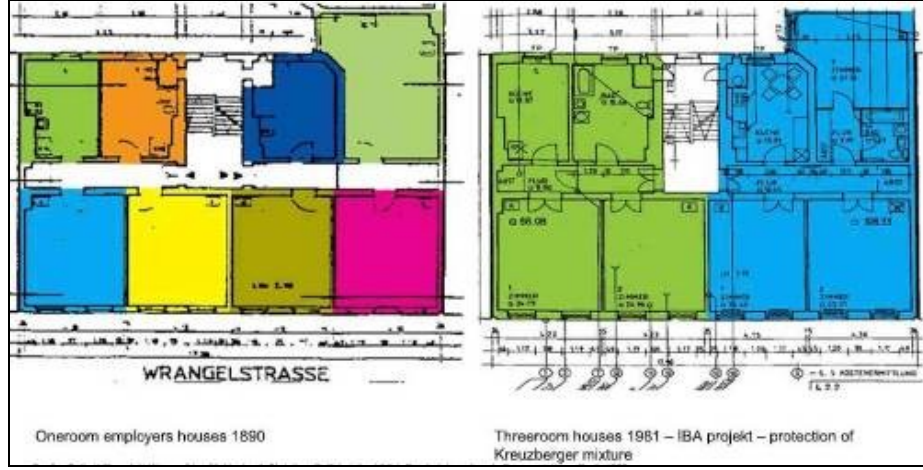
Kreuzberg'deki konutların başlıca teknik sorunu yapı standardının çok düşük olmasıdır. Yapıların çoğunda konutlar iki oda ve bir mutfaktan oluşmakta, banyo pek çoğunda bulunmamakta, tuvaletler genel olarak konut dışında veya merdiven altındadır ve birden fazla konut tek bir tuvaleti ortak olarak kullanmak zorundadır.

Konutların önemli bir kısmının 120 yıllık yapılardan oluştuğu ve son 20 yılda onarım görmediği göz önünde bulundurulduğunda hasarların ne denli büyük olduğunun tahmin edilmesi mümkündür. Bu nedenle konutların neredeyse tamamında zorunlu yapısal önlemler alınması gerekmiş, tümünde görülen ortak hasarlar genel olarak çatı ve çatı yalıtımında, ahşap kat döşemelerine dış duvarların tahribatı sonucunda sızan rutubetin etkilerinde, dış duvarlarda ve altyapı eksiklerinde yoğunlaşmıştır (Aygen, 1992; Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992).

Kreuzberg'in iç avlulu yapı bloklarından oluşan dokusu nedeniyle restorasyon birimleri bloklardır. Ön çalışma ile bloklardaki her konutun verileri ve yapı bütününe ilişkin veriler toplanarak hasar derecesine göre kategorileri belirlenerek onarım gereksinimine göre 5 kategori olarak ayrımı yapılmıştır. Blok içi kategoriler belirlendikten sonra bloğun kullanıcıları ile toplantı yapılarak konutların teknik gereksinimleri saptanmıştır (Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992). Proje kapsamında adım adım yapılacaklar belirlenmiş ve uygulanmıştır (S.T.E.R.N., 1990).

o *Blok Strüktürünün korunması;*

Bölgedeki kiracıların ucuz konutlarını kaybetmek istememesi ve bölgeyi terk etmek istememeleri nedeniyle bloklar korunmuş, yan kanatlarına doğru genişletilerek tek oda ve mutfaktan oluşan küçük daireler birleştirilerek genişletilmiştir. İç avlular ise yeşillendirilerek işlev kazandırılmış, ancak atölye yapıları kullanıcıların talebi üzerine korunmuştur. Blok kullanıcılarının kendi alanları korumak istediklerinden büyük avlular oluşturulmamıştır.

Şekil 5.22 : Proje Kapsamında Birleştirilen Dairelerin Eski Ve Yeni Hali

Konutların önemli bir kısmının 120 yıllık yapılardan oluştuğu ve son 20 yılda onarım görmediği göz önünde bulundurulduğunda hasarların ne denli büyük olduğunun tahmin edilmesi mümkündür. Bu nedenle konutların

Çizelge 5.1 : Onarım öncesi ve sonrası konut büyüklükleri (S.T.E.R.N., 1990)

Konut büyüklükleri	Onarım öncesi	Onarım sonrası
1 oda	10	2
1 ^{1/2} oda	2	0
2 oda	15	8
2 ^{1/2} oda	3	0
3 oda	3	7
3 ^{1/2} oda	0	3
4 oda	2	1
4 ^{1/2} oda	0	1
Mutfaklı oda	5	0
Toplam konut	40	24

○ *Onarım ve modernleştirme*

1985 yılı sonuna kadar 1500 konutun yenilenmesi hedeflenmiştir. Kiracıların %95'i kendi apartmanlarında, 3/2'si kendi konutunda kalmış, kalanı bir süre için komşuluk ünitesinde kalmış, sadece %5'i başka semtlere taşınmıştır. Konut içi tuvaletler ve banyolar inşa edilmiş, çatı, ön cephe, pencere ve su, elektrik gibi yapı elemanları onarılmıştır.

Onarım aşamasında özellikle Türk ailelerin ayrı banyolar istedikleri saptanmış; her konut için yeni ıslak hacimler oluşturulması söz konusu olmuştur. Yine Türk ailelerin üzerinde durdukları önemli noktalar ayakkabılık ve mutfakta davlumbaz

olmuştur. Modernleştirme, kiracıların onayı ölçüsünde yapılmış; örneğin kaloriferin yüksek kullanım maliyeti nedeniyle yenilenmemiş, soba kullanımına devam edilmiştir. Kira artışları modernleştirmenin kapsamına göre belirlendiğinden minimumda tutmak için mutfak ve ısıtma açısından yeni donanımlar istenmemiştir. (S.T.E.R.N., 1990)

Bina cepheleri için ise var olan alçı kabartmalar olanakların elverdiği ölçüde korunmuş, cephe düzenlemelerinde genel olarak yalnızca boya kullanılmış, cepheler bitkilerin tutunmasını sağlayan iskeleler kurularak yeşillendirilmiştir. Yalıtım ise diğer bir önemli onarım konusu olmuş, çift çerçeveli camlarda iyi durumda olmayanların eksiklikleri giderilip onarılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kiraları artırıcı etkisi olduğundan pencereler, olanakların elverdiği ölçüde eskilerine benzeyen çift kanatlı, ağaç çerçeveli, ısı yalıtımı yüksek olarak yapılmıştır.

o *Yeni yapılar;*

Proje bitimi olarak hedeflenen 1985 yılı sonuna kadar 285 yeni konut inşa edilmesi planlanmıştır. Yıkımlar sonucu oluşan boşluklardan yeni bir kullanım avlusu oluşturulmuş, yeni cephe düzenlemeleriyle Kreuzberg kent dokusunda yeni yorumlamalar denenmiştir. Yine yıkılarak boşaltılan dört parselde ayırık yapı düzeninde apartmanlar oluşturulmuş, ilk kez 12 konutluk bir kooperatif projesi hayata geçirilmiştir. Yapıların iç düzenlemeleri yine kiracıların isteği ve ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

1981'den itibaren uygulanan koruyucu kent yenilemesi programı ile 2000 konut modernleştirilmiştir. Ayrıntılı analizler yapılarak hazırlanan bir taşınma planı ile bütün kiracıların bölgede kalması sağlanmış, gidenlerin birçoğu da eski oturduğu konuta geri dönmüştür (S.T.E.R.N., 1990).

Aşağıda yer alan tablo modernleştirme sonrası bazı konutlarda yapılan değişimleri göstermektedir (Çizelge 5.2). Bu proje sonrası oda sayıları artmış, banyolar daire içine dahil edilmiş, tuvaletler için tesisat kurulmuş, kişi başına düşen daire alanı arttırılmıştır.

Çizelge 5.2 : Onarım proje maliyetini gösteren örnek yapılar (S.T.E.R.N., 1990)

	Skalitzer 147 damm	Skalitzer 27 damm	Erkelenz- 23 damm	Erkelenz- 9 damm	Str. 145 Str.
Binanın yapıldığı yıl:	1870	1870	1868	1869	1874
Taban alanı kat sayısı:	2.38	2.58	3.09	1.85	2.31
Yenileştirme öncesi/sonrası konut sayısı:	12/9	9/7	9/9	8/7	31/23
Yenileştirme öncesi/sonrası banyolu daire sayısı:	-/9	-/1	-/9	4/7	7/23
Yenileştirme öncesi hane sayısı/kalan hane sayısı:	11/9	8/6	7/5	5/4	26/16
Yenileştirme öncesi/sonrası şahıs başına düşen oturma alanı (metrekare):	18/20	17/25	13/18	12/15	24/27
Ortalama daire büyüklüğü (metrekare):	71	71	69	78	59
Onarım çalışmaları süresi (ay):	12	21	24	17	18
Sosyal plan masrafları (DM)	110.000	89.000	114.000	65.000	169.000
Onarım çalışmaları maliyeti (DM)	919.000	866.000	909.000	689.000	1.426.000
Onarım çalışmaları maliyeti (DM/m ²)	1.442	1.735	1.473	1.070	956
Metrekare onarım maliyetinin yeni bina yapımına oranı:	%54	%65	%56	%40	%36

○ *Yollar;*

Berlin Duvarının yapılmasıyla çeperde kalan bölgede trafik de azaldığından geniş caddelere gereksinim azalmış, yolların işlevinde de değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamda yaya kalıdırımları genişletilmiş, park alanları yeniden düzenlenmiş, yol kenarlarına ağaçlandırılmış, yollar granit ve parke taşı döşenmiştir.

○ *Sosyal tesisler;*

Kreuzberg'te kentsel donatıların azlığı bilinen bir durumdur. Diğer taraftan nüfusun çoğunluğunu oluşturan çok çocuklu Türk aileler nedeniyle donatı ihtiyacı artmış, bu doğrultuda çeşitli büyüklüklerde 1400 mevcutlu çocuk yuvası planlanmış, mevcut okul yapılarında da bölgenin gereksinimleri doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır. Okulların yanı sıra gençlik merkezi, kültür merkezi, yaşlılara yönelik lokaller, komşuluk merkezleri gibi donatılar da planlanmıştır.

o *Kamusal yeşil alanlar;*

Kreuzberg'e en yakın mesafedeki geniş yeşil alan olan Treptower park bağlantısı duvarın yapımı ile kesilmiş olduğundan bölgenin yeşil alan ihtiyacı yönetmelik standartlarına göre karşılanamaz boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle proje doğrultusunda boş kalan alanların tümü öncelikle yeşil alan olarak değerlendirilmeye çalışılmış, yapı aralarındaki boşluklarda oyun alanları, kamusal açık alanlar oluşturulmuştur.

Programın önemli teknik ilkelerinden biri de kullanıcıların onarıma olabildiğince kendi işgüçleriyle katılmalarıdır. Bu katılım kira artışlarının sınırlandırılmasına da temel oluşturmuştur. Kullanıcıları bu doğrultuda eğitmek için S.T.E.R.N. tarafından bir yayınevine "Kendine Yardımın Yapı Taşları" ("Bausteine zur Selbsthilfe") adı altında bir dizi hazırlanmıştır. Dizinin diğer kitapları ahşap döşemelerin sıhhileştirilmesi, banyo eklenmesi gibi geniş kapsamlı onarımları bile kullanıcılara tanımlamakta, ayrıca S.T.E.R.N.'nin teknik danışmanı uygulamada da kullanıcılara yardımcı olmaktadır.

Evlerde yapılan onarım ve modernleştirme çalışmalarının yanı sıra Kreuzberg kentsel mekanında da iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Planlama tarihinin başından beri donatı ve yeşil alan konusunda kötü durumda olan bölgede iyileştirme yapılacak açık alanlar ve kamusal tesisler belirlenmiş, Yenileme Programı çerçevesinde yeni okul alanları, spor tesisleri çocuklar ve ebeveynler için kentsel alanlar ayrılmış, yeşil alanlar planlanmıştır.

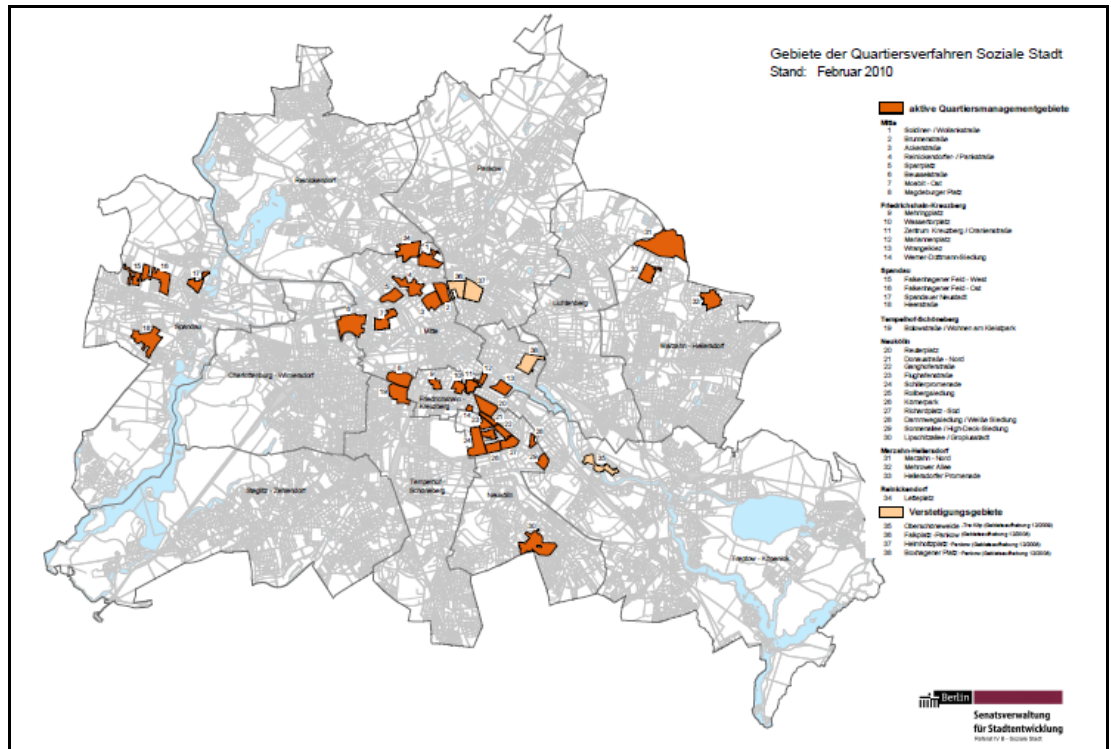
1989'da duvarın yıkılışı ile birlikte Kreuzberg'de yeni bir dönem başlamıştır. Daha önce duvarın kenarında çeperde kalan bir bölge olduğu için ilgi görmeyen Kreuzberg kısa sürede Birleşik Almanya'nın yeni başkenti Berlin'in tam merkezinde kalmış bulunmaktadır. Kreuzberg'teki yeni kentsel gelişim projelerinden sorumlu S.T.E.R.N. GmbH, kamusal kaynaklarla finanse edilen sağlıklılaştırılmış konutların kira artışları sınırlandırılmışsa da özel sektördeki kira artışlarını denetleyen yönetmeliklere rağmen bölgedeki işyeri rantını engelleyici bir durum olmadığından sosyal yapılarının değişimi kaçınılmaz olmuştur (Aygen, 1992; Knorr-Siedow ve diğ., 2011).

- **Semt Menajerliği ve 'Sosyal şehir programı' (Quartiersmanagement - 'Soziale Stadt Programm)**

Berlin'de Sosyal Şehir' programı, kentlerin geleceği için akıllı kentsel gelişme ve büyümeyi esas alarak 1999 yılında, sosyal ve fiziksel olarak dezavantajlı mahalle birimlerinin belirlenerek, koşulların iyileştirilmesi, yeniden kente kazandırılması amacıyla başlatılmıştır. Berlin İmar ve Şehircilik Senatosu tarafından 2002 yılında programı koordinatörlüğü ASUM GmbH adlı kuruluşa verilmiştir (Başaran, 2006; Entrust Project Report, 2003).

Bu kapsamda 'Semt Menajerliği' programı başlatılmış, 1999 yılında başlarken 17 olan mahalle sayısı 2005 yılında 33'e yükselmiş, klasik semt menajerliği, müdahaleci semt menajerliği, önlem alıcı semt menajerliği ve en eski 3 mahalle için mahalle sakinlerinin yürütücülüğünde gelişmeyi sürekli kılma bölgeleri olarak 4 grup altında yürütülmektedir. Semt menajerliği çalışmalarının temel hedefi bölgede yaşam kalitesinin artırılması, projelerin mahalle sakinlerinin özellikle göçmen ailelerin katılımıyla gerçekleştirilmesidir (Başaran, 2006; Entrust Project Report, 2003).

Kreuzberg merkezi ve Wrangelkiez mahalle birimi de bu program kapsamında 'semt menajerliği' kurulan bölgelerdendir (Şekil 5.23 ve 5. 24).

Şekil 5.23 : 'Soziale Stadt' Programının Uygulandığı Alanlar (Url-2).

Çalışma kapsamında Wrangelkiez mahalle birimi çalışma alanı olarak belirlendiğinden, program buradaki uygulamalar üzerinden incelenmiştir (Şekil 5.24).

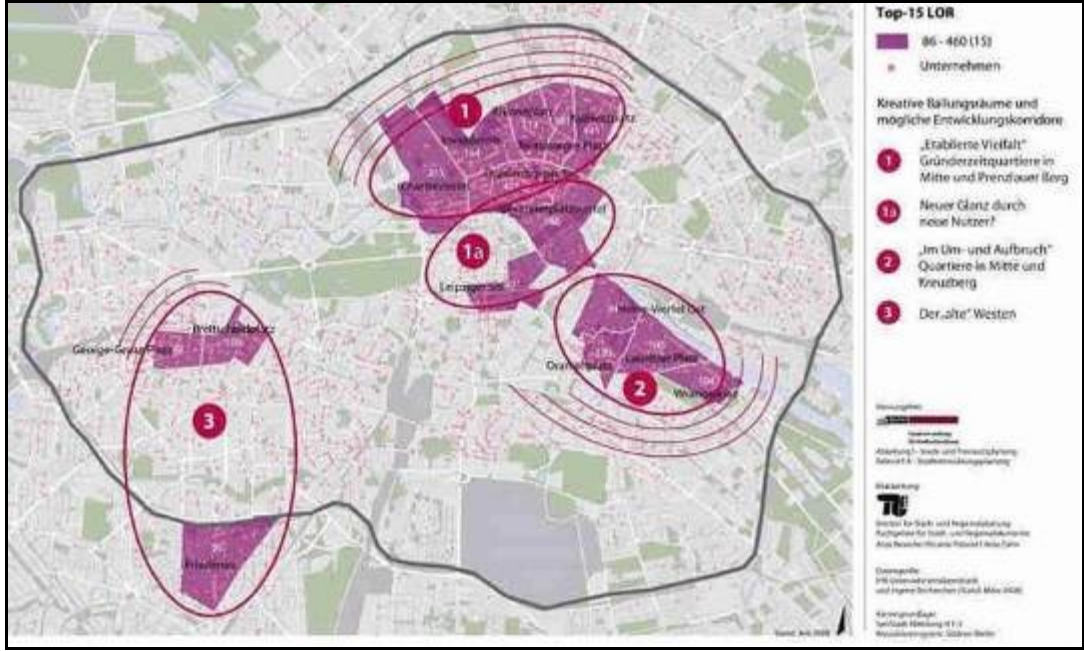
Şekil 5.24 : Wrangelkiez ve Kreuzberg Merkezi semt menajerliği alanları (Url-2).

Semt menajerliği programının ana noktaları, her bölgede merkezi olarak semt menajerliği koordinatörlüğü bulundurmak suretiyle yerinde çözüm ve öneriler geliştirilmesi, yönlendirme toplantılarıyla bölge sakinlerinin katılımının sağlanması, her bölge için kendine özgü somut projelerin hayata geçirilmesi, semt sakinleri fonu oluşturularak mali konuların semt sakinleri tarafından kontrol edilmesi ve bu çerçevede yaşam kalitesi yüksek mahalleler oluşturmaktır. Program çerçevesinde eğitim teşvik edici uygulamalar, meslek edinim ve kişisel gelişimi öngören kurslar, daha yaşanabilir bir çevre, kaliteli konut alanları, yeşil alanların artırılması, iş olanaklarının artırılması gibi sosyal, kentsel ve ekonomik açılardan hedefe ulaşmaya yönelik somut projeler gerçekleştirilmektedir.

- **Gelecek Projeleri (Media-Spree Projesi)**

Berlin Senatosu tarafından 'Soziale Stadt' programı çerçevesinde problemlili alanların iyileştirilmesine yönelik projeler devam ederken, metropolitan kent olarak Berlin için gelecek senaryoları, potansiyel alanlar da belirlenmektedir. Bu kapsamda gelecekte yeni işlevler kazanması öngörülen alanlar belirlenmiş, bu alanlara yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Kreuzberg ve Wrangelkiez'i de içine alan Spree Nehri kıyısında yer

alan bir bölge de gelecek senaryoları geliştirilen bir proje alanı olarak belirlenmiştir (Şekil, 5.25)

Şekil 5.25 : Berlin'de potansiyel alanlar (Nagel, 2012).

Spree Nehri kıyısını ve doğu yakasını, batı tarafında Wrangelkiez'i kapsayan proje alanının Medya Merkezi işlevi ile gelişmesi öngörülmekte, bu yönde planlamalar yapılmaktadır (Nagel, 2012; Entrust Project Report, 2003). Büyük müzik şirketleri ve iletişim şirketlerinin merkezlerinin bölgeye taşınmış olması, projeleri doğrular niteliktedir.

Şekil 5.26 : Media Spree proje alanı master planı ve görünüşü (Nagel, 2012).

Kreuzberg, stratejik konumu dolayısıyla ve hem tarihi hem sosyo-kültürel yapısıyla potansiyeli yüksek bir bölge olduğundan çeşitli dönemlerde çeşitli kentsel yenileme

stratejileri ve projelerine konu olmuş, kentsel yapısında değişiklikler meydana gelmiştir (Knorr-Siedow ve diğ., 2011).

Kreuzberg'te kentsel yenileme projelerinden göç sonrası kentsel gelişimine dönecek olursak, bölgenin alan kullanımlarında meydana gelen değişimlerden bahsedilebilir. Bölgedeki sosyal dokunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler burada kendilerine özgü bir yaşam alanı geliştirmişlerdir. Özellikle açık alanların, Pazar yerlerinin kullanımı ve konut avlularının kullanım biçimleri incelendiğinde buradaki Türklerin sosyal hayatının Türkiye'dekine benzer şekilde olduğu söylenebilmektedir.

Kreuzberg'in Luisenstadt ve SO 36 bölgeleri %25 oranında çocuk ve genç nüfusu ile Berlin'in en genç semtleridir. Kreuzberg okullarındaki öğrencilerin %85'ini yabancı kökenli ailelerin çocukları oluşturmakta, ancak her dört öğrenciden biri ilköğretimi tamamlamadan okulu terk ettiğinden belli bir yaştan sonrası bu sayı azalmaktadır (S.T.E.R.N., 1990).

Şekil 5.27 : Kreuzberg'ten görüntüler.

5.2 Wrangelkiez: Mahalle Ölçeğinde Çalışma Alanı

Wrangelkiez, Spree Nehri ile birbirinden ayrılan, biri doğu Berlin diğeri ise batı Berlin'de yer alırken birleştirilerek tek bir bölge haline getirilen Friedrichshain-Kreuzberg ilçesinin merkezinde yer alan bir mahalle birimidir. Wrangelkiez adı, semtin ortasından geçen ve adını Prusya Dönemi generalinden alan Wrangelstrasse caddesinden gelmektedir.

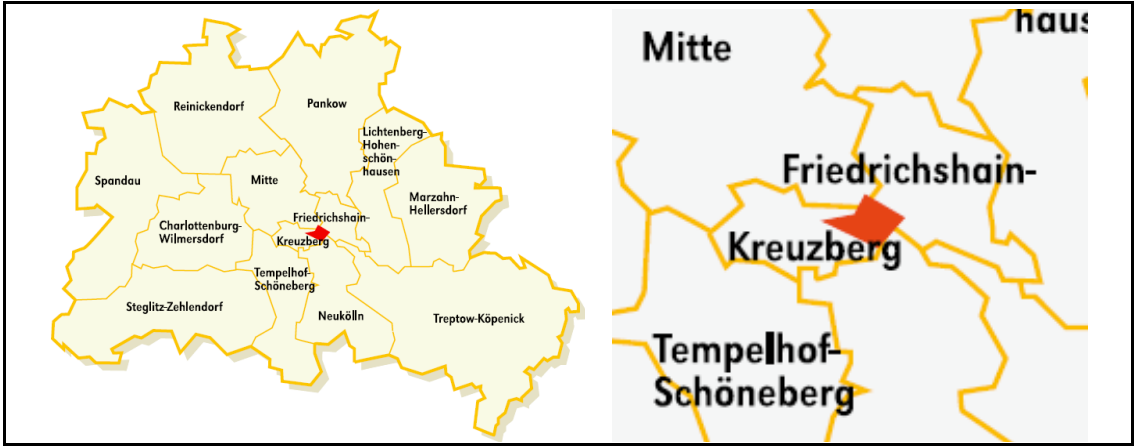
Wrangelkiez, tarihinin ilk dönemlerinden bu yana göç alan bir bölge içinde yer aldığından, farklı sosyal grupların birarada yaşadığı bir yerleşim olma özelliği taşımaktadır. Bu gruplar sosyal ve ekonomik açıdan birbirinden ayrılsa da kendi içlerinde bir entegrasyon da sağladıkları görülmektedir (Knorr-Siedow ve diğ.,

2011). Göçmen nüfusun yoğunluğu ve çeşitliliği yerleşimin fiziksel yapısına da yansımış, kent mekanında değişmelere neden olmuştur.

5.2.1 Konumu ve çevre ilişkisi

Bölgede yaşayan Türk nüfusun yoğunluğu ve daha önce de belirtildiği gibi kendine özgü kentsel dokusunu oluşturan 19. yüzyıla ait taş blokları ile varlığını sürdüren bir alan olarak Wrangelkiez, tez konusu kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Wrangelkiez, Friedrichshain and Kreuzberg ilçesinin merkezi konumunda, kuzeyinde Spree Nehri, güneyinde ise eski bir istasyon alanı iken park alanına dönüştürülmüş olan Görlitzer Park arasında kalmaktadır (Şekil 5.28 ve Şekil 5.29).

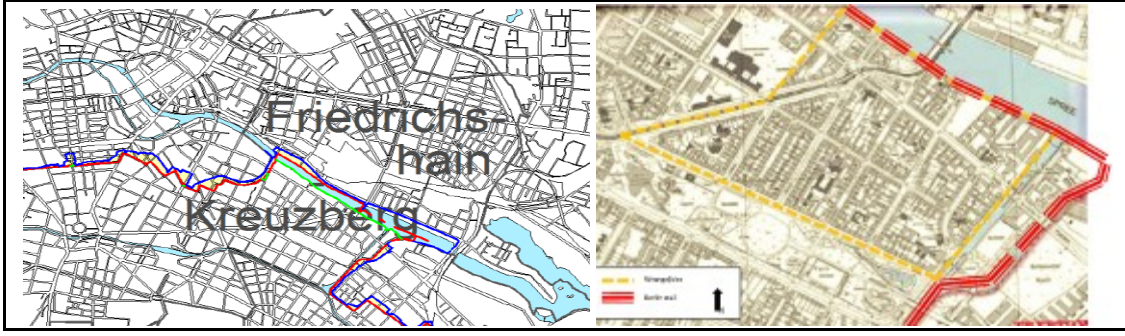

Şekil 5.28 : Wrangelkiez'in Berlin ilçeleri içinde konumu (Url-2).

Şekil 5.29 : Wrangelkiez ve çevre ilişkisi ve mahalle sınırı (Başaran, 2006).

Kuzeyinde nehir boyunca devam eden duvar bölgenin hem doğusunda, hem de batısından güney yönünde devam ettiğinden geçmişte aynı zamanda duvar ile de sınırlanmış, Doğu ve Batı Berlin'i ayıran bir ortak bölge özelliği taşımaktadır (Şekil 5.30).

Şekil 5.30 : Berlin Duvarının Wrangelkiez'den Geçiş (Url-1).

Kentsel dokusunu 120 yıllık taş blokların oluşturduğu alanın blok strüktürü ağırlıklı olarak dışarıya kapalı yer yer yeşillendirilmiş avlulardan oluşmaktadır (Şekil 5.31).

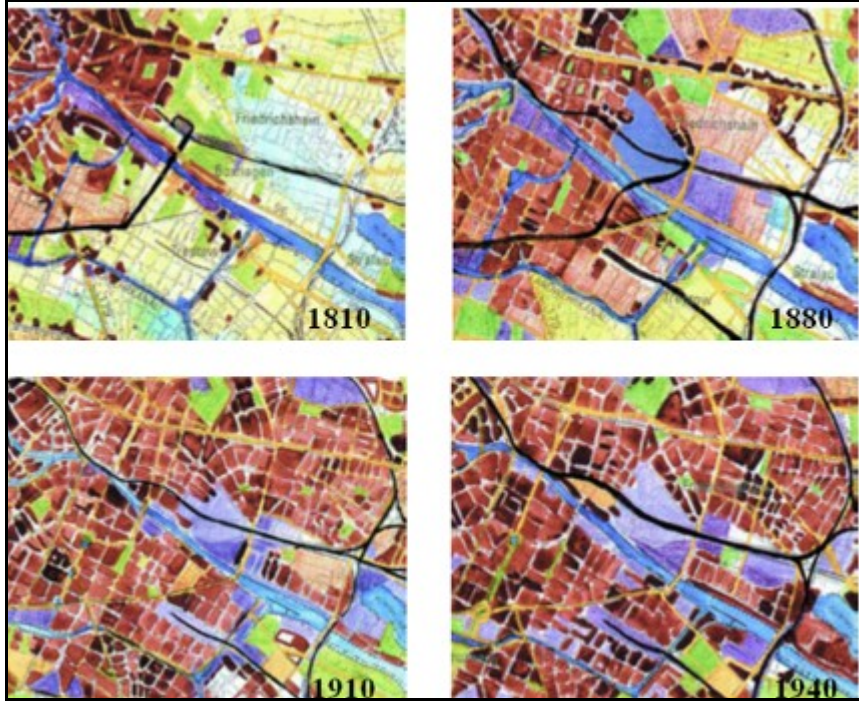
Şekil 5.31 : Wrangelkiez kentsel dokusu ve havadan görünüşü (Url-1).

Wrangelkiez, tarihsel süreci içinde alanın gelişmesinde önemli rol oynayan çeşitli kentsel uygulamalara konu olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Berlin genelinde uygulanan iyileştirme-yenileme projelerinin önemli bir bölümünün gerçekleştirildiği Kreuzberg, Kentsel Strateji alanları olarak belirlenen, adını posta kodlarından alan SO 36 (Kuzey-doğu 36) ve SW 61 (Kuzey-batı 61) bölgeleri olarak iki ayrı alan halinde incelenmiştir. SW 61 bölgesinde ekonomik açıdan iyi durumda olanlar ikamet ederken, SO 36'da yaşayan nüfus profili daha çok Alman öğrenciler ve işçi sınıfından oluşmaktadır. Kreuzberg içinde SO 36 bölgesinde yer alan Wrangelkiez, İkinci Dünya Savaşı sonrası bu bölgenin daha iyi hale getirilmesini amaçlayan projelerin odak noktası olmuştur.

Şekil 5.32 : 1722, 1880 Ve 1910 Yilinda Wrangelkiez'in Arazi Kullanım Durumu (Url-1).

Bölgenin henüz sanayi ve konut işlevinin birarada devam ettiği 1722 yılında Görlitzer İstasyonu ve yeni yapılaşmayan başlayan blok dokusu görülmektedir (Şekil 5.32). Spree Nehri kenarında sanayi alanları daha yoğun iken Görlitzer İstasyonu çevresinde karma kullanımlı konut alanları gelişmeye başlamıştır. 1800'lü yıllarda Wrangelkiezin gelişimi incelendiğinde 1880 yılında yapılaşmanın daha hızlı bir ivme ile arttığı, 1910 yılında konut lekelerinin yoğunlaştığı gözlenmektedir (Şekil 5.33).

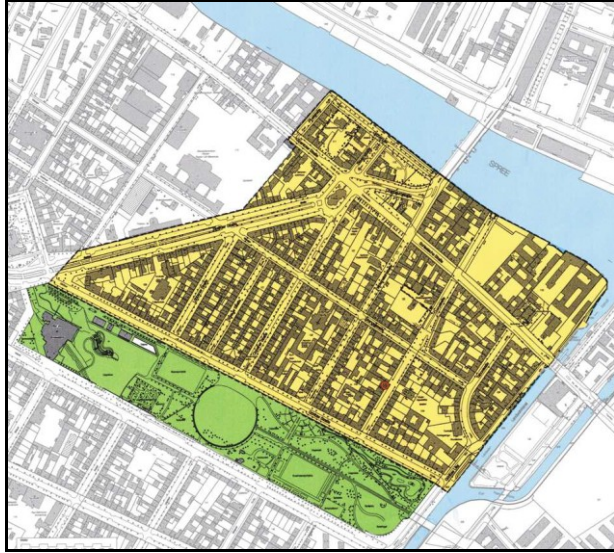

Şekil 5.33 : Bölgenin Tarihsel Gelişimi (Url-3).

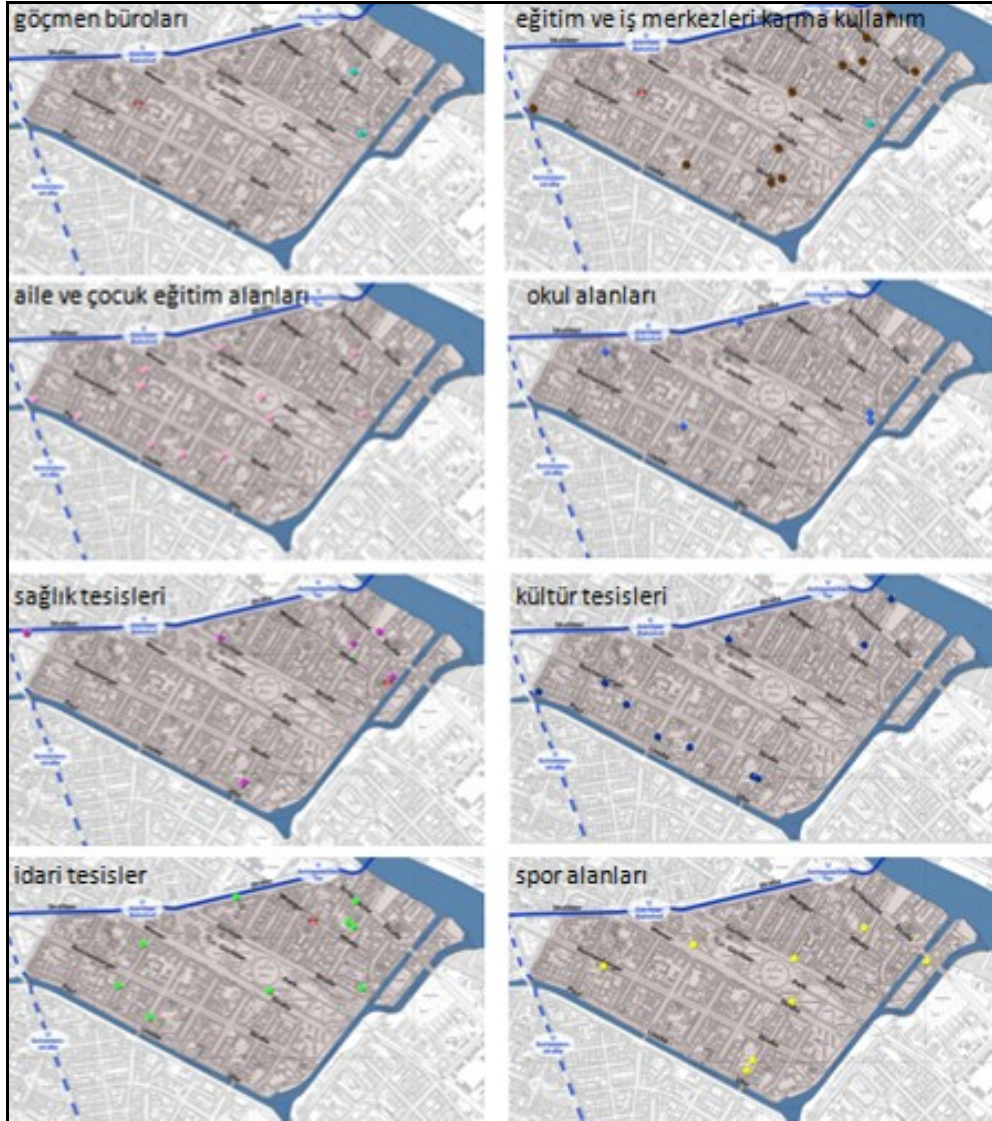
5.2.2 Alanda tespit ve analizler

Yapılan literatür araştırmalarına kaynak oluşturması ve sağlıklı tespitlere ulaşılması amacıyla Kreuzberg, Wrangelkiez'de yerinde tespit ve analizler yapılmıştır. Wrangelkiez'in kentsel dokusu, alan kullanım durumu, yapıların yoğunluk durumu, ulaşım ağı ve kentsel açık alan kullanımı gibi hacimsel ayrımlar incelenmiştir.

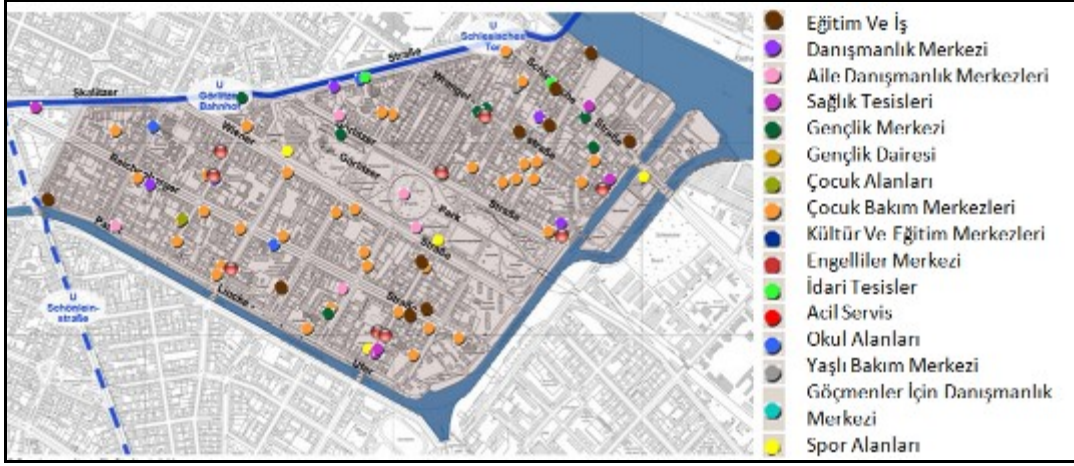
Semt kentsel açıdan incelendiğinde büyük taş blokların yanısıra, Kreuzberg için Stratejilerin üretilmesi amacıyla düzenlenen bir yarışma ile istasyon alanından parka dönüştürülen ve oldukça geniş bir yeşil alan olarak planlanan Görlitzer Park dikkat çekmektedir (Şekil 5.34).

Şekil 5.34 : Wrangelkiez kentsel dokusu (Für Stadtentwicklung& des Hauptausschusses, 2003).

Şekil 5.35 : Wrangelkiez'de Kentsel Donatıların Dağılımı (Url-2).

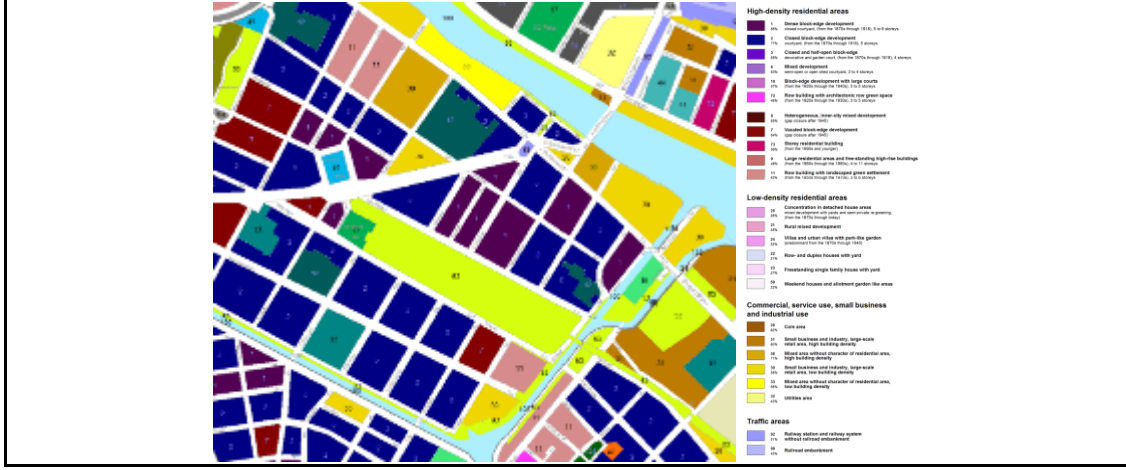
Şekil 5.36 : Wrangelkiez Kentsel Donatılarının Durumu (Url-3).

Arazi kullanım analizinde bölgenin neredeyse tamamının konut alanı olduğu, ancak zeminde çeşitli fonksiyonlara ayrılmış ticaret kullanımının ağırlıklı olduğu görülmektedir (Şekil 5.3)

Şekil 5.37 : Wrangelkiez Kentsel Çekim Alanları Ve Odaklar (Url-3).

Wrangelkiez'in yoğun blok yapısının 1800'lü yıllarda yapılaşmaya başladığı bilinmektedir. Alanın geneline hakim koyu renkli lekeler 5-6 katlı kapalı avluları olan blok yapılaşmayı göstermektedir (Şekil 5.40).

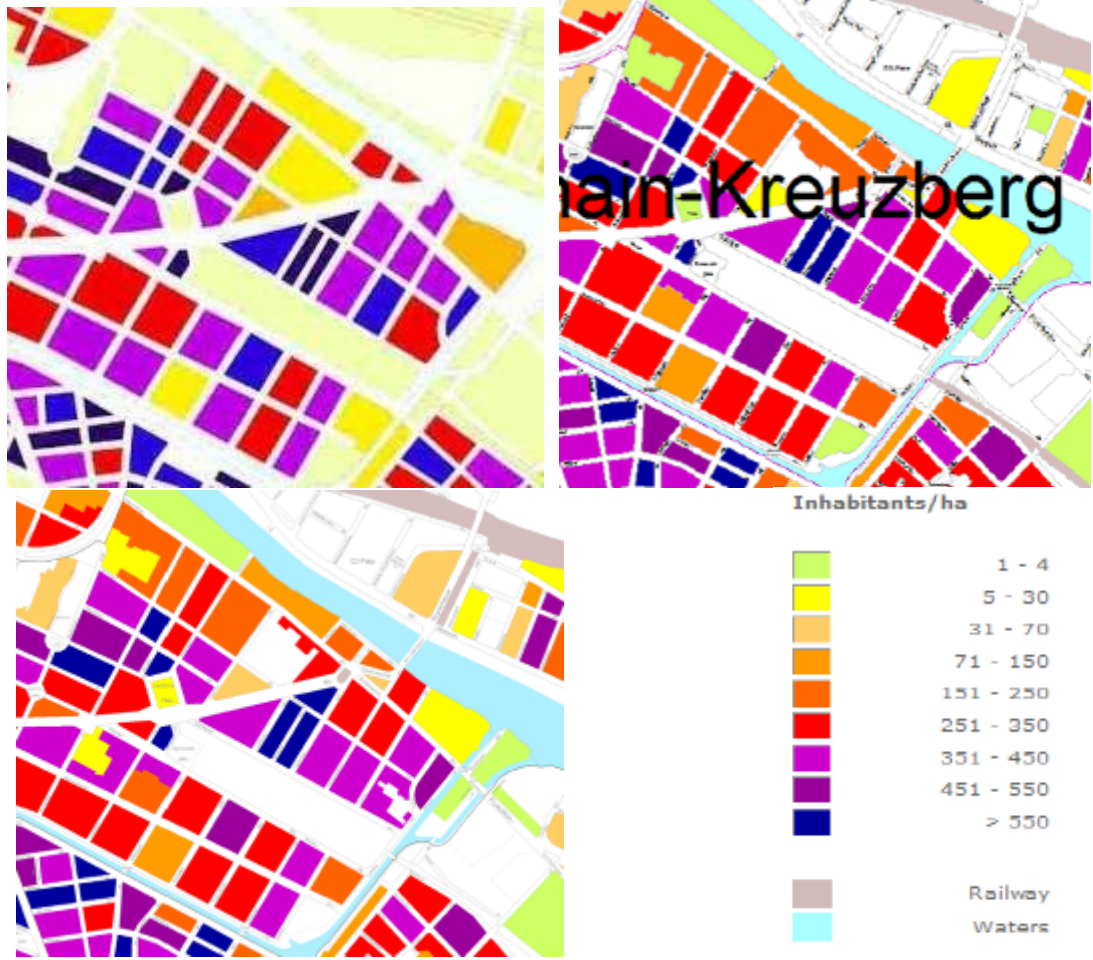

Şekil 5.40 : Wrangelkiez'de Yapıların yaş ve yoğunluk durumu (Url-1).

5.2.3 Alanda sosyal doku araştırmaları

Wrangelkiez bölgesi daha önce de belirtildiği gibi Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir mahalle birimidir. Nehrin batı tarafında, Kreuzberg sınırları içinde kalan alanda Türk göçmenlerin yanı sıra diğer ülkelerden gelen göçmenlerin sayısı da fazladır. Türkler gibi işçi ihtiyacı ile gelen diğer göçmenlerden büyük bir kısmı geçmişte ülkelerine geri dönmüşken günümüzde yeniden bölgeye göç edenlerin sayısı git gide artmaktadır. Bölgede aynı zamanda çok sayıda Alman öğrenci ve ekonomik durumu çok iyi olmayan Alman nüfus da yaşamaktadır.

Bölgenin tarihinden bu yana yoğun blok yapılaşmasının hane halkı sayısı yüksek olduğu bilinen göçmen sosyal profili ile birleştiğinde nüfus açısından oldukça yoğun bir resim oluşmaktadır. 2004 yılı ve 2012 yılı arasındaki nüfus yoğunluğu değişimi incelendiğini küçük değişiklikler olduğu gözlemlense de genel profile bakıldığında nüfus yoğunluğunun 250 - 450 arasında olduğu görülmektedir (Şekil 5.41).

Şekil 5.41 : 2004, 2009 Ve 2012 Yıllarında Wrangelkiez'de Nüfus Yoğunluğu.

Wrangelkiez'in Semt Menajerliği için belirlenen alanlardan olmasının başlıca nedenlerinden biri yaklaşık olarak 12.300 kişi olan nüfusunun %35.8'inin göçmen kökenli, %22.7'sinin Türk olması nedeniyle geçmişten bu yana bir göçmen mahallesi olarak gelişmiş çok kültürlü yapısıdır. Nüfus profili birinci kuşak Türkiyeliler ve onların çocukları ve torunlarından oluştuğundan bölgede ağırlıklı olarak Türkçe konuşulmaktadır.

Bölgedeki sosyal dokuyu daha iyi anlamak ve tespit edebilmek için bölge sakinleri ve alana ilişkin araştırmalarda yer alan uzman kişilerle ayrı ayrı görüşmeler yapılmıştır. Wrangelkiez mahalle sınırı içinde genel olarak ticari işletmelerden olmak üzere rastgele seçimle semt sakinleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşmeleri için konu ilgili çalışmalar yapan kişiler belirlenmiştir. Wrangelkiez'de kentsel ve sosyolojik alanda yapılan araştırmaların yürütücülüğünü yapan BTU Cottbus Üniversitesi'nde öğretim görevlisi kent sosyoloğu Thomas Knorr-Siedow, Berlin'de Semt menajerliği programının proje alanlarından biri olan Wrangelkiez

Semt Menajerliği koordinatörü Şehir Plancısı Emine Başaran ve 1980'li yıllarda Berlin Senatosu tarafından görevlendirilen yarı-kamu kuruluşu I.B.A.'nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen 'koruyucu kent yenilemesi' çalışmalarında yer alan mimar ve öğretim görevlisi Cihan Arın ile alanın göçün başladığı dönemlerden günümüze geçen süreçte Wrangelkiez'in kentsel gelişimi ve değişimine ilişkin belirlenen sorular üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, son dönemde bölgenin artan kentsel değeri ile paralel olarak kiraların yükselmesi ile yaşadıkları yeri terk etme zorunluluğu karşı karşıya kalan göçmen nüfus ve üniversite öğrencilerinin başlatmış olduğu 'CottiCo' organizasyonu sözcülerinden Ahmet bey ile görüşme yapılmıştır (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3 : Görüşme Yapılan Kişiler.

	Yaşı	Mesleği	Doğum
Murat Bey	36	Bakkal	Berlin
Mustafa Bey	47	Aşçı	Gaziantep
Nurettin Bey	39	Duvar ustası	Hollanda
Türkan Hanım	42	Ev hanımı	Hollanda
KottiCo sözcüsü	56	İç mimar	İstanbul
Kubilay Bey	32	Bisikletçi	Berlin
Serpil Hanım	28	Kasiyer	Berlin
Mesut bey	32	Hırdavatçı	Berlin
Ercan Bey	36	Berber	Berlin
....	28	Dönerci	...

Görüşme soruları kişisel bilgiler, kişinin ve ailesinin göç tarihi, yaşadığı yer ile ilişkisi başlıklarıyla 3 grup olarak ucu açık sorulardan oluşmaktadır. Bölgenin kullanıcıları ile nasıl bir ilişki içinde olduğu anlaşılmaya çalışılmış, bu doğrultuda sosyal yapıya ilişkin genel çıkarımlar yapılmıştır.

Bölgenin nüfusunun ağırlıkla gençlerden oluştuğu daha önce de belirtilmiştir. Bu neden görüşülen kişilerin geneli de ikinci veya üçüncü nesil Türkiyeli göçmenler olmuştur.

Kendini Berlin'li olarak tanımlayan, babası ile birlikte Wrangellstrasse üzerinde bir market sahibi olan Murat Bey, Almanya gelişlerini şöyle anlatıyor:

Babam, 1970'li yıllarda işçi olarak çalışma amacıyla Almanya'ya gelmiş. Daha sonra işini yoluna koyunca iki yıl sonra annemin yanına gelmesini sağlamış. Annem de iş hayatına girmiş ve yıllarca çalıştıktan sonra emekli oldu. Aslen Adanalı'yız ama

ben burada doğduğum için kendimi Berlin'li olarak görüyorum çünkü bizim memleketimiz artık burası oldu.

Murat Bey 36 yaşında, Almanya'da bir Türk ile evlenmiş, bir çocukları var. Wrangelkiez Bölgesini eskiden beri kendi çevreleri olarak benimsediklerini, kendilerini burada rahat hissettiklerini belirtirken, zaman içinde bu profilini değişmeye başladığından bahsediyor:

Biz buraya ilk gelen ailelerdeniz. İlk geldiğimiz zamanlarda burada hep Türkler yaşırdı. Ama binalar yapı olarak bize uygun değildi, oturma odası salon ayrımı yoktu, mutfak-salon şekli bize uymuyor. Sonra tadilatlar yapıldı, Türkler evlerine kendine uygun hale getirerek yaşadılar. Ama şimdi kiralar on sene öncesine göre çok arttı, bu yüzden artık her yerde göç var. Durumu iyi olanlar villa alıyor, daha çok Charlottenburg tarafında şehrin dışındaki mahallelere gidiyorlar. Parası olmayanlar daha ucuz konutlara apartman dairelerine gidiyor (görüşme [1]).

Nurettin Bey ise 39 yaşında, duvar ustası olarak çalışıyor. Onun da ilk olarak babası işçi olarak Berlin'e gelmiş, ucuz olduğundan Wrangelkiez'e yerleşmiş, daha sonra annesi ve kendisini yanına almış. Nurettin Bey bölgede çoğunluğun Karadenizli, Samsun veya Konya'dan gelenlerden oluştuğunu söylüyor. Ancak Kreuzberg'te her yerden göçmenler var, herkes birarada yaşıyor. Nurettin bey de kiraların artışı nedeniyle Türklerin bölgeyi terk etmeye başladığını doğruluyor:

Duvar yıkıldıktan sonra burası şehrin merkezi haline geldi. Ben kirada oturuyorum eskiden beri oturduğum için benimki ucuz ama burada kiralar çok arttı. Eskiden bu sokakta hep Türkler yaşırdı, mahalle olarak Türkler çoğunlukta idi, şimdi terk ediyorlar, daha ucuz yerlere gidiyorlar. Burada eskiden 10 kadar kahve vardı, şimdi onlar da kapandı 2 tane kaldı, bir tane de çay bahçesi var (görüşme [2]).

Türk lokantasında aşçı olan Mustafa Bey eşiyile evlendikten sonra Gaziantep'ten gelmiş. Eşinin ailesi 1972'de gelen işçi ailelerden, kendisi ise geldikten sonra Almanca öğrenmiş. Kreuzberg'in eskiye göre çok geliştiği, yeşil alanların ve çocuk oyun alanlarının arttığını belirtiyor. Mustafa Bey de konutların kullanımını konusunda salon oturma odası ayrımı olmamasının sıkıntılı olduğundan bahsediyor:

Şimdiki evde salon ve oturma odası ayrı değil bu yüzden daha büyük eve geçmek istiyoruz. Bizim kültürümüzde oturma odası olmazsa olmaz, aileler kalabalık salonun ayrı olması gerekiyor (görüşme [3]).

Yapılan görüşmelerin büyük çoğunluğu salonun ayrı olması gerektiğini savunmaktadır. Bu da Türklerin kendi kültürüne özgü alışkanlıklarını burada da sürdürdüklerini, yaşadıkları mekanda da buna uygun düzenlemeler yaptıklarını göstermektedir.

Wrangelkiez'de arka ve iç avluların işlevi konusunda yöneltilen sorularda yanıt birçok kez ortak olmuştur.

Ev hanımı olan Türkan Hanım, bu mahallede kendini güvende hissettiğini, sokakta yürürken selam verebileceği kişiler olmasının mutluluk verici olduğunu vurgulamıştır. Blok iç avlularının yanı sıra düzenleme yapılarak kullanışlı hale getirilen semt parkında da toplandıklarını, bayanların buluşma yeri olarak sadece avluların kullanılmadığını belirtmiştir. Ayrıca Türk kültürünün bir parçası olan haftasonu pikniğe gitme etkinliğinin burada da yaygın olduğunu anlatmıştır:

Haftasonlarını genelde ailemizle birarada geçiririz. Yakınlarda Treptower Park'a ya da zaman zaman Görlitzer Park'ta piknik yaparız. Parklarda mangala izin verilmiyor ama bazı izin verilen kısımları var, oralara gidiyoruz. Aileler kalabalık olduğundan arabayla gidiyoruz. Toplu taşıma da kullanılır ama kalabalık olunca arabaya ihtiyaç duyuluyor, burada genelde birçok ailenin arabası vardır (görüşme [5]).

Mustafa Bey ile aynı lokantada kasiyer olarak çalışan Serpil Hanım, bölgenin eskiye göre kentsel açıdan çok daha iyi duruma geldiğini ancak otopark probleminin önemli bir sorun olduğundan bahsediyor:

Burası eskiye göre çok kalabalıklaştı. Popüler hale geldiği için çok turist geliyor. 24 saat canlı bir semt haline geldi. Ama bu kalabalık nedeniyle otopark sorunu var, hiç otopark yok, genel olarak herkeste araba olduğundan park yeri problem oluyor (görüşme [4]).

Bisiklet tamiri ve kiralama dükkanının sahibi .. Bey de semtin son dönemde çok turist çekmesinin güzel olduğunu ancak çok kalabalıklaştığını belirtiyor (görüşme [8]).

Wrangelstrasse üzerinde hırdavat dükkanı bulunan Mesut Bey, Berlin doğumlu. O da diğer üçüncü nesil göçmenler gibi kendini Türkiyeli'den çok Berlin'li hissettiğini söylüyor. Mesut Bey Alman bir bayanla evlenmiş, eşinin Semt menajerliği projelerinde bayanlara yardımcı olmaya çalıştığından bahsediyor. Semtte Türk nüfusun artan kiralara etkisiyle azalmaya başladığını doğruluyor:

Buradaki Türkler kiralari ödemekte zorlanınca başka yerlere gitmeye başladilar. Aslında bu konuda babalarımız hatalı. Bu semtlerde herkes kiracıdır. Ailelerimiz hep dönmeyi düşündüklerinden Türkiye'de yatırım yapmışlar. Ev sahipleri de var ama çok az. Keşke Türkiye'den değil buradan ev veya arsa almış olsalardı. Burada bir arsamız olsaydı bahçeli bir ev yapmak isterdik. Bazı Türkler şehir dışına doğru Chalottenburg bölgesinde yapıyorlar. Bir de artık hobi bahçeleri var, ekim yapmak için tahsis edilen alanlar 99 yıllığına kiralanıyor. Eskiden sadece Almanlar kiralardı, Türkler bilmiyordu, artık biz de kiralayabiliyoruz. (görüşme [10]).

Kreuzberg merkezi konumu nedeniyle ve çevresinde değeri artan yeni kentsel projelerin etkisiyle Berlin'in cazibe merkezlerinden biri haline gelmiş, bu durum bölgede kira artışlarına neden olmuştur. Göçmenler ve bölgede yaşayan üniversite öğrencileri biraraya gelerek KottiCo adıyla kira artışlarını protesto etmektedir (Knorr-Siedow, (görüşme [11])). Grup Kreuzberg merkezinde Kottbusser Tor olarak bilinen meydanda kurdukları küçük bir çadır ve kürsüde faaliyet göstermekte, burada olabildiğince fazla semt sakinine ulaşarak sesini duyurmak için çalışmalar yürütmektedir. Grubun sözcülerinden biri olarak aktif çalışan, adını vermek istemeye grup sözcüsü, yıllardan beri yaşadıkları ve alıştıkları bölgeyi terk etmek istemediklerini bu nedenle protestoda ısrar ettiklerini anlatıyor. Yürüttükleri çalışmaların yönetimlere ulaştığını kendileriyle uzlaşma yönüne gidildiğini, anlaşma sağlanırsa bölgenin kira artışlarını engellenerek gelişiminin sağlanması konusunda sundukları 3 alternatif olduğundan bahsetmektedir:

Yönetim bizimle konuşmayı kabul etti ve isteklerimizi dile getirdik. Çalışmaların yürümesi için 3 önerimiz var. Bunlardan biri daha önceki dönemlerde bir ölçüde başarı sağlanmış olan 'koruyucu kent yenilemesi' programında olduğu gibi finansmanı kendileri ve ev sahipleri tarafından karşılanarak iyileştirilme yapılması, kiralardan denetlenmesi konusunda kendilerinin de katıldıkları bir komisyon kurulmasını istiyoruz. Görüşmeler devam ediyor, sonuca ulaşmayı umuyoruz. Burada kimse yaşadığı yeri terk etmek istemiyor. Kreuzberg çok eski tarihi olan bir semt, yaşayanlar da uzun yıllardır yerleşmiş insanlar. Burada çalışmışlar, yaşamışlar, şimdi emekliliklerini burada geçirmek istiyorlar. Öğrenciler de hem sosyal hem ekonomik açıdan uygun olan semtte uygun kiralarda yaşamaya devam etmek istiyorlar (görüşme [10]).

Semt sakinleriyle yapılan görüşmeler de göstermektedir ki; Wrangelkiez mahalle birimi Türklerin yerleşik hale geldiği, kendi kültürleri ve yaşam biçimlerini

yansıttıkları bir yerleşim haline gelmiştir. Yine görüşmelerde bahsedilen Türk kültürüne özgü alışkanlıkların burada da devam ediyor olması, kişilerin gittikleri çevreye kendi kültürlerini götürdüklerini doğrular niteliktedir. Diğer yandan bölgenin kentsel açıdan daha iyi hale geldiği kabul edilmekle birlikte eskiye oranla daha canlı 24 saat yaşayan bir merkez haline gelmesinin avantajları ve dezavantajları olduğu belirtilmektedir. Yapılan görüşmelerde özellikle Türkiyeli göçmenler seçilmişse de bölgenin çok kültürlü, her milletten kişiyi barındıran yapısı görüşmelerle de doğrulanmakta, Kreuzberg'te çok sayıda Yugoslav, İtalyan, Yunanlı göçmenlerin de yaşadığından bahsedilmektedir.

Uzmanlarla yapılan görüşmelerde de Türklerin bu bölgede yerleşik hale geldikleri, yaşadıkları çevrede kendi kültürlerinden izler olduğu, belirtilmektedir. Kentsel gelişimi süresince iyileştirme çalışmalarına konu olan bölgede yürütülen projelerde Türkiyeli göçmenlerin dikkate alınmış olması, onlara yönelik çalışmalar yapılması bu durumu doğrular niteliktedir.

Thomas Knorr-Siedow, bugünkü göçmen kültürü ve yaşayışıyla göçün ilk zamanlarının birbirinden çok farklı olduğunu, bugün Berlinde göçmenlerin büyük ölçüde entegre olduğunu, iki kültürün birbirinden çokça etkilenerek Berlin için kültürel bir zenginlik oluşturduğundan bahsetmektedir. Bu durum için bir öğrencisinden örnek veren Knorr-Siedow;

"Göçmen bir ailenin oğlu olan Türk öğrencime baktığımda Alman olduğunu düşünememenin tek nedeninin ismi olduğu gözlemek mümkün diye düşünüyorum. Üçüncü nesil çok daha fazla entegre olduğu, her iki toplumda da görülebiliyor. Türkler yaşadıkları bölgede kendilerine özgü bir yerleşim yarattılar. Kreuzberg'e gittiğinizde İstanbul'dan izler, kültürün yansımasını görebiliyorsunuz" şeklinde özetlemektedir (görüşme [11]).

Cihan Arın, (görüşme [13]), geçmişte yapılan I.B.A. uygulamalarının o dönemde Türkiyeli göçmenlerin yaşam kalitesi artırıcı nitelikte projeler olduğunu ancak onların katılmalarını sağlamanın oldukça zor olduğundan bahsetmektedir:

Projeleri onalara duyurmak, katılımlarını sağlamak oldukça zor oldu. Başlarda katılmadılar, daha sonra anlatıldıkça ikna oldular. Bu projelerle konut kaliteleri ve çevresel koşulları iyileştirildi. Bunun sonucunda kiraların artışı denetim altında tutulmaya çalışıldıysa da aynı durum ticaret alanları için geçerli olmadığından aradaki farklar çok arttı.

Emine Başaran (görüşme [12]) ile yapılan görüşmede Semt menajerliği programı konusunda bilgi alınmış, program çerçevesinde yürütülen projeler ve sonuçları ayrı bir bölümde incelenmiştir.

5.2.4 Alanın Kentsel Stratejiler çerçevesinde gelişimi

Wrangelkiez'de kurulan Semt Menajerliği Programı kapsamında 2003 yılında 'İmece' adıyla, mahalle sakinlerinin katılımını öngören bir model oluşturularak ulaşılmaya zor olarak nitelendirilen grupların kent gelişim çalışmalarına kazandırılması amaçlanmıştır (Başaran, 2006).

Proje 3 aşamalı olarak yürütülmüş; birinci aşamada mahalle sakinlerine ulaşmaya çalışılarak problemlerini anlamaya yönelik bir anket uygulanmış, ikinci aşamada sorunların çözümüne yönelik ilk projeler oluşturularak birçoğu da mahalle sakinlerinin katılımı ile gerçekleştirilmiş, üçüncü aşamada ise projelerin mahalle sakinlerin problemleri ve isteklerine uygun hale getirilmesi, kapsamının genişletilmesi amaçlanmıştır. 2006 yılında rapor haline getirilerek hem Türkçe hem Almanca dilinde yayınlanan proje broşüründe, yapılan somut projelerden bazıları şöyle sıralanmaktadır:

o *Anne-babalar kahvesi;*

Yapılan anketlerde en öne çıkan sorunlardan birinin Türk çocukların eğitimi olması nedeniyle 2003 Eylülünde düzenli biraraya gelen bir veliler grubu oluşturulmuş, daha sonra ana-babalar kahvesine dönüşen grup Fichtelgebirge İlkokulunda toplanmaya başlamış, 60 veliye katılım belgesi verişmiştir.

Şekil 5.42 : Veli Toplantılarından Görüntüler (Başaran, 2006)

o *Kadınlar için buluşma yeri;*

Kadınların kendi aralarında buluşma isteği üzerine başlatılan proje Mahalle Menajerliği Merkezi (Nachbarschaftshaus Centrum) altındaki Cafe'de gerçekleştirilmiştir. 20 kişilik çekidek bir gruba ulaşmış, kimi zaman 50'yi bulan katılımıla bilgilendirme ağırlıklı toplantılar yapılmış, birlikte bayramlar kutlanmış, çeşitli yerlere geziler düzenlenmiştir.

o *Türkiyeli Kadınlar için internet kursu ve sağlık bilgileri;*

Mahalle sakinlerinin isteği doğrultusunda düzenlenen kursta yaşlı bakımı, kadın sağlığı, beslenme gibi konularda eğitimler internet sunuları ile aktarılmıştır.

o *Türkiyeli için medya kullanımı;*

Mahalle sakinlerinin isteği doğrultusunda düzenlenen kursta göçmen erkeklere yönelik internet kullanımıyla ilgili kurs verilmiştir.

o *Almanca kursları ve eğitim merkezleri*

Mahallede iki çocuk yuvasında veliler için Almanca Kursu açılmış, 2006 yılı sonuna kadar sürdürülmüştür.

Şekil 5.43 : Çalışma Ve Kurs Toplantılarından Örnekler (Başaran, 2006)

Semt menajerliği tarafından düzenlenen etkinliklerden bir diğeri ise Wrangelkie'deki ticari faaliyette olmayan boş dükkanların çalışmalar kapsamında kullanılması ve sokak ve caddelerin semt sakinlerinin istekleri doğrultusunda tekrar yenilenmiş olmasıdır.

Şekil 5.44 : Sokaklarda Yapılan Çalışmalardan Örnekler (Başaran, 2006)

Yine Semt Menajerliği programı çerçevesinde 2005 yılında oluşturulan 'Wrangelkiez Macht Schule' nin amacı 'Wrangelkiez'de yaşayan çocuk ve gençlerin eğitimler konusunda doğru aydınlatılması amacıyla oluşturulan çalışma grubunun hedefi, gençlerin ve çocukların rehabilitasyonu, tiyatro ve öğrenme etkinlikleri, kreş ve çocuk yuvalarında ailelerin çocuklarıyla birlikte almanca öğrenmesini öngören 'sırt çantası' projesi gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesidir (Başaran, 2006).

Bu çalışmaları doğru tanıtmak ve semt sakinlerine ulaşmasını sağlamak amacıyla 'Semt menajerliği Merkezi' tarafından sıkça broşür tanıtım ilanları ve düzenli olarak çıkarılan Türkçe ve Almanca dilinde 'KiezBlatt' gazeteleri yayınlanmaktadır.

Şekil 5.45 : Aylık Yayınlanan 'Wrangelkiezblatt' gazetesinden örnekler (Quartiersmanagement Wrangelkiez, 2009)

Semt Menajerliği programı bugün hala çalışmalarını aktif olarak sürdürmektedir. Günümüz itibariyle yapılanlara bakıldığında, eğitim ağı konusunda koordinasyon sağlanmış, eğitimlerin devamı semt sakinlerinin aktif katılımının arttırılması hedeflenmekte; gönüllü çalışmanın özendirilmesi ile kendilerinden sonra buradaki çalışmaların devamlılığını sağlayabilecek bir grup yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Başaran, 2006; Quartiersmanagement Wrangelkiez, 2009).

1999'da Berlin Senatosu'nun başlatmış olduğu Semt Menajerliği Projesi kapsamında ele alınan birimlerden biri olarak proje kapsamında Wrangelkiez'in eski ve yıpranmış dokunun yenilenmesi ve sosyal açıdan kalkındırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda amaç, stratejik açıdan da ayrıca önem taşıyan bölgeyi kentsel, sosyal ve ekonomik açıdan ekci bir merkez haline getirmek olmuştur.

5.2.5 Alanın kullanıcı ve mekan ilişkisi açısından değerlendirilmesi

Wrangelkiez bölgesi daha önce de belirtildiği gibi Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir mahalle birimi olarak zaman içinde Türklerin yaşam biçimleri ve günlük yaşamlarını yansıtan bir bölge haline gelmiştir. Bunun başlıca nedenlerinden biri görüşmeler de belirtildiği gibi Türk nüfusun sayıca fazla olması ve yaşadığı yerde kendi kültürünü yaşamaya devam etmesidir. Buna bağlı olarak kültürel farklılıkların ve yaşam biçimlerinin kent mekanı üzerinde yansımalarını görmek mümkündür. Bu etkileşimi doğru ölçebilmek için konuyu kentsel, mimari ve sosyal ölçekte ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Wrangelkiez'de kentsel alanların kullanımı incelendiğinde Görlitzer Park ve evresinin Türkler tarafından haftasonları piknik amaçlı kullanımı yaygınken, günün her saatinde Alman nüfusun tercih ettiği bir dinlenme alanı olmaktadır. Son dönemdeki olumsuz kullanıcılar problem yaratsa da parkın büyük bir bölümü hala halk tarafından yaygın olarak tercih edilmektedir (şekil 5.25).

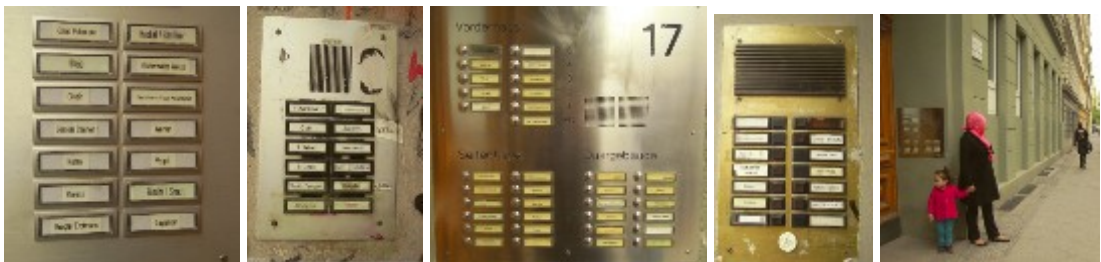

Şekil 5.46 : Wrangelkiez'de Çocuk Oyun Alanları Ve Görlitzer Park'tan Görüntüler (Çekildiği tarihi: 23-25.04.2013).

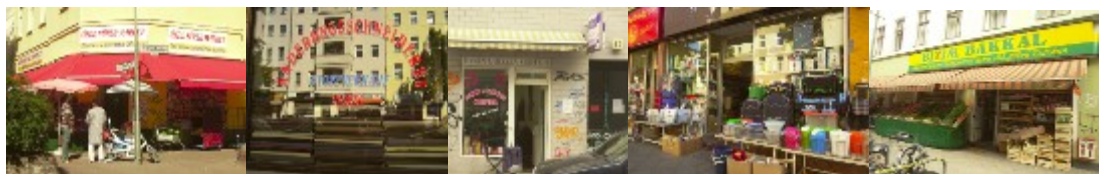
Wrangelkiez'de cadde ve sokaklar sadece ulaşım değil sosyal hayatın canlılığının da bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Wrangelstrasse ve onu kesen diğer sokaklardaki ticari fonksiyonların çeşitliliği ve alanın çok kültürlü bir zenginlik sunması turistler için bir cazibe noktası oluşturmuştur. Daha çok öğlen ve akşam yemek saatleri bu alanları kullanımının pik saatleri olmaktadır (Şekil 5.47, 5.48, 5.49, 5.50 ve 5.51).

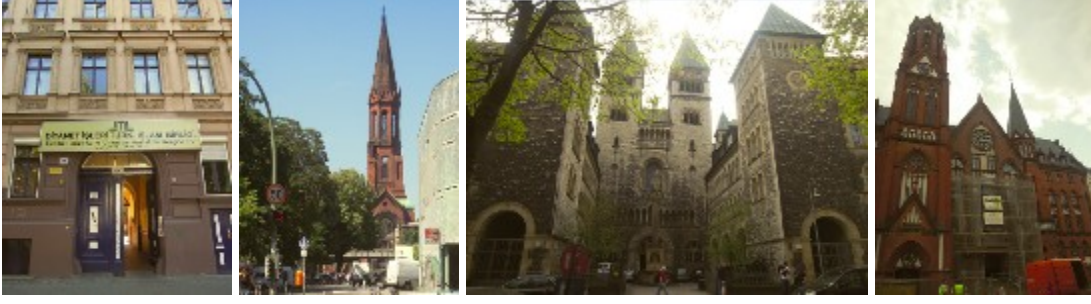
Şekil 5.47 : Wrangelstrasse'den Görüntüler (Çekildiği Tarih: 26.04.2013).

Şekil 5.48 : Wrangelkiez'de Kapı Zillerinden Örnekler (Çekildiği Tarih: 28.04.2013).

Şekil 5.49 : Wrangelkiez'de Türk Dükkanlarından Örnekler (Çekildiği Tarih: 22.03.2013)

Şekil 5.50 : Wrangekiez'de Dini Tesislerden Örnekler (Çekildiği Tarih: 22.03.2013).

Şekil 5.51 : Wrangekiez'de Konut Ön Cephelerinden Örnekler (Çekildiği Tarih: 23-24.04.2013)

5.3 Bölüm Değerlendirmesi

2001 yılında birleşme sonrası Friedrischain-Kreuzberg adını alan ilçenin barındırdığı göçmen nüfusun yanısıra kentsel gelişimi de çalışma alanı olarak seçilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Tarih boyunca işçi sınıfı yerleşimi niteliği taşıdığı 'kiracı kışlaları' olarak anılan bölge 1960 ve 70'li yılların yeniden geliştirim projeleri ile yıkılıp yeniden inşa edilme sürecini yaşamıştır. Bu dönemde yapıların çoğu büyük inşaat firmalarının mülkiyetine geçmiş, bölgede yeni gayrimenkul projeleri gerçekleşmesi planlanmıştır. Kreuzberg merkezinde büyük iş merkezlerinin inşası da bu dönemde gerçekleştirilmiş, bekleneni veremeyen ve büyük kısmı uzun süre boş kaldığından kendi içinde yıpranan yapılardan olmuştur.

Türkiye'den Almanya'ya göçün başladığı dönemler olması nedeniyle Türk göçmenler geçici olarak bölgeye yerleştirilmiştir. 1970'lerde başlayan yıkım ve yeniden inşa

döneminde blok iç kısımları yıkılmış, dış cephelerde modernleştirme süreci başlamıştır. Ancak büyük projelerin beklenen talebi görmemesi ve bölgeden ayrılmak zorunda bırakılanların direniş göstermesi sonucu planlama politikalarında değişliğe gidilmiş zaman içinde koruyucu yenilemeyi öngören eğilim başlamıştır.

Zaman içinde yıkımların doğru bir yeniden geliştirim olmadığı anlaşılınca yenileme çalışmaları durdurulmuş, yıkım beklentisiyle eskimeye başlayan yapılara işgaller başlamıştır. 70'li yılların da sonundan itibaren Kreuzberg'e sayıları artan biçimde gençler yerleşmeye başlamıştır. Planlanmış yıkımdan önce buraya yerleştirilen Türk aileler ve genç Alman üniversite öğrencilerin yıkımlara gösterdikleri direniş sonucunda bölgede yaşayanların katılımıyla yeni geliştirme politikaları benimsenmiştir (S.T.E.R.N. 1990; Lorenz, 2001; MacDougall, 2011).

1960'larda işçi semti olarak bilinen bölgede 1980'deki sosyal dokunun % 25'ini yıkımlara karşı bölgeyi terk etmeyen veya edemeyecek durumda olan çoğunluğu yaşlı ve düşük gelirli yalnız yaşayanlar veya iki kişilik ailelerden oluşan Almanlar oluşturmaktadır. Diğer % 25 oranını alternatif yaşam biçimleri ile bölgeye sonradan taşınan üniversite öğrencileri oluşturmakta, nüfusun büyük çoğunluğunu ise % 50 ile Türkiyeli göçmenler oluşturmaktadır. Türkler yıkım çalışmalarının başlangıcında düşük kiralar nedeniyle bölgeye yerleşmişlerdir. Zaman içinde bu çevreyi benimsediklerinden ve yaşadıkları çevreyi kendilerine göre biçimlendirdiklerinden buradan taşınmayı düşünmemişlerdir.

Bölgedeki sosyal dokunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkler burada kendilerine özgü bir yaşam alanı geliştirmişlerdir. Ticaret alanları, özellikle de yeme-içme mekanlarında Türklerin kendi kültürlerinin yansımaları kolaylıkla görülebilmektedir. Özellikle açık alanların, Pazar yerlerinin kullanımı ve konut avlularının kullanım biçimleri incelendiğinde buradaki Türklerin sosyal hayatının Türkiye'dekine benzer şekilde olduğu söylenebilir. Burada kahveler, kebab salonları, mescitler gibi kendilerine özgü alan yaratmışlardır. Buna bağlı olarak Luisenstadt ve SO 36 bölgeleri %25 oranında çocuk ve genç nüfusu ile Berlin'in en genç semtleridir. Kreuzberg okullarındaki öğrencilerin 85'ini yabancı kökenli ailelerin çocukları oluşturur. Ancak eğitim seviyesi yüksek değildir; her dört öğrenciden biri ilköğretimi tamamlamadan okulu terk etmektedir. Bölge sakinlerinin 14'ü sosyal yardım parası ile yaşamaktadır ve genç nüfus arasında işsizlik oranı çok yüksektir.

Kreuzberg'de sonraki yıllarda kullanıcıların da katılımı ile yapılan yenileme çalışmalarında Turkler'in katılımının az olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda toplantılara özellikle kadınların katılmadıkları gözlenmiş, sürekli olarak ev dışında çalışan ve konutu çoğu kez yalnız uyumak için kullanan erkeklerin konutların teknik sorunlarının belirlenmesinde yetersiz kaldığı anlaşılınca kadınlar için ayrı toplantılar düzenlenmesi yoluna gidilmiştir.

Bu toplantılar ve program çerçevesinde konutlardan başlamak üzere yenileme politikaları belirlenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Kiracılar büyük çoğunluğu sobalı olan bu düşük kiralı evleri kaybetmek istemediklerinden IBA programı ile son yıllarda kullanım yoğunlukları azalan "kiracı kışlaları"nın insan onuruna yakışan ve kira düzeyi korunan konutlara çevrilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda konutların içine tuvalet ve banyolar yapılması, küçük konutlar birleştirilmesi, binaların çeşitli bölümlerinin yeniden planlanarak birleştirilmesi, havalandırma ve aydınlatmadan yoksun avluların ise açık renklerle yeniden düzenlenmesini içeren büyük bir onarım sürecine girilmiştir.

Program çerçevesinde blok strüktürünün korunması amaçlanmış, blok içi avlular yeşillendirilerek kullanılmaya başlanmıştır. Berlin Duvarı'nın yapılmasından sonraki kenar konumu dolayısıyla Kreuzberg'in geniş caddelerini tamamen trafik için kullanma gereği olmadığından genel onarım çerçevesi içinde caddelerin de kullanım değerlerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu arada yaya kaldırımları genişletilmiş, park alanları yeniden düzenlenmiş, ağaçlar ekilmiştir. Kreuzberg'in kamusal tesis donanımı eski dönemlerde de hep yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bölgede yeni okullar yapılmış, avlular yeşillendirilmiş ve yeniden düzenlenmiş, çocuk yuvaları, gençlik merkezleri, spor salonları, yaşlılar yurdu gibi donatılar inşa edilmiştir.

Kreuzberg içinde yer alan mahalle birimi Wrangelkiez, Spree Nehri kıyısında bölgenin Doğu Almanya ile bağlantısı konumunda, Berlin'in tarihi taş bloklardan oluşan dokusunun özelliklerini taşıyan, göçmen ağırlıklı nüfus profili ile araştırmaya değer bir alan olmuştur.

Çalışma alanı olarak yerinde yapılan analiz ve araştırmalar da bölgenin göçmen nüfusunun etkisiyle zaman içinde değişime uğramış, kullanıcılarının kültürü ve yaşam biçimlerini yansıtan kentsel alan haline geldiğini doğrulamaktadır. Yapılan

analizler ve sözlü görüşmeler de kullanıcıların kendilerine ait bir çevre yarattıklarını, kent içinde kendilerini ait hissettikleri yerleşim olma özelliği taşıdığını göstermektedir. Yine de bölge nüfusunun yaşadığı çevre olan ilişkisini kentsel, mimari ve sosyo-ekonomik ölçekte ayrı ayrı değerlendirmek gereklidir.

6 SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya gelişimi ve insanlığın doğuşundan bu yana en eski zamanlarından beri yaşandığı bilinen göç veya diğer bir tanımla nüfus hareketleri tüm canlıların hayatlarını daha iyi şartlarda sürdürebilmeleri ya da yaşamlarını devam ettirmek amacıyla gerçekleşmiştir. Göç, ülke ekonomilerini ve toplumların sosyal yapılarını etkileyen bir süreçtir ve Günümüzde de devam eden bu göç süreci bireylerin kararlarına, buldukları ortamın gereklerine ve zamana göre şekillenmiş ve şekillenmektedir.

Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişmişliği arttırmak amacıyla gittikçe yoğunlaşan endüstrileşme süreci sonucunda Avrupa ülkelerinde işgücü ihtiyacı gündeme gelmiş, bu ihtiyaç ise gelişmekte olan ülkelere ucuz işgücü yoluyla sağlanmıştır.

Dünyada ülkeler arası yer değiştirmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte bu nedenlerin genellikle dünya çapında ekonominin gelişimi ve savaş gibi büyük ölçekli olaylar olduğu görülmektedir. Federal Almanya Hükümeti de, büyüyen uluslar arası endüstrileşme içinde var olma isteği doğrultusunda ortaya çıkan işgücü açığını ise kısa süreli yabancı işgücü ile karşılamıştır.

Bu çerçevede başlayan ve nüfusları giderek artan ve Almanya'da yerleşik hale gelen Türkler, kendi kentsel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir altyapı kurmaya başlamışlardır. Bugün Almanya'daki Türk göçmenlerin konumuna bakıldığında, burada iş kurarak, ev alarak köklenen bir kitle haline geldikleri görülmektedir. Bu bakımdan, incelenmeye değer bir araştırma konusu oluşturdukları görülmektedir.

Bu konu çerçevesinde Almanya'da Türk nüfusun oldukça yoğun olduğu Berlin kenti örnek alan olarak belirlenmiş, içinde yaşayan Türk Nüfusu ile giderek bir Türk kenti haline gelerek 'Küçük İstanbul' olarak anılmaya başlayan Kreuzberg ilçesinde yapılan ayrıntılı çalışmalarda bölgede yaşayan Türk nüfus ile yakın çevreleri arasında yaşanan etkileşim incelenmiştir.

Bu doğrultuda gerek literatür araştırmalarında gerek yakın çevrelerinde yapılan analizlerle gerekse de örneklem alan içinde yapılan görüşmelerde Türk nüfusun yaşadıkları mekanı çeşitli şekillerde etkilediği ve kendi yaşam biçimi, kültürü ve kimliğini belli ölçülerde yansıttığı görülmektedir.

Çalışma doğrultusunda belirlenen Kreuzberg içinde hem stratejik hem de yaşayan Türk nüfusu ile ilişkili olarak demografik bakımdan öneme sahip Wrangelkiez bölgesi daha önce de belirtildiği gibi Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir mahalle birimi olarak zaman içinde Türklerin yaşam biçimleri ve günlük yaşamlarını yansıtan bir bölge haline gelmiştir. Bunun başlıca nedenlerinden biri görüşmeler de belirtildiği gibi Türk nüfusun sayıca fazla olması ve yaşadığı yerde kendi kültürünü yaşamaya devam etmesidir. Buna bağlı olarak kültürel farklılıkların ve yaşam biçimlerinin kent mekanı üzerinde yansımalarını görmek mümkündür. Bu yansımaları daha doğru değerlendirmek ve bundan sonra yapılacak çalışmalarda yardımcı bir kaynak oluşturması amacıyla kentsel, mimari ve sosyo-ekonomik ölçekte ayrı ayrı değerlendirilmiştir:

- **Kentsel ölçekte değerlendirildiğinde;** Kreuzberg ve Wrangelkiez alanının gerek yarattığı kültürel zenginlik, gerekse de bu kültürel farklılığın turistik bir çekim kazandırmasının bölgeyi bir kentsel çekim alanı haline getirdiği söylenebilir. Bölgenin coğrafi konumu da eklendiğinde Kreuzberg kentin önemli çekim noktalarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bölgede yapılacak projelerde göz önünde bulundurulması gereken bir kriter olarak değerlendirilmelidir.

Yapılan incelemeler Kreuzberg'in, Berlin merkezinde bir cazibe alanı olarak kabul edilse de, kentsel açıdan yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu anlamda yapılacak projelerde Kreuzberg'in önemli bir merkez olarak ele alınması, dolayısıyla kendi merkezi ve bölgeye giriş niteliği taşıyan meydan düzenlemesinin tasarım ölçeğinde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Kreuzberg merkezi olarak taşıdığı Türkçe yazılı tabela ile de bilinen bu alanda her gün kurulan Türk pazarı meydan işlevi görmekte ancak tasarım açısından bu özellikleri taşımamaktadır. Kreuzberg'in merkezi, Türklere özgü ticari fonksiyonların ağırlıkta olduğu dükkanlarıyla bilinen caddesi ve tarihi blok yapısı ile göçmen yerleşimi niteliği taşıyan Wrangelkiez arasında bağlantıyı sağlaması açısından da önemli bir konumdadır.

Bunun yanısıra eskiden beri kentsel donatılarının yetersiz olduğu bilinen bölgede yenileme çalışmaları çerçevesinde olabilecek tüm alanlar yeşil ve açık alan işlevi kazandırılmaya çalışılmışsa da yoğun nüfusu ile oranlandığında standartlara ulaşmadığı açıktır. Bölgenin kentsel dokusunun da önemli bir parçası olan blok içi avluların mevcut yollar ile bağlantılı hale getirilerek aktif açık alan işlevi getirilmesi bölgedeki alan ihtiyacını da önemli ölçüde karşılayacaktır.

Diğer bir kentsel düzenleme ihtiyacı ise Türk kültürünün önemli bir göstergesi olarak açık alan kullanımınıdır. Türk ailelerin haftasonu aileleriyle zaman geçirme aktivitesi olarak yaygın olan piknik alışkanlığı Almanya'da da sürdürülmektedir. Bu da Türklerin kendi kültür ve alışkanlıklarını gittikleri yere taşıdıklarını doğrular niteliktedir. Bu doğrultuda mevcut parkların bir kısmında izin verilse de genel olarak yasaklanmış olan piknik alanlarında Türklerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılması önerilebilir.

- **Mimari ölçekte ise;** çalışma alanı Kreuzberg ve Wrangelkiez'de geçmişten bu yana yapılan mimari düzenlemeler ve modernleştirme süreci, yapıları büyük ölçüde daha kullanılabilir hale getirmiştir. Ancak yine de gerek hane halkı büyüklüğü gerekse Türk kültürünün gerektirdiği alan ihtiyaçları açısından konut içlerinde yeni düzenlemeler gerektiği anlaşılmaktadır. Bugün sayıları azalmış olsa da yapılan araştırmalar hala evlenen çocuğun ailesi ile yaşamaya devam etmekte olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra konut içinde ayrımlar, banyo ortak kullanımı, katta ortak tuvalet gibi olumsuzluklar moderleştirme ve onarım sürecinde büyük ölçüde giderilmişse de olumsuz koşulları devam eden alanlar hala vardır. Ayrıca konut büyüklükleri hala hanehalkı kapasitesini karşılar nitelikte değildir. Bu nedenle konut ölçeğinde, tuvalet banyo düzenlemeleri, salon-oturma odası ayrımları gibi düzenlemelere ihtiyaç vardır.
- **Son olarak alanın sosyo-ekonomik durumu değerlendirildiğinde;** belli bir tarihe kadar hep geri dönme fikri ile hareket eden Türk göçmenler geçen zaman içinde burada kendi işletmelerini kurmuşlar, Almanlardan daha yaygın bir şekilde ticaretle ilgilenmişler, girişimciliğin önemli bir bölümünü oluşturarak yerleşik hale gelmişlerdir. Buna bağlı olarak bugün Almanya'da yaşayan göçmenlerin büyük oranda ekonomik açıdan daha iyi konuma

geldiğini söylemek mümkündür. Burada doğan ve üçüncü nesil olarak adlandırılan genç nüfus, gerek Almanya nüfusunu gençleştirilmesi gerekse de ticari girişimleri sayesinde ekonomik açıdan canlılık yaratması sebebiyle önemli bir noktadadır. Geçmişte yasal sınırlamalarla kısıtlı bir yaşam süren göçmen Türkler bugün siyasi, ekonomik ve sosyal çevrelerde söz sahibi konumuna gelmişlerdir.

Sonuç olarak bu tez çalışması ile Almanya nüfusunun büyük bir çoğunluk oluşturan Türkiyeli göçmenlerin Almanya'da yaşadıkları çevre ve oradaki yaşam biçimleri incelenmiş, birbirleriyle ilişkileri irdelenmiştir. Hem alansal çalışmalar hem de literatür taramasından elde edilen bilgiler kişilerin bir yerden başka bir yere taşınmalarının sadece fiziksel bir yer değiştirme değil aynı zamanda alışkanlıklar, kültürler ve yaşam biçimlerinin de yer değiştirmesi olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle insanlar yer değiştirirken kültürleri ve kimliklerini oraya taşımaktadır. Diğer yandan kentlerin gelişimi yaşanan tarihsel olaylar kadar kullanıcılarından büyük ölçüde etkilenir.

Bu çalışma kapsamında incelenen alan Almanya'da tarihsel önem taşıyan 1961 yılı Türk işçi göçü ile Almanya'dan tümüyle farklı bir kültürel kökene sahip nüfus topluluğu alışkın olduğu yerleşimlerden çok farklı bir kentsel çevreye taşınmıştır. İki farklı kültür, dil ve yaşam biçimlerinin biraraya geldiği bir alan olarak Kreuzberg Wrangelkiez'de bu farklılıkların mekansal etkileri araştırılmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan incelemeler ve analizler de kentlerin kullanıcıları ile karşılıklı etkileşim halinde olduklarını, zaman içinde bu etkileşimlerin de kentsel mekanda kendini gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Buna bağlı olarak Almanya genelinden başlayarak ülkenin metropolü ve başkenti konumunda olan Berlin kentinde bu yansımalar daha detaylı olarak incelenmiş, Türklerin kendi yaşam alanlarını yarattıkları bir mekana dönüştüğü analizlerle de desteklenen Kreuzberg özelinde mekansal sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sonucunda Kreuzberg ve örnek alan Wrangelkiez bölgesinde göçün yarattığı mekansal, mimari ve sosyolojik farklılaşmalar ortaya çıkarılmış, gözlenen bu değişimin varabileceği noktaların neler olabileceğine ilişkin genel tasarım ilkeleri belirlenerek öneriler geliştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N.**, (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. & Kemiksiz, N.**, (1986). *Türk Dış Göçü: 1960-1984: Yorumlu Bibliyografya*. Ankara: A.Ü.S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Appleyard, D.**, (1973) *Professional Priorities of Environmental Psychology*, R.Küller, Dowden, Hutchinson and Ross Inc. Pennsylvania
- Beer I., Deniz A., & Schwedler H.**, Berlin: urban, social and ethnic integration – an urban policy challenge, The European Academy of the Urban Environment
- Başaran, E.**, (2006) "Imece" Gemeinschaftsarbeiten mit vereinten Kräften: Beteiligung und Aktivierung türkischsprachiger Bewohnerinnen und Bewohner im Quartiersmanagementgebiet Wrangelkiez.
- Brake, K. & Kress, C.**, (2011). Concepts of pride, brand, and communication: architecture, urban design, and knowledge production: Berlin from 1810 to 2010. *International Journal of Knowledge-Based Development*, 2(2), 220-246.
- Çağlar, A.**, (2002), *Mediascapes, Advertisement Industries and Cosmopolitan Transformations: Turkish Immigrants in Europe*, EUI Working Papers, European University Institute, Florence.
- Çakırer, Y.**, (2012) "İstanbul – zeytinburnu'nda ulusötesi kentleşme aktörleri olarak türk kökenli göçmenler", Doktora tezi
- Çelikhan, S.**, (1986) "Kreuzberg için Stratejiler Fikir yarışması Raporu", (Çeviren: D. Müh. Seniha Çelikhan), İTÜ Uygulama ve Araştırma Merkezi
- Depeli, G.** (2009) "Almanyalı Türklere Evlilik Törenlerinin Dönüşümü - Kültürel Bellek, Aidiyet ve Kimlik", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Droste, C., & Knorr-Siedow, T.** (2005). *Large housing estates in Germany. Berlin: opinions of residents on recent developments*, Utrecht: Urban and Regional research centre Utrecht, Faculty of Geosciences, Utrecht University.
- Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı Ve Sorunları Araştırması**, (2005), Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara
- Kemper, F. J.**, (1998), "Restructuring of Housing and Ethnic Segregation: Recent Developments in Berlin.", *Urban Studies*, Vol. 35. No.10. pp.1765-1789.

- Knorr-Siedow, T., Droste, C., Berndt & P., İlk Ç.** (2011) "Entwicklung einer nachhaltigen strategie zur verstetigung der netzwerk-, trager-und projektstrukturen im quartiersmanagementgebiet Wrangelkiez" Berlin
- Entrust Project Report,** (2003) "The Berlin Case Study: The Socially Integrative City, Wrangelkiez, Boxhagener Platz, Ostkreuz, Berlin.
- Eryilmaz, A. & Jamin, M.** (1998) Fremde Heimat: Yaban Silan Olur. Essen: Klartext.
- Eryilmaz, A.,** (2001). 40 Jahre Fremde Heimat: Yaban, Silan olur; Einwanderung aus der Turkei in Koln;[Ausstellung 40 Jahre Fremde Heimat-Einwanderung aus der Turkei in Koln, 27. Oktober bis 23. November 2001.
- Evers, A. & Ewert, B.,** (2011) "City Report: Berlin-Friedrichshain-Kreuzberg ", WILCO Publication no. 15, Justus-Liebig-Universitat Giessen, Germany online available via http://www.wilcoproject.eu/public/-assets/img/uploads/WILCO_WP2_report_08_DE.pdf.
- Faist, T.,** (2000) Transnationalization in international migration: implications fort he study of citizenship and culture, Ethnic and Racial Studies, Vol.23:2, pp.189-122.
- Faist, T.** (2006). The transnational social spaces of migration, Working Papers – Center on Migration, Citizenship and Development; No:10
- Fur Stadtentwicklung, S., & des Hauptausschusses, V.** (2003). Quartiersmanagement (QM).
- Giddens A.,** (2005), Sosyoloji,Ayraç Yayınevi, Ankara
- Giritlioğlu, C.,** (1991), Şehirsel Mekan ogeleri ve Tasarımı, İTU, İstanbul
- Greve, M.,** (1998), Das Turkische Berlin. Die Auslaenderbeauftragte des Senats. Genişletilmiş 2. Basım. Berlin: Verwaltungsdruckerei.
- Guleç, A. G. S., & Sancak, A. G. H. O.,** Goç, Kimlik Ve Aidiyet: Almanya’da Yaşayan Turkiye Kokenli Gençler Açısından Bir Analiz.
- Hanschke U.,** (1994) Area types: A description of the structural and land-use categories maintained by the Urban and Environmental Information System (ISU) of the Berlin, Senate Administration for Urban Development III F, (edited by: Doeen Beddig, 2005), Berlin.
- Hofmeister, B.,** (2004), The study of Urban Form in Germany, Urban Morphology 8(1) pp:3-12
- Ilgın C. & Hacıhasanoğlu O.** (2006,) “Goç – Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model:Berlin / Kreuzberg Orneği”,İTU Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım,C5, S:2, Ss.59-70
- Kaya, A.** (2000). Berlin’deki Kucuk İstanbul: Diasporada Kimliğin OluŐumu. Buke Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kaya, A. & Şahin, B.,** (2007), Kokler ve Yollar: Turkiye’de Goç Sureçleri, İstanbul Bilgi Universitesi Yayınları, İstanbul.

- Kentel, F. ve Kaya, A.** (2005). Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü? Engel Mi? İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kızılocak, G.** (2009) “Almanya’daki Türkler ve Türkiye’deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları”.
- Kil, W. & Silver, H.** (2006). From Kreuzberg to Marzahn: New Migrant Communities in Berlin. German Politics & Society, Issue 81. Vol. 24(4), 95-121.
- Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler Bildiri Raporu,** (1992) 3-14 Aralık 1991 Türk Alman Semineri, Ankara, Mimarlar Odası Ankara Şubesi
- Kostof, S.,** (1991). The City Shaped Urban Patterns and Meaning Throughout History. Bulfinch, Boston.
- Lorenz, G.,** (2001) Local Socio-Economic Profile For Wrangelkiez, Kreuzberg, Berlin, "The Contribution Of Social Capital In The Social Economy To Local Economic Development In Western Europe" Report Of Workpackage 4, Berlin Teknik Üniversitesi, Haziran
- Lynch, K.** (1960), The Image of the City, The MIT Press, Cambridge.
- MacDougall, M.** (2011). “Cold War Capital: Contested Urbanity in West Berlin, 1963-1989. New Brunswick, New Jersey.
- Marshall, S.** (2005). Streets and Patterns, Spon Press, Abingdon.
- Mumford, L.,** (1961), Tarih Boyunca Kent (The City in History), Ayrıntı yayınları.
- Ohliger, R. & Raiser, U.** (2005). Integration und Migration in Berlin: Zahlen-Daten- Fakten. Berlin: Beauftragte für Integration und Migration des Berliner Senats.
- Özüekren A.S. and Van Kempen R. eds.** (1997) Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, Utrecht.
- Öztürk, S. A., & Sevim, N.** (2008-2010) “Almanya’daki Türklerin tüketici kimlikleri, göçmenlerin davranışları ve tüketici kültürleşmesi”, Tübitak 1001 Projeleri destekli araştırma projesi (yayımlanmamış), Eskişehir.
- Özmen N.,** (2011), Göçün 50.Yilında Entegrasyon ve Din İlişkisinin Dönüşen Parametreleri: Almanya’da Türkler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 19.
- Quartiersmanagement Wrangelkiez, ASUM GmbH** (2009): 7. Fortschreibung Integriertes Handlungs- und Entwicklungskonzept 2010 (mit Jahresbilanz 2009), Berlin.
- Reicher C.,** (2005), Almanya’da Kentsel Planlama:Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek, (Çev: Hasan Sinemlioğlu), Planlama Dergisi 2005/3 pp:56-64.
- Rapoport, A.** (1977), Human Aspects of Urban Form, Pergamon Press, Oxford.

- Sevim, N.** (2010) “Tüketici Kültürleşmesinin Almanya’daki Türk Göçmenlerin Gıda Tüketim Ve Gıda Alışveriş Davranışları Üzerindeki Etkisi”, doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- S.T.E.R.N., GmbH** (1990) Adım Adım Koruyucu Kent Yenilemesi Sergi metinleri, Çev: Tuğrul Adman, Selçuk İskender), Berlin
- Strom, E. & Mayer, M.** (1998). The new Berlin. *German Politics & Society*, 16(4), 122-139.
- Şahin, B.** (2010). Almanya’daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 103-134.
- Şen, F.** (1993) 32 Yıllık Göçün Hikâyesi: Federal Almanya’da Türkler; Misafir İşçilikten Türk Azınlığa. *Türkiye Araştırmalar Merkezi Yayınları*
- Şen, F.** (2006). “Almanya’daki Türkler–Entegrasyon ve Gettolaşma”.
- Şen, F. & Martina S. ve Dirk H.** (2001). Intergeneratives Verhalten und (Selbst-) Ethnitisierung Vontürkischen Zuwanderern, Gutachten des Zft für die Unabhängige Kommission ‘Zuwanderung’, München, Zentrums für Turkeistudien Lit-Verlag
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, (1988), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Url 1-** Statistisches Landesamt: <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/> alındığı tarih: 21.04.2013
- Url 2-** Quartiersmanagement Berlin: <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/> alındığı tarih: 26.12.2011
- Url 3-** Urban Structure, Senate Department for Urban Development and the Environment, alındığı tarih: 23.08.2012 <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/umweltatlas/eic607.htm>
- Wiberg, U.**, (1993), “Medium sized Cities and Renewal Strategies” the *Journal of the Regional Science Association International Papers*
- Wilpert, C. & Gitmez, A.**, (1987), “A Micro-Society or an Ethnic Community? Social Organization and Ethnicity amongst Turkish Migrants in Berlin.” *Immigrant Associations in Europe*. J. Rex, D. Joly ve C. Wilpert (ed.) içinde. Aldershot: Gower. s. 86-125.
- Yüzer, M. A.**, 2001. Şehirsel Yerleşmelerde Fraktal ve Hücresel Otomata Yöntemi ile Yeni Gelişme Alanlarının Belirlenmesi (Determination of Urban Development Area by Fractal and Cellular Automata Method), Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK A: GÖRÜŞME SORULARI

A. Kişisel Bilgiler:

Adı, Soyadı:

Yaşı:

Cinsiyeti:

Medeni Durumu:

Mesleği:

Gelir Durumu (Alt-Orta-Üst):

Eski Mesleği (varsa):

Eğitim Durumu:

Öncelikli dil ve diğer yabancı diller:

Aile içindeki kişi sayısı:

Görüşülen Kişi (Ailenin; Babası/Annesi /Çocuğu /Babaanne/Anneanne/Dedesi vs.):

İrtibat: Tel/E-mail:

B. Ailenin Göç Tarihi ve Yerleşmesi ve uyumu:

1. Ailenizde ilk kim ne zaman ve neden göç etti? Nasıl oldu?

2. Ailenin birleşmesi (eş ve çocuklar) ne zaman/nasıl tamamlandı veya ne zaman evlendiniz?

3. Aile birleşmesine kadar geçen dönem nasıl geçti? İlk nerede yaşadınız?

3. Kreuzberg'e ne zaman, neden geldiniz, ne zamandan beri burada yaşıyorsunuz?

4. Bölgenin geldiğiniz dönem ile şimdiki hali arasında fark var mı? Nasıl değişti?

5. İlk geldiğinizde tanıdığınız/akrabanız var mıydı? Yeni tanıdıklar edindiniz mi zaman içinde?

4. Geldiğiniz dönemde buranın nüfusu nasıldı? Ağırlıklı nüfus kimlerdendi? Şimdi nasıl?

5. Kendi memleketinizden insanlar da var mı burada? Onlar kaç yılından itibaren gelmeye başladılar? Şimdi yaklaşık olarak kaç hanesiniz?

5. Sık görüştüğünüz komşularınız kimlerdir? (Aile, şahıs –Alman, başka göçmen vs.) Genelde nasıl/neden görüşürsünüz, bir araya gelirsiniz?

6. Sizce komşu ne demektir? Memleketli ne demektir? Akraba/Hemşeri ne demektir?

7. Vatandaşlık durumunuz? Alman vatandaşıysa, neden, ne zamandan beri?

8. Siz kendinizi nereli olarak görüyorsunuz? (Berlin, Kreuzberg, Almanya, Türkiye, Memleketi, Eşinin memleketi vs...)

9. Milli ve Dini bayramları, nasıl kutluyorsunuz?

10. Burada kutlanan önemli günlerde Yılbaşı, Noel/Weihnachten, Sevgililer Günü, Ostern, Pfingsten vs neler yapıyorsunuz? Süs, yumurta, Noel Ağacı falan alır mısınız?

C. Yaşadığı yer ile ilişki durumu:

1. Kreuzberg'i neden tercih ettiniz? Burada yaşamaktan mutlu musunuz? Neden burada yaşamaya devam ediyorsunuz? Gitme imkanınız olsa nerede yaşamak istersiniz? (Berlin-başka bir şehir)
2. Yaşadığınız alanda kentsel açıdan en çok neyin eksikliğini hissediyorsunuz?
3. Evinizde çamaşır kurutma alanı, salon oturma odası ayrımı var mı?
4. Evinizde eksikliğini hissettiğiniz ya da değiştirmek istediğiniz bir şey var mı?
5. Evinizde kaç kişi yaşıyor? Evlenen çocuklar ile birlikte mi oturuluyor? Dede nine gelin vs evde mi?
6. Eşiniz de çalışıyor mu? Çalışıyorsa çocuklara nasıl bakılıyor? Hanede kaç kişi çalışıyor?
7. Günlük yaşamınızda ya da işyeri-ev arasında ulaşımı nasıl sağlıyorsunuz? Türkler arasında araba sahipliği yaygın mı?
8. Bir gününüz genelde nasıl geçer? Sosyal faaliyetleriniz var mı? Boş zamanlarınızı nasıl, kimlerle geçirirsiniz?
9. Hafta sonu neler yapıyorsunuz?
10. Ailece piknik veya bir yerlere gitmek yaygın mı? Bu tür yerlere giderken hangi ulaşım türünü kullanıyorsunuz?
11. Kreuzberg'te en çok nerede vakit geçiriyorsunuz? Kadınlar daha çok nerede vakit geçiriyor? Toplanma/buluşma noktaları var mı?
12. Avluları en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? Avluların dışarıya açılmasını sokak ile bağlantılı olmasını tercih edermisiniz?
13. Çocuklar sokakta oynayabiliyor mu? En çok nerede vakit geçiriyorlar? Görlitzer Park ne sıklıkla kullanılıyor?
14. Yaşadığınız çevreyi yenilemek ister miydiniz? Sizce burada donatı ihtiyacı var mı?
15. Sizce bu binalar korunmalı mı? Restore edilmesini mi yıkılıp yenilenmesini mi istersiniz?
16. Restorasyon ağırlıklı olursa nasıl bir yenileme istersiniz? Sosyal ve günlük hayatınız bundan nasıl etkilenir?
17. İmkanınız olduğunda nerede yatırım yapardınız/yapıyorsunuz? Türkiye'den mi Almanya'dan mı ev almayı tercih edersiniz?
18. Türkiye'de yaptığınız yatırımlar nasıl? (İşyeri, apartman dairesi, arsa vs)
19. Berlin'de/Kreuzberg'te ev yaptırmaya şansın varsa ne türde bir ev yaptırırdınız?
20. Yaşadığınız çevreyi değiştirme imkanınız olsa nasıl bir çevre/mahalle oluşturmak isterdiniz?
21. Berlin genelinde yapılan kentsel dönüşüm projeleri hakkında bilginiz var mı?
22. 'Mahalle yönetimi' biriminden ne sıklıkla nasıl faydalaniyorsunuz? Bu birim hakkında düşünceniz nedir?
23. Kreuzberg için düşünülen kentsel projeler hakkında bilginiz var mı? (Media Spree Projesi vs.) Bunlardan etkileneceğinizi düşünüyor musunuz?

EK B: ALANDA YAPILAN GÖRÜŞMELER

[1]	24.04.2013	Mustafa Bey, Bakkal, 36- Kendi dükkanında
[2]	24.04.2013	Nurettin bey, Duvar ustası, 39, Sokakta
[3]	24.04.2013	Mustafa Bey, Aşçı, 47, çalıştığı lokantada
[4]	24.04.2013	Serpil Hanım, Kasiyer, 28, Mustafa Bey ile aynı lokantada
[5]	25.04.2013	Türkan Hanım, Ev hanımı, 42, Sokakta
[6]	26.04.2013	Kubilay bey, Bisikletçi, 32, bisiklet kiralarken
[7]	26.04.2013	Ercan bey, Berber, 36, dükkanı önünde
[8]	27.04.2013	KottiCo sözcüsü, içmimar, 56, KottiCo protesto çadırı önünde
[9]	28.04.2013	Mesut Bey, hırdavatçı, 32, Hırdavat dükkanında
[10]	28.04.2013	..., Dönerci, kendi dükkanında
[11]	23.04.2013	Thomas Knorr-Siedow, UrbanPlus Bürosunda
[12]	24.04.2013	Cihan Arın, Mimarlık Bürosunda
[13]	24.04.2013	Emine Başaran, Wrangelkiez Semt Menajerliği

EK C: GÖRÜŞMELERDEN FOTOĞRAFLAR

Türkan Hanım ve Mesut Bey, görüşme [5 ve 9]

Murat Bey ve Emine Başaran, görüşme [1 ve 13]

Semt Menajerliği Merkezinden çalışmalar

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Ebru BARAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir, 23.03.1985

Adres:

E-Posta : eebrubaran@gmail.com

Lise : Eskişehir Anadolu Lisesi (1996 – 2003)

Lisans : İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (2004 – 2009)

Yüksek Lisans : İTÜ Kentsel Tasarım
BTU Cottbus, Berlin (Erasmus-1 dönem)

Mesleki Deneyim : Eskişehir Tepebaşı Belediyesi
İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Planlama Birimi